

KRITISK BLIKK
PÅ JON FOSSE

HAN KOMMER UTEN PISTOL

GRIP
MULIGHETENE

BOK OG BIBLIOTEK

ET FAGBLAD OM BIBLIOTEKSEKTOREN – Nr. 2/2014

Å spise
eller bli spist?

bibliotheca

smartlocker™

smartlocker™ - døgnboksen - gir økt tilgjengelig for brukerne til å hente og returnere materiale - når de har tid!

smartlocker™ er en fleksibel og integrert løsning med mulighet for å sette sammen og utvide systemet.

smartlocker™ har forbindelse til biblioteksystemet, slik at materialene lånes ut først når de hentes.

Se mer om smartlocker™ og alle våre produkter på www.axiell.no

AXIELL

Nyhet!

eBokBib er her i versjon 2, den beste versjonen til nå.

Nye funksjoner i versjon 2 er blant annet:

- Samme lån kan nytes på flere enheter
- Dynamiske anbefalinger fra dine egne formidlingsbibliotekarer
- Meldinger gis direkte på enhet
- Digital nettfremvisning med lenker til titler i eBokBib
- For alle lån vises navnet til biblioteket som yter lånet
- Smaksprøver før utlån

Videreutviklingen av eBokBib fortsetter med uforminsket styrke. Lånernes og bibliotekenes ønsker og behov peker ut retningen for videreutviklingen.

Er det noe du savner i eBokBib? Gi oss tilbakemeldinger, og vær med på å gjøre eBokBib enda bedre.

eBokBib er utviklet av **Bibliotek-Systemer As.** bibsyst.no – firmapost@bibsyst.no

INNHold

BOK og BIBLIOTEK

Nr. 2/2014 – Årgang 81

Bok og Bibliotek er et redaksjonelt uavhengig tidsskrift og redigeres i samsvar med Redaktørplakaten og Vær Varsom-plakaten. Debattinnlegg og innkjøpte artikler uttrykkes ikke nødvendigvis Bok og Biblioteks mening. Antall utgivelser: 6 per år.

I REDAKSJONEN

Odd Letnes, ansvarlig redaktør
odd.letnes@bokogbibliotek.no

POSTADRESSE

Postboks 4 St. Olavs plass, 0130 Oslo
Telefon: 41 33 77 86
www.bokogbibliotek.no

UTGIVER

ABM-Media AS
Postboks 4 St. Olavs plass, 0130 Oslo

Frist for red. stoff		Ferdigtrykt
Nr. 1	23.01.	13.02.
Nr. 2	05.03.	31.03.
Nr. 3	20.05.	10.06.
Nr. 4	19.08.	09.09.
Nr. 5	15.10.	05.11.
Nr. 6	13.11.	04.12.

ABONNEMENT

DB Partner as
Postboks 163, 1319 Bekkestua
bob@dbpartner.no
Tlf 67 11 38 08

Forside, hovedbilde: Pål Dybwik

Gratisk produksjon: Arena Media AS

ISSN 0006-5811

ANNONSER

Lars-Kristian Berg
Telefon 930 03 338
lakris@lakrismedia.no

ANNONSEPRISER

Omslagssider	kr. 7 900,-
Baksiden	kr. 8 900,-
Dobbelside	kr. 9 900,-
Helside	kr. 6 900,-
1/2 side	kr. 4 900,-
1/4 side	kr. 3 900,-

Leder

Bibliotek og litteraturhus – vi trenger dypere analyser.
Kanskje noe for bibliotekforskningsmiljøene i Oslo og Tromsø? ?

Hovedsaken

BIBLIOTEK OG LITTERATURHUS. Diskusjonen om bibliotek og litteraturhus ruller videre. Hva skjer når biblioteket ønsker å bli litteraturhus – vil det da komme i fare for å utvanne selg selv, miste sin identitet som bibliotek? 10

Påskekrim

Bibliotekaren som kom inn fra kulden 18

Bøker og lesing

PORTRETTET. Han kommer uten pistol. Intervju med Lars Petter Sveen. . . 22
BOKOMTALE. Elisabeth S. Eide: "Bøker i Norge. Boksamlinger, leseselskap og bibliotek på 1800-tallet" 28
LESESIRKEL. Sprer glede på Majorstua i Oslo 31
LYRIKK. Modernismens viktigste dikt. 32
LESEOPPLEVING. Alice Munro 34
KRITIKK. Fatalisme og absurdisme. Om Jon Fosses dramatikk. 36

Bibliotekutvikling

TROMS. Store ulikheter mellom nabokommuner 38
VIGDIS MOE SKARSTEIN tenker høyt på sin siste dag på jobben 42
STORBRIANNIA. Amatørenes inntogsmarsj 45
CANADA. Privatfinansierte folkebibliotek. Noe for oss? 46
VESTFOLD. Folkebiblioteket som studiebibliotek? 50
INNKLØPSORDNINGENE. Bibliotekenes kvinne ønsker mer nyansert debatt 68

Meninger og kommentarer

PROFESSOR'N. Finland bygger opp, Norge bygger ned.
Av Ragnar Audunson 54
MOTSTRØMS I ULVIK. Folkebiblioteket som ikke kasserte lyrikken.
Av Georg Arnestad 56
KULTURDEBATT. Meninger om regjeringens kultur- og litteraturpolitikk. . . . 58

Forskning

KRISEHJELP. Bibliotekene bidro til hjelpearbeidet etter katastrofen i Tohoku, Japan. Av professor Andreas Vårheim 61

Nyhet!

UTVID ÅPNINGSTIDEN MED DØGNBIBLIOTEKET

Bibliotek-Systemer har introdusert «døgnbiblioteket», et system hvor biblioteket kan være åpent selv om det er ubetjent. Døgnbiblioteket tilbyr selvbetjening og utvidede åpningstider for brukerne av biblioteket.

Systemet er et attraktivt supplement til eksisterende løsning som gir muligheter til lengre åpningstider, flere besøkende og bedre utnyttelse av bibliotekets fasiliteter. Et utvidet bibliotektilbud oppleves svært positivt og tidsriktig av lånerne. Nasjonale og lokale lånekort gir adgang til tilbudet.

«Det åpne bibliotek», Larvik biblioteks avdeling i Stavern, har installert denne løsningen. De har åpent alle dager fra 06.00 til 22.00, til glede for sommergjester, studenter og befolkningen forøvrig som nå kan besøke biblioteket og låne bøker når det passer dem.

Les mer om løsningen på bibsyst.no

1

2

3

4

5

- 1 Sett inn ditt lånekort og tast pinkode
- 2 Systemet registrerer og tar bilde når du går inn
- 3 Finn bøkene du vil låne i hyllene
- 4 Gå til selvbetjeningsenhet for «lån», «levering» og «mine sider»
- 5 Bruk lånekortet og lån det du ønsker på selvbetjeningsenheten

BIBLIOTEK®
SYSTEMER A.S

bibsyst.no
e-post: firmapost@bibsyst.no

LEDER

«En frodig hage rundt en tilbaketrukket, Wilhelmsk villa fra 1889 møtte meg på mitt første besøk i Berlins litteraturhus (bildet). Det var folksomt rundt kafeens utebord og i den åpne vinterhagen denne varme junidagen. Bokhandelen i kjellerlokalet lokket med stativer fulle av bøker i alle sjangre i døråpningen. På husets hoveddør hang plakater som fortalte hva som skulle skje på kvelden og resten av uka: forfattermøter, opplesninger og foredrag. Gjennom vinterhagen kom jeg inn i den dypgule kafeen, smakfullt innredet slik den skal ha vært på 1880-tallet. Uniformerte kelnere med lange hvite forklær passerte meg med en aura av hast og profesjonalitet, der jeg satt ved et hjørnebord under et stort vindu vendt mot hagen. Jeg ventet her og nøt atmosfæren før jeg skulle møte litteraturhusets overhode, Ernest Wichner. Mens jeg drakk noe kaldt, priset noe høyere enn i det fornemme strøket Kurfürstendamm enn i andre deler av byen, la jeg merke til en fotoutstilling av zeppelinlinjer på kafeveggene. Wichner holdt til i et luftig kontor i 3. etasje hvor et salig papirrot regjerte, og bøker var stablet opp langs alle vegger. Han kunne fortelle at kunstneren bak fotoutstillingen også stod for illustrasjonene i husets papirprogram; denne sommeren inneholdt programmet bilder av lesende kjendiser. Fotokunstneren hadde samlet på bilder av zeppelinlinjer over flere år og tilslutt samlet disse i en bok som skulle ha lanseringsfest i litteraturhuset samme uke...»

Uttarg fra Idun Østerdals masteroppgave, «Elitistiske forfattere, defensive politikere og bekymrede bibliotekarer».

Vi trenger grundige analyser

Diskusjonen om forholdet mellom bibliotek og litteraturhus har mange stemmer. Hør bare:

«Bibliotekene skal ikke og kan ikke bli litteraturhus. Litteraturhusene har først og fremst de litterært interesserte som målgruppe. Biblioteket er noe mer,» skrev Ragnar Audunson i Bok og Bibliotek nr 1/2014.

«På den ene siden kuttes det ned i kommunene på bevilgninger til bibliotek. Samtidig bevilger de samme kommunene penger til litteraturhus. Hvorfor utvikler de ikke heller bibliotekene til det litteraturhusene vil være?» spør nylig avgåtte nasjonalbibliotekar, Vigdis Moe Skarstein, i et intervju i denne utgaven.

Biblioteksjefen i Ålesund, Mariann Scheijde, er full av entusiasme og sier til Sunnmørsposten: «Hva skal vi med egne litteraturhus når vi har bibliotek? Biblioteket er jo et litteraturhus. Det finnes ikke den ting vi ikke kan arrangere på biblioteket.»

Men alle er ikke like overbevist. Lederen for Fritt Ord, Erik Rudeng, tror ikke bibliotekene nødvendigvis trenger å kalle seg litteraturhus. «Det viktigste er hva man fyller biblioteket med, hvilke tilbud og aktiviteter man har, i stedet for å bli en b-utgave av noe som har et annet formål enn det biblioteket har,» har han sagt til Bok og Bibliotek.

Og vi kommer ikke unna spørsmålet om penger: «Dersom litteraturhusene skal være kommunalt finansiert, er det uheldig», mener tidligere NBF-leder, Ingeborg Rygh Hjorthen.

Litteraturhusbølgen har rullet inn over Norge med oppsiktsvekkende stor kraft, hvis vi sammenlikner oss med land utenfor Tyskland, hvor det hele startet på 1980-tallet. Bok og Bibliotek har fulgt utviklingen tett, gjennom reportasjer, landsomfattende spørreundersøkelser og debattinnlegg. Men temaet er fortsatt så viktig at vi også i denne utgaven setter fokus på forholdet bibliotek og litteraturhus, denne gangen gjennom en artikkel av Idun Østerdal, som bygger på masteroppgaven hennes med hovedtittelen «Elitistiske forfattere, defensive politikere og bekymrede bibliotekarer» fra 2013.

I stedet for å gå inn i en «ja eller nei»-polemikk stiller hun det helt grunnleggende spørsmålet: «Hvis biblioteket skal bli litteraturhus – mister vi da biblioteket?»

Hun skriver blant annet: «Bibliotekets iver etter å innlemme nye oppgaver kan ses som et klamt grep for å holde sin posisjon i samfunnet, der ny teknologi og nye strømninger tidvis gir røde tall i låne- og besøksstatistikken. Er det da slik at biblioteket følger litteraturhustrenden kun for å holde seg flytende, ikke fordi det er best for biblioteket selv? Et stadig jag etter relevans i samtida gjennom å lage seg nye funksjoner, kan skade utvikling av både bibliotek og litteraturhus.»

Vi begynner nå å få en del erfaringer fra rene litteraturhus og bibliotek som utvikler seg til litteraturhus. Hvor er berøringspunktene mellom bibliotek og litteraturhus, hvor overlapper de hverandre og ikke minst – hva skiller dem fra hverandre? Kanskje kunne de bibliotekfaglige forsknings- og utdanningsmiljøene i Oslo og Tromsø se nærmere på dette forholdet. Det er behov for grundige analyser – med henblikk på å avklare roller og funksjoner i det framtidige bibliotek-Norge.

Odd Letnes

odd.letnes@bokogbibliotek.no

Gllemsomme bibliotekbrukere i Tromsø

Bibliotekbrukerne i Tromsø er gllemsomme og legger ofte både briller og annet igjen etter seg. Det hører nemlig ikke til sjeldenhetene at folk legger i fra seg eiendeler etter å ha lest bøker, forteller faglig leder ved hovedbiblioteket i Tromsø, Stine Fjeldsøe, til Nordlys.

I tillegg til briller blir luer og votter ofte glemt igjen. Paraplyer, minnepinner, ledninger og reflekser er også typisk. Før jul er det heller ikke sjelden at folk glemmer julegavene sine.

Det snodigste de ansatte har funnet når de går den vanlige runden ved stengetid om kvelden, var en dildo. Og den var ny, forteller Fjeldsøe til avisa. ■

Stavanger får opplevelsesbibliotek

Sammen med nye Deichmanske i Oslo, blir Sølvberget kulturhus i Stavanger først i landet med fysisk ombygging til framtidens opplevelsesbibliotek. Bibliotekets nye lokale i første etasje har spesialdesignede sittemøbler og såkalte bokøyer, samt knallrød servicedesk, tv-skjermer med nyheter, iPad-hyller, kafé, debatt- og utstillingslokaler. Tradisjonelle bokhyller er det nesten ingen av, melder NRK Rogaland.

Tidligere sjef ved Deichmanske, Liv Sæteren, tror at flere bibliotek kommer til å følge eksemplene fra Stavanger og Oslo. Ved åpningen 11. januar medvirket forfatterne Tore Renberg og Tore Grytten, samt Stavanger-ordfører Christine Sagen Helgø. ■

NM i litteraturformidling

Aust-Agder bibliotek og litteraturformidling arrangerer til høsten NM i litteraturformidling for andre gang. Den første gangen var sommeren 2012, og nå skjer det igjen. «Litteraturfesten», som arrangørene kaller hendelsen, skal foregå i Arendal kulturhus 26. oktober. Denne gangen vil det bli satt fokus på formidling av lyrikk, leser vi på Den norske Forfatterforenings hjemmeside.

Det skal formidles en selvvalgt lyrisk tekst, men utover dette står deltakerne fritt. Arrangørene håper at de skal få deltakere fra mange ulike yrkesgrupper, og ikke minst ønsker de seg flere bibliotekarer. ■

Stormen tok Stormen i Bodø

Det er stor uenighet mellom Bodø kommune og betongentreprenøren Reinertsen AS om sluttoppgjøret for det nye kulturhuset og biblioteket Stormen. Ifølge Avisa Nordland har entreprenøren varslet et søksmål på 21,7 millioner kroner. Halvparten er knyttet til nye krav som følge av utsatt byggestart og lekkasje etter storm og oversvømmelse i 2012.

Prosjektleder Dagfinn Nilsen sier til avisa at Bodø kommune først kom med krav mot entreprenøren på grunn av feilstøp og døgnmulkt både på biblioteket og konsert- og teaterhuset. Kommunen var sist i januar i dialog med entreprenøren for å se om det lot seg gjøre å komme til enighet. ■

Gode erfaringer med e-bøker i Kragerø

På nyåret satte Telemark fylkeskommune i gang et prosjekt som ga fem bibliotek i fylket anledning til å tilby e-bøker til utlån. Av de fem bibliotekene som er med er det Kragerø som har flest utlån, med 32 av i alt 108, og biblioteksjef Astrid Laland sier til lokalavisa KV at hun er svært fornøyd så langt.

Laland sier at hun tror utlån av e-bøker over nett er kommet for å bli, og at det vil bli en stor økning i antall tilgjengelige titler framover. Hun innrømmer at det for enkelte lånere kan være en liten terskel å komme over, men biblioteket viser gjerne lånerne hvordan de skal bruke systemet. ■

Kaster én million bøker

Fordi det er billigere enn å lagre dem, makulerer forlagene bøker i stor stil. Bare fra Schibsted ble 613.000 bøker i fjor dumpet på dynga. Aschehoug dumpet 200.000 mens Cappelen Damm dumpet 20.000, skriver Klassekampen.

Salgs- og markedsdirektør Kjetil Sundet i Schibsted peker på nye nedskrivingsprinsipper som ble innført i 2012. Etter å ha gjort en markedsvurdering av bøkene, ble da over 600.000 bøker sendt til makulering og pressing på Grorudalen Miljøpark i Oslo.

Elisabeth Steen, forlagsdirektør for norsk skjønnlitteratur og dokumentar i Cappelen Damm, sier at forlaget venter i det lengste med å makulere, men at bøker faller raskt i verdi. For ikke å bli sittende med restopplag, foretrekker forlaget ofte å trykke flere mindre opplag av samme bok framfor ett stort. ■

Hamar bibliotek åpnet

Det nye biblioteket på Hamar ble åpnet 5. februar, med stor festivitas. Både ordfører, rådmann og kultursjef var til stede og kort etter vrimlet det med både store og små i alle avdelinger, skriver Hamar kommune på hjemmesidene sine.

Biblioteksjef Berit Borgen sier at det var flott å se både bøker, møbler, lamper og alt annet inventar komme på plass etter at biblioteket hadde vært på flyttefot i lengre tid og midlertidig holdt til i en kjeller.

Biblioteket har også en del mindre grupperom for dem som skulle behøve dette, og kaffe og forfriskninger kan kjøpes på kafé i tilstøtende lokaler. Biblioteket går over to etasjer og har det meste av hva man kan vente seg av et bibliotek i 2014, skriver hjemmesiden. ■

Nye Deichman: Forfattere vil ha boka i sentrum

NRK Østlandssendingen har spurt norske forfattere hva de venter seg av det nye hovedbiblioteket til Deichman i Oslo, når biblioteket forhåpentligvis står klart i 2017. Jan Kjærstad svarer at han forventer et bibliotek der boka står i sentrum. Det kan godt være e-bøker, bare det blir et hus for litteratur. Marerittet er en varmestue for nettsurfing, et kjempestort kafelatte-område, en ventehall for folk som skal med toget.

Gro Dahle ønsker seg et «storytellingsrom», et barnerom, der møbler, dekor, bilder og sitater henger sammen. Ofte lager bibliotekarene slike rom selv, og dette blir vanligvis ikke så bra. Her må det penger og en kunstner til, mener Dahle, som framhever barnerommet på biblioteket i Tønsberg som et eksempel til etterfølgelse. ■

LESEFESTIVALEN

FOLK &
LITTERATUR

Bok &
Bibliotek

LITTERATUR
HILSE

Biblioteket skal bli litteraturhus – mister vi da biblioteket?

Norske folkebibliotek vil og kan romme mye, men ikke alt. Med etableringen av litteraturhus i landet, har bibliotekene fått en ny konkurrent og inspirasjonskilde. Men i forsøket på å måle seg med litteraturhusene kan biblioteket komme til å miste sin egenart.

AV IDUN KNUTSDATTER ØSTERDAL
KUNSTKRITIKER

Bibliotekloven av 2013 pålegger folkebiblioteket rollen som arena for opplevelse, og gjør debatt og arrangement til to av dets kjerneområder. Biblioteket skal styrkes i møte med «litteraturhusbølgen», og oppdateres for et krevende kulturfelt nå og i framtida. Vil bibliotekene makte å fylle kravet? Er en svært aktiv formidlingsprofil gunstig for bibliotekets utvikling? Eller står biblioteket i fare for å miste sin identitet ved å «selge» seg til litteraturhusideen?

I 2014 er et dusin litteraturhusprosjekt etablert eller under utredning i Norge, og bibliotekmiljøet har møtt utviklingen med både begeistring og bekymring. I Tyskland, litteraturhusets opphavsland, sammenlignes litteraturhusene med teatre og konserthus som et visningssted for litterær kunst. Her til lands sammen-

ligner vi dem med folkebiblioteket, og representanter fra bibliotekmiljøet har sågar omtalt biblioteket som velfungerende litteraturhus. Litteraturhusentusiaster hevder derimot at biblioteket aldri vil kunne dekke litteraturhusets funksjoner på en tilfredsstillende måte.

Det er forskjell på litteraturhusprosjekt i større byer og i mindre tettbygde strøk. De fleste av prosjektene bygger på initiativ innen lokale litteraturmiljø, hvorav noen har kommet i klinsj med biblioteket. Litteraturhusgeneral Aslak Sira Myhre mener det lokale folkebiblioteket må være litteraturhus i de fleste av landets kommuner, og enkelte litteraturhusprosjekt er nettopp samarbeid med bibliotek. Her har biblioteksjefene annektert litteraturhusbegrepet og dermed fått en viss kontroll over utviklingen. De driver ikke nødvendigvis mer utadrettet formidling enn tidligere, men signaliserer at biblioteket *er* litteraturhus, og at forskjellen først og fremst ligger i navnet. Litteraturhusbibliotekene er en unik, norsk hybrid og viser fleksibilitet i konseptet, men de avviker merkbart fra den tyske modellen og kan dermed vanskelig regnes som rene litteraturhus.

Sira Myhre mener det er uproblematisk med både bibliotek og litteraturhus i

de største byene våre, hvor litteraturhuskonseptet kan nå sitt potensial i full skala. Problemfritt har det ikke vært, og litteraturhusbølgen belyser en biblioteksektor allerede under press: Biblioteksjefer har store utfordringer med budsjettkutt, nye media og krav fra «opplevelseskulturen». De føler seg nå attpåtil truet av en litteraturinstitusjon de opplever som svært lik sin egen, og som krever sin del av kulturmarkedet og -budsjettet. Men deres offensive reaksjon på litteraturhuskonseptets frammarsj, kan stå i veien for god utvikling for begge institusjoner.

Sammenligningsgrunnlaget mellom institusjonene kan med fordel nyanseres. For å forstå hva som legitimerer dem som unike litteraturinstitusjoner, må en se på deres opphav og utvikling, kvaliteter og funksjoner, herunder umålbare verdier.

Litteraturhuskonseptet er spesifikt og har sitt utspring i et myteomspunnet forfattermiljø i Tyskland, som på 1960-tallet etablerte et eget møtested i Villa Wannsee utenfor Berlin for å diskutere litteratur og arbeide med egne tekster. Drivkraften var engasjement og fellesskap, og ønsket om et hus viet litteratur som kunstform. Konseptet spredte seg til flere tyske byer gjennom åttitallet, og tok flere former da flere aktører engasjerte seg i etableringen.

Artikkelen bygger på "Elitistiske forfattere, defensive politikere og bekymrede bibliotekarere. Debatten om etablering av litteraturhus i Trondheim i Adresseavisen 2008–2013." Masteroppgave i Kunstkritikk og kulturformidling, Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap, NTNU, av Idun Knutsdatter Østerdal.

Forleggere, bokhandlere og restauranteiere har introdusert kommersialitet til konseptet, og ført til større fokus på utadrettet aktivitet hvor publikum inviteres til fellesopplevelser på og mellom arrangement. Litteraturhusene tilbyr med andre ord en totalpakke i skjæringspunktet mellom kunst og kommers, i en unik kombinasjon av litterære, kulinariske og arkitektoniske kvaliteter.

Litteraturhuset har tilbud for både skrivende og lesende. Dets viktigste verdier er likevel immaterielle, hvor følelser, atmosfære, tilhørighet og identitet spiller inn i litteraturhusets rolle som katalysator for et sterkt miljø. Det er dermed ikke så lett å sette fingeren på hva som er «riktig» definisjon av et litteraturhus, eller hvor langt en kan strekke konseptet før det blir

teket krever inngangspenger på arrangement? Elitisme og prisnivå hos litteraturhusene er tema i den nasjonale debatten, og det kommersielle aspektet viser ulikheter mellom bibliotekets og litteraturhusets kvaliteter som møteplass. Litteraturhusene vil tilby mangfold og kvalitet til et mangfoldig publikum, men kvalitet har sin pris og prislappen er utslagsgivende for publikumsgruppene det tiltrekker seg. Folkebiblioteket skal være åpent for å kunne tilby noe til alle, og tilbudet har nødvendigvis en noe annen karakter enn hos kommersielle aktører. Kan biblioteket bedre fylle sin rolle som åpent treffsted ved å holde seg til gratisprinsippet? En må og være kritisk til om biblioteket virkelig når alle: Deres brede profil kan være årsaken til at enkelte heller velger et litteraturhus som spesialiserer seg på profesjonelle arrangement. «Litteraturinteresserte» er ingen homogen masse. Derfor kan litteraturinstitusjonene med fordel bidra med

ulike verdier og formidle et større mangfold av litteratur side om side.

Oslos litteraturhus, som er malen for norske litteraturhusprosjekt, legger like mye vekt på debatt og kultur som litteratur. Det er kontinentets største, mest aktive og best besøkte. Fritt Ord så behovet for en spesialsydd arena for litteratur, språk og debatt i landet, og stadig flere ser verdien i å dele meninger i fellesskap, hvor debattantene er synlige og må ta konsekvensene av sine ytringer. Litteraturen som medium for det frie ord har fått utvidet verdi i regi av Litteraturhuset i Oslo, og dets suksess baner vei for flere litteraturhus med debattfokus til gode for debattklimaet i landet.

Hvorfor skal folkebibliotekene også ha denne funksjonen? Er debatt noe bibliotekbrukerne ønsker?

Det norske folkebiblioteket anses tradisjonelt som en rammedannende institusjon i sivilsamfunnet, en offentlig sfære for kritisk samtale, engasjement og tilhørighet på tvers av samfunnslag. Folkebibliotekene har holdt ved sin oppdragende funksjon som redskap for demokratiet si-

” Vil «litteraturhusparagrafen» i den reviderte bibliotekloven endre vår oppfatning av biblioteket?

noe annet, hvis man kun ser på fysisk sammensetning eller programinnhold. Litteraturhusene legitimeres av og finner styrke framfor alt i en uåtgripelig kjærlighet til og respekt for litteratur – en klar kontrast til bibliotekmiljøets opprinnelig instrumentelle syn på litteratur som redskap for opplysning.

Hva legitimerer folkebiblioteket i dag? Institusjonen har en viss kontaktflate med litteraturhuset, men deres kjerneverdier er unike: Biblioteket kan ikke være litteraturhus, og litteraturhus kan heller ikke være bibliotek. Bibliotekets legitimitet og framtid er et konstant tema i bibliotekmiljøet. Bibliotekforskere har kartlagt bibliotekets uerstattelige verdi som *sosial møteplass*, i tillegg til å representere en kvalitetssikret arena for kultur, kunnskap og informasjon. Biblioteket som et åpent, ikke-kommersielt tilbud verdsettes både av brukere og ikkebrukere, da det anses som en grunnstein i demokratiet, med positiv effekt for hele samfunnet.

Vil «litteraturhusparagrafen» i den reviderte bibliotekloven endre vår oppfatning av biblioteket? Hva skjer når biblio-

Mondent. Litteraturhusets vugge ligger i det mondene strøket rundt Kurfürstendamm i Berlin.

Folkelig. Mer folkelig og med et sterkere lokalt preg. Det er stikkord for innholdet i Fredrikstad Litteraturhus. Foto: Merete Lindstrøm

Begynnelsen. Litteraturhuset i Oslo markerer begynnelsen på den norske litteraturhusbølgen. Foto: Odd Letnes

den den kritiske offentligheten vokste fram mot slutten av 1800-tallet. Men det er grunn til å stille spørsmålsteget ved om nettopp bibliotekets oppdragende rolle og kommunale rammer er compatible med fri samfunnsdebatt i 2014. Den enkelte biblioteksjef må finne ut hvor grensen for ytringsfrihet går for en kommunalt ansatt, og folkebibliotekets styrke er først og fremst som formidler, til forskjell fra litteraturhusets kritiske tilnærming til litteratur.

Det er klart biblioteket må være bevisst både sine funksjoner, sin tradisjonsrike historie og plass i samfunnet, samtidig som det følger samfunnsutviklingen. Reform 2014 staket ut en ny kurs, og bibliotekloven er oppdatert for å svare til utviklingen av aktiv formidling som Stortinget mener allerede har funnet sted i bibliotekene. Utadrettet virksomhet og kulturelle opplevelser står nå sentralt, i tillegg til verdien som arena for sosiale

møter og stille kunnskapstilegnelse.

Stolte bibliotekarere synes å bruke lovendringen til å legitimere eget virke, men utviklingen er ikke dermed riktig eller gunstig. Bibliotek, publikum og stat har individuell forståelse av og krav til biblioteket som er med på å forme institusjonen. Hvem sine ønsker skal veie tyngst? Hvor langt skal biblioteket strekke seg for å komme publikum og stat i møte? Og har bibliotekmiljøet nok innsikt i samfunnsutviklingen og eget virke til å kunne ta riktige valg i kjølvannet av litteraturhusbølgen?

Må biblioteket stadig utvides for å holde seg relevant og oppdatert? Nye Deichmanske i Bjørvika synes å svare på alle punkt i den nye bibliotekloven. Det framstår som en multimedial mastodont, hvor innholdet formes etter publikums ønsker. Praktbygget blir svært synlig i bybildet, som en påminnelse om og forankring av bibliotekets fortsatt sentrale rolle i

byen og samfunnet. Men dette er et unikum – i Norge er det kun Oslo som kan huse et bibliotek i denne skalaen. Realiteten er en annen for små filialer, som kan oppleve lovendringen som en belastning.

Med den nye loven må store og små bibliotek investere tid og krefter på arrangementer, debatter og tilhørende kursing av ansatte. Adopsjonen av litteraturhusfunksjoner kan utvane bibliotekbegrepet og institusjonen kan miste tyngden den har opparbeidet seg gjennom generasjoner: Nye Deichmanske blir et overdimensjonert opplevelseshus, og de små filialenes knappe ressurser går til arrangement heller enn å forsterke deres unike verdi som treffsted.

Bibliotek og litteraturhus er fleksible størrelser, men de må ikke strekkes for langt. Så selv om «opplevessamfunnet» kan synes å kreve at biblioteket tar del i en «kulturøkonomi» for å fremdeles nå publikum, og selv om biblioteket nå er lovpålagt å utvide aktive formidlingsfor-

mer det har drevet med i 30 år allerede – er det lov å si stopp? Kan andre aktører ta over deler av tilbudet biblioteket i 2014 kreves å tilby? Er ikke bibliotekets verdi som formidler av litteratur, kunnskap og informasjon, samt sosial arena nok i seg selv? Som et av samfunnets siste stille steder med uerstattelig sosial verdi. En troverdig, stødig, nøytral, og åpen institusjon som representerer en motkraft i et markedsorientert samfunn.

Bibliotekets iver etter å innlemme nye oppgaver kan ses som et klamt grep for å holde sin posisjon i samfunnet, der ny teknologi og nye strømninger tidvis gir røde tall i låne- og besøksstatistikken. Er det da slik at biblioteket følger litteraturhustrenden kun for å holde seg flytende, ikke fordi det er best for biblioteket selv? Et stadig jag etter relevans i samtida gjennom å lage seg nye funksjoner, kan skade utvikling av både bibliotek og litteraturhus.

Både bibliotek og litteraturhus er noe annet i dag enn da institusjonene ble etablert; verken de eller samfunnet står stille. Det kommunalstyrte biblioteket står i kontrast til det selvstendige litteraturhuset: De har lignende funksjoner og oppgaver, men ulik identitet og prioriteringer. Felles for litteratur og debatt er evnen til å bevege, engasjere, inspirere, oppdra og oppfordre til kritisk tenkning alene og i fellesskap. Dette er verdier som vinner fram både i bibliotek og litteraturhus, i ulike konstellasjoner.

I Norge rangeres biblioteket på topp av offentlige tjenester, og over 90 prosent av befolkningen verdsetter det som fysisk møteplass. Folkebiblioteket har hatt 300 år på å utvikle sitt konsept, mens litteraturhuset ennå er i støpeskjeen. Hvilke roller og funksjoner de har om nye 300 år er vanskelig å forutsi. Nordmenn er et av verdens mest-lesende folk, noe som skulle tyde på god grobunn for begge institusjoner.

De norske forholdene tilsier likevel at bibliotek og litteraturhus må drives og utvikles gjennom gjensidig respekt for og i åpen dialog med hverandre. Gjennom å skjerpe hverandre, driver man kvaliteten framover. ■

Sagt om bibliotek og litteraturhus

Det at biblioteka faktisk er litteraturhus, er ikkje ei proteksjonistisk utsegn i rein bibliotekardesperasjon som handlar om krampaktig posisjonering. Nei, biblioteka er litteraturhus! Overalt i landet blir det arrangert forfatterbesøk, lesesirklar og debattar. Vi er dei naturlege litteraturhusa i det geografiske området vi skal serve. Men likevel ser vi dessverre ei vegring når biblioteksjefane sjølve skal initiere debattar og tema. Dette stiller eg meg uforståande til.

– Mariann Schjeide, biblioteksjef i Ålesund

Hvis biblioteket skal bli en arena for offentlig debatt, må en rekke forutsetninger være tilstede når det gjelder beliggenhet og tilgjengelighet, design og innredning, økonomi og kompetanse.

– Odd Letnes, redaktør i Bok og Bibliotek

Et offentlig bibliotek kan aldri bli uavhengig så lenge det er en del av et demokratisk system, og de som representerer det demokratiske systemet har en legitim rett til å forvente at biblioteket handler i samsvar med de politiske vedtakene som er gjort. Men det betyr selvfølgelig ikke at lokalpolitikkerne skal begynne å blande seg inn i detaljer og gripe inn i bibliotekenes virksomhet.

– Geir Vestheim, professor ved Høgskolen i Telemark

Som leder for et litteraturhus er man i en svært utadvendt posisjon, man trenger en bred kontaktflate lokalt og gjerne nasjonalt. Man må også ha et kritisk og våkent blikk på hva som skjer i samfunnet og være agerende i et ønske om å sette dagsordenen. Mange i biblioteksektoren vil ikke egne seg til dette, og det er ikke rart, siden man ikke forberedes på et slikt arbeid i bibliotekarutdanningen.

– Erik Rudeng, daglig leder for Fritt Ord

På pulsen. Bok og Bibliotek har fulgt diskusjonen om forholdet mellom bibliotek og litteraturhus med et våkent blikk de siste årene.

” Jeg er enig med dem som sier at bibliotekene er litteraturhus. Men samtidig er et litteraturhus noe annet enn et bibliotek. Vi er begge opptatt av å spre leseglede og stimulere litteraturinteressen. Vi kan utnytte bibliotekenes styrke som er å ha alle bøkene tilgjengelige. Men samtidig kan vi treffe det publikumet som ikke er på jakt etter ei bok. Vi er åpne om kvelden, og er mer et underholdningssted enn et sted der du låner med deg bøker hjem for privat lesing.

– Kristin Helle-Valle, daglig leder for Litteraturhuset i Bergen

” Jeg har liten tro på at særlig mange litteraturhus rundt omkring kan etableres og drives uten kommunale eller fylkeskommunale tilskudd. Om jeg har rett i dette, vil litteraturhusene fort bli bibliotekets konkurrent – ikke bare om oppmerksomhet blant publikum, men også om offentlige midler. Plutselig har Odda eller Skien dobbelt så mye «litterær bygningsmasse» å vedlikeholde. Og det store spørsmålet blir da: Når det røyner på, hvem stikker av med midlene? Er det det trauste biblioteket med fagkunnskap og boksamlingen, eller det sexy litteraturhuset med kafeen (som naturligvis er outsourcet), bokhandelen og hvitvinen?

– Morten Harry Olsen, forfatter

” Jeg er ikke blant dem som frykter litteraturhusene, men ser på dem som en berikelse i kulturlivet og inspirasjonskilde for bibliotekene. Det var derfor spennende at flere av de prosjektene som fikk midler for 2012 handler om utvikling av bibliotekrommet sett i forhold til hva det innebærer å være litteraturhus.

– Vigdis Moe Skarstein, nylig avgått nasjonalbibliotekar

” 80 prosent av barnehagebarna i Oslo har vært på Litteraturhuset i regi av barnetilbudet, de tar imot skoleklasser og holder skrivekurs for barn og ungdom som ikke har andre tilbud i skoleferien. Det er ikke hva jeg kaller «kultureliten på Frogner». Det er faktisk et bredt kulturtilbud som inkluderer hele befolkningen.

– Bjørnar Moxnes, gruppeleder for Rødt

” Bibliotekene har et annet formål og fundament enn litteraturhusene og favner mye bredere i samfunnet. Vi har mye mer å tilby brukerne enn litteraturhusene, så den siden frykter jeg ikke. Men vi kommer ikke unna spørsmålet om penger. Dersom litteraturhusene skal være kommunalt finansiert, er det uheldig.

– Ingeborg Rygh Hjorthen, tidligere NBF-leder

” Innhold er viktigere enn et fysisk litteraturhus.

– Erik Fosnes Hansen, forfatter

Tips oss –
om ein typisk

DAG
OG
TID^{-lesar}
som ikkje les Dag
og Tid.

Send SMS til 2007
slik: TYPISK følgd
av namn og adresse
til personen.

(Døme: TYPISK
Jonas Gard Større,
Riksvegen 10, 5020
Bergen).

Han eller ho du
tipsar om, får tre
nummer av Dag og
Tid, heilt utan
plikter. Du får eit
Flax-lodd som
takk for hjelpa.

Bibliotekaren som kom inn fra kulden

Målet for bibliotekarer er å sikre tilgang til informasjon, å avvise alle former for sensur og fremme best mulig tilgang til informasjonstjenester, heter det i IFLAs yrkesetikk for bibliotekarer. Var det et slikt ideal som drev bibliotekaren Ruth Werner alias «Sonja» da hun sørget for at Sovjetunionen fikk hemmeligheten som gjorde det mulig for dem å lage atomvåpen?

AV LARS EGELAND
DIREKTØR FOR LÆRINGSSENTERET
VED HØGSKOLEN I OSLO OG AKERSHUS

Ruth Werner er kanskje den mest vellykkete spionen vi kjenner til. Hvis «vellykkethet» ligger i at hun til tross for en lang spion-karriere aldri ble avslørt av motstanderen? Hvis «vellykkethet» er at hun til sin dødsdag i 2000, 93 år gammel, politisk og moralsk sto inne for sine handlinger som spionen, som hun mente bidro til å sikre freden. Historien om hennes liv fører oss gjennom alle de dramatiske hendelsene i det forrige århundret. Hun er fortsatt omstridt. Forslaget om å kalle opp et av bibliotekene i den østlige bydelen Treptow i Berlin etter henne, er sterkt kontroversielt.

Ruth Werner er kjent under flere navn. Hun ble født i 1907 i en velstående jødisk familie med navnet Ursula Maria Kuczynski. Foreldrenes kjælenavn på henne var Ruth. Faren, Robert Rene Kuczynski, var en kjent intellektuell, en av fedrene til moderne befolkningsstatistikk. Hun vokste opp i en liten villa i Schlactensee utenfor Berlin. Det var et hjem med mye bøker. Da faren måtte rømme til London etter Hitlers maktovertagelse i 1933, tok han med seg halve familiebiblioteket – 20 000 bøker.

Fra 1924-26 utdannet Ruth seg til bokhandler, deretter to år bibliotekutdanning. Etterpå fikk hun jobb i Ulstein-forlaget, en jobb hun mistet etter å ha deltatt i en 1.mai-demonstrasjon i 1928. Da grunnla hun Marxistische Arbeiterbibliothek, som hun ledet. Hun var medlem av kommunistpartiet og aktiv skribent.

I 1929 giftet hun seg med arkitekten

Rudolf Hamburger og fulgte med ham til Shanghai. Det var byggeboom i Shanghai og stort behov for arkitekter. De vestlige, eksotiske forestillingene om det fjerne Østen kolliderte med de virkelige forholdene slik Ruth så dem: «Tiggere preger bybildet, klagende invalider med arm- og benstumper, barn med store åpne sår, mange blinde, hårløse og med ødelagte hoder», skrev hun i et brev til foreldrene. Årlig ble likene av 30 000 som var døde av sult samlet inn fra gatene.

I motsetning til dette sto selskapene, bridge- og kino-kveldene til europeerne. Særlig foraktet Werner kvinnene som «absolutte luksusdyr uten vitenskapelige eller kunstneriske interesser». Men det gjaldt ikke alle. Ruth ble venninne med den amerikanske venstreorienterte feministen Agnes Smedley. Gjennom Agnes ble hun kjent med Richard Sorge som vervet henne som spion for sovjetiske GRU (Hovedstyret for etterretningstjenesten). Sorge var fra Baku i dagens Aserbajdsjan, men av tysk avstamning. Ruths oppgave ble å samle informasjon og holde kontakt med den kinesiske kommunistiske frigjøringsbevegelsen. Etter to år ble hun brakt til Moskva for å lære spionhåndverket grundig. Sønnen Michael

Omstridt. Forræder eller en helt?

ble brakt til svigerforeldrene i Tsjekkoslovakia. Deretter var hun GRU-spion i Mandsjuria. I 1936 fryktet GRU at hun kunne bli avslørt og beordret henne til Polen. Hun ventet da barn med sin russiske føringsoffiser med dekknavnet Ernst.

På slutten av 1938, før Tysklands angrep på Polen, dro hun sammen med ekte mannen til Sveits under navnet Ursula Schulz. Der etablerte hun en hemmelig radiosender og rekrutterte folk til motstandsarbeid i Tyskland. Hennes kontakt var ungarenen Sandor Rado som under dekknavnet Dora var sentral i den legendariske motstandsgruppa Rote Kapelle.

Hun ble også kjent med den engelske Spaniakjemperen Leon Beurton. Ifølge Beurton var det kjærlighet ved første blikk, ifølge Ursula var det en «plikt til kamuflasje». Ifølge hennes selvbiografi (Sonjas rapport fra 1977) var hun involvert i et trekantdrama. Det var Rudolf Hamburger og føringsoffiseren Ernst, som hun elsket. Men et ekteskap med en engelskmann ville gi henne engelsk pass. Derfor giftet Ruth og Leon seg i 1940. Så ille kan det ikke ha vært, for de forble gift i 50 år.

Ruths oppdrag var å etablere en britisk gren av Rote kapelle. Hennes foreldre var nå i England, og hun flyttet inn i et landsted de leide i Oxford. Selv arbeidet faren ved London School of Economics.

I England befant Klaus Fuchs seg. Han var tysk emigrant med bakgrunn i den kommunistiske ungdomsbevegelsen. Nå var Klaus et ledende medlem i det britiske atomforskningsprogrammet, motstykket til det amerikanske Manhattan-prosjektet. I 1941, da tyskerne sto foran Moskva, oppsøkte Fuchs sin gamle venn Jürgen Kuczynski – Ruths bror – med beskjed om at han hadde informasjon å dele. Saken ble overlatt til Ruth. Hennes dekkhistorie var bedre, og hun bodde i Oxford, ikke langt fra Birmingham, der atomprosjektet holdt til. Fuchs hevdet selv at han ikke visste hvem Sonja – «the girl from Banbury» – var før mange år seinere. Fuchs fortalte til den øst-tyske spionsjefen Markus Wolf at alle han var i kontakt med virket redde, unntatt Ruth.

Ruth – under dekknavnet Sonja – holdt kontakt med Fuchs fram til 1944 da han ble overført til Los Alamos-prosjektet i USA. Bare på ett møte i 1943 overrakte Fuchs 300 sider med utregninger og tegninger, og bare timer seinere var de underveis til russiske kontakter i London eller via radio til Moskva.

Det angloamerikanske atomvåpenprosjektet som Fuchs var knyttet til, hadde som oppdrag å slå nazistene i atomkappløpet. Mot slutten av krigen ble det likevel klart at motparten ikke ville bli det tapende Tyskland, men Sovjetunionen. Sovjetunionen var ikke så langt bak i teoretisk forskning om atomvåpen som vestmaktene trodde. Det skyldtes ikke minst informasjonen som Fuchs overrakte Ruth

fra Birmingham-perioden. Fuchs har i ettertid hevdet at han aldri informerte om kollegenes arbeid, bare sitt eget, i tillegg til at han informerte om status i tysk atomvåpenutvikling som han ble holdt orientert om av engelsk etterretning.

I tillegg har man ment at det også var en russisk kilde i selve Los Alamos-prosjektet. De fleste historikere synes å mene at informasjonen fra Fuchs/Werner påskyndte de russiske atomvåpnene med flere år, selv om andre hevder at russerne ble hemmet i sin egen forskning gjennom å bli for opptatt av hva engelskmennene og amerikanerne gjorde. Men det er ingen tvil om at infiltreringen av det britiske atomprogrammet var det største kuppet i spion-historien.

I 1999 ble dokumenter fra det amerikanske Venona-prosjektet offentliggjort. Venona var en forløper for dagens National Security Agency og gjorde omtrent det samme som Edward Snowden nå har avslørt. Dokumentene viste at Ruth Werner ikke bare hadde kontakt med Klaus Fuchs, men også Melita Norwood, som også arbeidet på atomprosjektet. Venona-dokumentene viste også at Ruth var føringsoffiser for en offiser i RAF og en spesialist på ubåtradar. Ruth lyktes til og med å tappe den amerikanske etterretningen som hadde et prosjekt for å rekruttere tyske emigranter til fallskjermjegere til Tyskland. Dermed sørget hun for at flertallet av fallskjermjegerne var kommunister med lojalitet mot Moskva.

I tillegg brukte hun sin egen familie. Faren hadde kontakter høyt oppe i Labour-partiet, bl.a. sir Stafford Cripps som var minister for flyproduksjon. Broren Jürgen var spesialist for bombemål i det britiske fly-ministeriet. I 1944 ble han utnevnt til oberstløytnant med arbeid i Kontoret for Strategisk bombing. Her brukte han sine kunnskaper som økonom og statistiker. Bombemålslistene som var laget i noen få eksemplarer til Eisenhowers stab, havnet også i Moskva. Jürgen arbeidet også med å anslå tysk krigsproduksjon sammen med kjente navn fra etterkrigstida som John Kenneth Galbraith og Paul Nitze.

Det var avsløringer gjennom Venona-prosjektet som sørget for at Klaus Fuchs ble avslørt og arrestert i 1950. Ruth

Werner var imidlertid angitt til MI5 allerede i 1947, men klarte å prate seg ut av forhørene. Engelskmennene visste at hun hadde vært russisk spion i Sveits, men trodde hun hadde sluttet. I februar 1950, da rettsaken mot Fuchs begynte, reiste Ruth sammen med barna på ferie til Berlin. Hun vendte aldri tilbake.

I Shanghai hadde Ruth ikke bare blitt vervet som spion. Hun ble også god venn med Roger Hollis, som seinere ble generaldirektør for den britiske etterretningstjenesten MI5 fra 1956-65. Dette vennskapet skulle vise seg å bli skjebnesvangert, i hvert fall for Hollis. I 1946 hoppet russeren Igor Gouzenko av og avslørte en rekke ledetråder til sovjetiske agenter i vest. Han påsto at det fantes en muldvarp i MI5 kalt Elli. Elli skulle være «den femte mann» i spionringen «Cambridge five» med Kim Philby, Burgess, Maclean og Blunt. På 1960 og 70-tallet var det mye diskusjon om Hollis var Elli. Det ville i så fall forklare hvorfor Ruth ikke ble avslørt til tross for flere tips. Ruth bodde mindre enn to kilometer fra Hollis utenfor Oxford.

I Berlin fikk Ruth jobb i det øst-tyske «Amt für Information» inntil hun på midten av femtitallet, fikk sparken for «mangelende vaksomhet». Hun hadde glemt å lukke døren til en safe da hun forlot jobben på kvelden. Da begynte hun som forfatter og utga flere barnebøker. I 1977 utkom selvbiografien «Sonjas Rapport» som ble en bestseller. Der skriver hun imidlertid ikke noe om sin rolle i forhold til Fuchs, som fortsatt levde. Det beskriver hun først i den engelske utgaven som utkom i 1991.

I november 1989 steg den over 80-årige damen nok en gang fram på den politiske scenen. I Berlins Lustgarden snakket hun til titusener fram møtte om sin tro på en human sosialisme etter murens fall. Hun hadde vært en sterk tilhenger av den russiske glasnost. Hun ble skuffet. – Vi fikk ingen gjenforening, men en overtaking. Fellesskapet er borte, i det nye Tyskland er det hver mann for seg, sa hun i et intervju i 2003 (Moss, 2003).

Her hisset hun seg opp over engelske aviser som påsto at hun hadde vært KGB-spion. – Det var jeg aldri, sa hun. KGB samarbeidet med Stasi som hun

hatet. Hun hadde aldri tilhørt KGB, derimot Den røde Arme. Det ble bekreftet ved bisettelsen i juli 2000 da en utsending for den russiske føderasjonen talte og kunne fortelle at hun egentlig var oberst i Den Røde Arme.

Ruth Werner må ha vært en modig og kaldblodig kvinne. I Kina risikerte hun livet, i England langvarig fengselstraff. Den største trusselen var kanskje likevel Stalin. Nesten alle hennes kontakter i russisk etterretning falt som offer for Stalins utrenskninger. Richard Sorge, som rekruterte henne, ble henrettet i Sovjet etter en spionutveksling der han slapp ut av japansk fangenskap.

I 1960 møtte Ruth igjen Sandor Rado som hun hadde arbeidet sammen med i Sveits inntil annen verdenskrig. Han hadde tilbrakt etterkrigstida i Gulag. Stalins død i 1953 hindret trolig deportasjon til fangeleirene av mange jøder, kanskje også Ruth og hennes bror Jürgen. I et notat fra 1953 ber britiske MI5 om at MI6 overbringer en beskjed til Jürgen Kuczynsky, Ruth og hennes ektemann Leon Beurton om at de ikke behøver å frykte noen ting ved å

henvende seg til britene eller komme tilbake til England. MI5 antar at de er bekymret for Stalins forfølgelser. Stalin hadde satt i gang en kampanje mot sionisme og særlig utsatte var kommunister med borgerlig jødisk bakgrunn.

Selv så Ruth Werner dette etter avsløringene av Stalins forbrytelser på den 20. sovjetiske partidagen i 1956: «Det var ikke alltid lett å skille mellom ærlige kameraters feil og handlingene til vår imperialistiske motstander. Med så mange skyldige, kunne det nok skje at også uskyldige ble rammet. Vi trodde det var ærlige feil. Men jeg trodde på Stalin». Selv så Ruth Werner en tråd i sin livshistorie: kampen mot fascismen og for kommunismen. «Jeg løy aldri, men jeg fortalte heller ikke hele sannheten», sa hun i 2003.

Som bibliotekar fikk hun ingen lang karriere. Men dilemmaene hun opplevde i sitt liv kan i mindre målestokk være problemer bibliotekarer kommer bort i. Hvor går grensene for hva slags informasjon som skal deles med andre? Var hun en forræder eller en helt? Det diskuteres fortsatt – på samme måte som for Edward Snowden. ■

Kilder:

- Binder, Joe: Ruth Werner 1907-2000. Nettstedet Jewish Womens Archive. <http://jwa.org/encyclopedia/article/werner-ruth>
- Exleben, Hans: Laudatio für Ruth Werner. Webside datert 2008, nedlastet 18.2.14: http://www.dielinke-treptow-koepenick.de/partei/themen/antifaschismus/texte/laudatio_fuer_ruth_werner/
- Fischer, Benjamin B: Farewell to Sonia, the Spy Who Haunted Britain I: International Journal of Intelligence and Counter Intelligence, 15; 61-70, 2002.
- Karny, Thomas: «Sonya» – Stalins beste Spionin. Wiener Zeitung 11.5.2007: http://www.wienerzeitung.at/themen_channel/wz_reflexionen/kompodium/101753_Sonja-Stalins-beste-Spionin.html
- Lee, Sabine: The spy that never was; Intelligence and National Security, 17:4, 77-79.
- Moss, Norman: «Sonya» explains. Bulletin of the Atomic Scientists, July/august 1993
- Werner, Ruth: Sonjas rapport. Berlin: Verlag neues leben, 1977.
- Werner, Sonja: Sonyas report. London: Chatto & Windus, 1991.
- + diverse artikler fra tysk Wikipedia.
- Bilder:
Ruth Werner med ektemannen Rudolf Hamburger og sønnen Michael i Shanghai.

Hvor er bygdebøkene ...

UTLÅNT

Venteliste I.P.P.

Lest i filler

... på nb.no!

Bygdebok for Sund

for den norske av Sund og omegn

John. Evensen Husemønstret

Nasjonalbiblioteket

Henrik Ibsens gate 110, Solli plass, 0255 Oslo

nb.no

bokhylla.no

E-bøkene slår gjennom i Nordland

– Flere og flere leser e-bøker, og da er det naturlig at disse også finnes på bibliotekene våre, sier fylkesråd for kultur, miljø og folkehelse Hild-Marit Olsen (A) til Nordland fylkeskommunes hjemmesider.

Alt som trengs er appen eBokBib på iPhone eller Android, eller nettbrett, samt lånekort på biblioteket. Dermed kan bøkene «lånes» på samme måte som fysiske bøker, selv om låneren sitter i Hongkong.

For å sikre bredest mulig tilgang til e-bøkene, er systemet basert på at bibliotekene inngår i et felles samarbeid. Dette betyr at bøkene vil bli liggende i en felles base, tilgjengelig for alle i Nordland. Olsen sier at det er framforhandlet en avtale som gjør det mulig for alle folkebibliotek i fylket å delta, for en svært billig penge. ■

Norsk Bibliotekforening minnes Jon Bing

Norsk Bibliotekforening sier i en siste hilsen til Jon Bing at den med stor sorg har mottatt meldingen om hans død. Bing var forfatter og professor ved Senter for rettsinformatikk ved Universitetet i Oslo og ga ut både faglitteratur og romaner. Han var også opptatt av biblioteksaken og skrev en rekke artikler om den, og han ledet den norske hovedkomiteen for IFLA-kongressen i Oslo i 2005.

Bing mottok i 2004 NBFs pris. Leder Frode Bakken sa da at årets prismottaker var en person som ikke selv var bibliotekar, men som i kraft av sin kunnskap, profesjon og generelle innsikt hadde arbeidet med områder som var viktige for biblioteksaken. ■

Notodden får storstue for blues og bøker

Bok & Blueshuset på Notodden i Telemark ble åpnet 2. februar av kulturminister Thorild Widvey. Innenfor veggene finner du et alt-i-ett-kulturbygg som må være unikt i Norge, skriver Dagbladet.

Kultursjef og byggherre Terje Malm sier til avisa at utgangspunktet var at byen absolutt hadde bruk for et nytt bibliotek, samt kulturskole og kino. Da var det naturlig å samle alt i ett hus, og byens tradisjoner som norsk bluessenter er kommet i sentrum, blant annet med et eget bluesmuseum. Museet var tidligere en del av det gamle biblioteket, men er ifølge avisa nå ikke til å kjenne igjen.

Det nye biblioteket har, som seg hør og bør, også en egen bluesavdeling. Dagbladet mener at Notodden har klart overgangen fra industriby til bluesby utmerket, og er nå selv blitt en del av blueshistorien. ■

God utlånsøkning for Nittedal bibliotek

Nittedal bibliotek økte i 2013 utlånet med 6,6 prosent og hadde på høsten stor aktivitet, blant annet med egne lørdagsaktiviteter for barnefamilier. Dette trakk nye brukere til biblioteket, som på denne måten ble minnet om bibliotekets eksistens. Dessuten ble det i fjor innført automatisk forhåndsvarsel på e-post tre dager før lånefristen utløp. Dette ga nesten 40 prosent nedgang i antall purringer samt høyere omløpshastighet i boksamlingen, skriver biblioteket på hjemmesiden sin.

Biblioteket satte i fjor høst også i gang e-bokutlån for nettbrett og mobil. Tjenesten er i stadig utvikling og fikk rett før nyttår også bedre søkefunksjon. ■

Han kommer uten pistol

Verden er blitt mindre, men litteraturen bør bli større. Det er ikke noe poeng at en forfatter skal ha et nært forhold til det han skriver om. Det skrives for mange norske romaner om kunstnere og akademikere, og for få om mennesker som bor helt andre steder i verden, mener Lars Petter Sveen.

TEKST: NINA KRAFT
FRILANSJOURNALIST

Han kommer uten pistol. Hadde han vært en person i hans egne bøker – novellesamlingen «Køyre fra Fræna» eller romanen «Eg kjem tilbake» – hadde han garantert ikke møtt opp uten. For der er skytevåpen en del av en vanlig manns utrustning, og det skytes ustanselig – som i en amerikansk western.

– Hva slags forhold jeg har til skytevåpen? Ja, nå skal du høre: Jeg har tre skytevåpen. To er registrert, men... Nei, jeg bare tulla. Jeg har ikke noe forhold til skytevåpen. Jeg bor i et land hvor man ikke trenger å ha noe forhold til våpen. Men jeg synes ikke det er noe poeng at en forfatter skal ha en nærhet til det han skrive om.

En kjedelig yrkesgruppe

– Forfattere er i det hele tatt utrolig uinteressante. Når jeg treffer dem, er de jo interessante mennesker. Men jeg har hørt mange kjedelige forfattere. Jeg får nesten ingenting ut av intervjuer og «bokbad», fortsetter Lars Petter Sveen.

– Det var jo trist, nå som jeg har deg her.

– Jo, det kan du godt si.

Han sier det ikke som om han prøver å provosere. Mild og blid sitter han der, svært lite krigersk – blek og tynn og med et langt smalt, ganske delikat ansikt. Lars Petter Sveen ser ut som en bibliotekar. Og det er han også. Skjønt akkurat nå jobber han for Foreningen !les. Skjønt det vil han helst ikke snakke om. Han vil overhode ikke snakke om seg selv. Han snakker derimot gjerne om våpen.

– Våpen er den viktig del av kulturen, se bare på alle krimbøkene og filmene. En

pistol kan sees på som en forlengelse av kroppen.

– Du mener ikke penisforlenger?

– Nei, nei. Mer som et redskap, et frigjøringsredskap mot undertrykkelse, vil noen si. Våpen er så innarbeidet over alt. Så naturlig. En del av verden. Jeg er kjempefascinert av våpen. En pistol er et nydelig instrument. Det er et drapsvåpen, men vi mennesker omgir oss med dem. Se på populærkulturen, se hvordan konfliktområder flommer over av våpen. Og se hvordan fredelige, demokratiske land også flommer over av våpen. Det er ikke noe poeng for meg at man skyter med dem. Jeg skulle ønsket meg en film hvor alle hadde våpen, men ingen brukte dem. Det kunne ha blitt en utrolig fascinerende film.

– Det virker ikke så veldig naturlig på meg. Er det ikke et kjønnsperspektiv her?

– Det kan du godt si.

– Det er få kvinner med i bøkene din. Er det bevisst?

– Få kvinner? Jeg har skrevet to bøker foreløpig. Men jeg har ønsket å snakke om det mannlige. I den siste var kvinnen ved bålet sannhetens stemme. I min neste bok blir det kanskje like mange kvinner som menn.

Fint i Fræna

Og slik fortsetter det. Ikke vil han snakke om oppveksten på Fræna, som hvis novellesamlingen er noe å gå etter, kan ha vært en smule traumatisk. Ikke om mor og far – det er mange vanskelige farsforhold i historiene hans, men hans egen far var «en bra far» og han har et «fint» forhold til hjembygda.

I debutboken virker Fræna som en mellomting av Twin Peaks og en skildring fra vikingtiden, men et solid innslag av bygdedyret, kommunehus, Arbeiderpartipolitikere, pickuper, landeveier, bensinstasjoner og skytevåpen. De fleste personene i novellesamlingen setter seg til slutt i bilen og kjører bort fra Fræna – og hvis de ikke gjør det, drømmer de om det. Men selv bedyrer han at han «trives» i hjembygda.

– Jeg trives i det universet. Jeg synes det var et godt univers å skrive i, et godt univers å lage fortellinger i.

– Du har jo gått på skriveakademi? Hvordan fungerer det – noen mener at det får alle de unge forfatterne til å bli like?

– Det er bare tull at alle blir like. I andre kunstarter – musikk, kunst, dans og teater – er det vanlig med utdanning. Men når forfattere tar forfatterutdanning, begynner noen å reagere. Det finnes en myte om hva en forfatter skal være – han skal skrive med hjertet utenpå brystet og være en stor kunster. Men skrijving er hard jobbing. Det jeg lærte det året jeg gikk på Vestlandet skriveakademi, var helt nødvendig.

– Hva var det viktigste du lærte?

– Jeg tror det viktigste er å bli klar over om man vil bruke livet på å skrive eller ikke. Jeg traff en kollega nettopp, vi hadde ikke sett hverandre siden vi gikk på Skrivekunstakademiet i 2007. Vi var kommet fram til ulike svar. Han fant ut at han ikke var en forfatter. Jeg fant ut at jeg ville fortsette å prøve..

Norge – en liten øy

Det er følgende spørsmål – eller konstatering – som får ham på glid:

Løfte blikket. Altfor mye i den norske litteraturen handler om nære relasjoner, mener Lars Petter Sveen. – Jeg vil løfte blikket litt og fortelle andre historier enn de vanlige.

– *Det er jo mye skitt i verden også*

– Ja. Det er det jeg vil skrive om! Det er ingen som kommenterer at det er jævlige mange kunstnere i norske samtidsbøker, ingen som sier at det er påfallende få næringslivsfolk i den norske litterære verden, eller at norsk litteratur sjelden beveger seg ut i en verden som er mindre fredelig enn Norge. Vi bor på en liten fredelig øy i en stor verden, hvor det foregår mye som det er mer verdt å skrive om enn privatlivet til forfatterne. Det er en ekstra magi ved å skrive om noe utenfor ens egen erfaringshorisont. Litteraturen gir frihet til å gjøre det, sier han og tilføyer:

– Verden blir mindre, men litteratur bør bli større. Sannheten om mennesket kommer klarere fram når man tar det ut av de vanlige, norske rammene. Litteratur, eller kunst overhodet, er å se verden med et annet blikk. Jeg er ikke så interessert i politikk i betydningen politikk i det norske samfunn. Men jeg skriver om det jeg synes er viktig og tar opp politiske tema. Altfor mye i den norske litteraturen dreier seg om nære relasjoner. Jeg vil løfte blikket litt og fortelle andre historier enn de vanlige.

Sveen ser ikke noe poeng i at han skal fortelle om sitt eget liv.

– Jeg synes det er utrolig kjedelig og uinteressant. Knausgård er en stor forfatter, men han er slett ikke den første som skriver om sitt liv, men han blir nok det store høydepunktet. Nå må vi komme oss videre.

– *Du har skrevet varme omtaler av og forsvaret for krim. Hvorfor så opptatt av denne sjangeren?*

– Begrepet sjanger betyr ingenting. Det finnes gode og dårlige bøker innen alle sjangre. Derfor er det tåpelig når folk er for eller mot krim. Men jeg synes krimbøker er for opptatt av løsningen, at det ikke skal være noen løse tråder. Jeg liker løse tråder.

Det er også tradisjon for at krim skal være realistisk, og det synes jeg er noe tull. Krim er en ikke-realistisk sjanger, så hvorfor ikke blande inn elementer fra andre ikke-realistiske sjangre? Da jeg var barn så

jeg på «X Files» på TV, den serien var helt grunnleggende for meg. I Norge har vi Asbjørnsen og Moe, med sine troll og vetter. Jeg har sans for Hollywoods zombier og vampyrer. Dette er like sanne fortellinger som å skrive om norske politibetjenter og private etterforskere i Oslo og Bergen.

Guds barn

Han forteller at han er uhyre bevisst når han skriver, kanskje for bevisst, men det var allikevel først da han hadde skrevet ferdig «Køyre frå Fræna», at han ble klar over hvor mye den kretset om forholdet mellom far og sønn. Han tror det kom av at han selv skulle bli far da han skrev den, så det må ha vært i tankene hans. I sin neste bok, som kommer i september, skal han utforske familieforhold enda mer.

– Den vil hete «Guds Barn» og handle om Palestina på Jesu tid.

– *Er den om Jesus?*

– Jesus er med i boka, men den handler om fortellingene rundt Jesus, om kampen mellom det gode i oss og det vonde i oss. Jeg forsøker å gå inn disse gamle historiene som fremdeles er moderne for oss. Den vil ha klassiske motiver, realisme og fantastiske motiver. Jeg vil forsøke å skrive en moderne historie som en myte.

Når jeg ymter frampå om at den gamle kristendomskunnskapen nesten er blitt et lukket kapittel i vår relativt avkristnede tid, virker han helt uforstående og mener at slik er det slett ikke. Selv opplever han fortellingen om den barmhjertige samaritanen som helt nærværende. Og historien av Jesubarnet, født i en stall.

– Bibelske fortellinger er en del av meg, og bibelske fortellinger er en del av samfunnet vårt, vi ser dem overalt, hele tiden, sier han.

På spørsmål om han har en kristentro, svarer han bekreftende, men uten å utdype. Han kommer fra det han kaller en «humanetisk familie», men mener han «alltid har vært kristen». Noen form for omvendelse – eller som forfatterkollega Jon Fosse konvertering til katolisismen – er det ikke snakk om. Men han beundrer Fosse.

– *I anmeldelsene trekkes heller Cormac McCarthy frem som en mulig inspirasjon?*

– Jeg ser det, men Jon Fosse betyr mye mer for meg. Jeg ser opp til ham. Han er utrolig stor, med et unikt språk og en unik rytme. Det er utrolig inspirerende å høre ham lese egne tekster. Han stripper alt bart. Det synes jeg er inspirerende, sier Sveen.

22. juli

Vi diskuterer hvordan man best beskriver bøkene hans. At de ikke er hundre prosent realistiske er han helt med på, og det ønsker han ikke at det skal være. Det dukker for eksempel opp gjenferd, og det kan være uklart om personene i fortellingene befinner seg i våken tilstand eller har maretitt. Det er en mørk, ubarmhjertig atmosfære i både novellesamlingen og enda mer i romanen hans – som er ekstremt voldelig – men når jeg nevner ordet «dystopi», steiler han. Det liker han ikke. Han er heller ikke særlig lysten på å si noe om tid og sted utover at det ikke nødvendigvis er historisk. Og at det kan oppleves som urealistisk med så mye vold, er han ikke enig i.

– Der er mange land i verden i dag hvor staten ikke har voldsmonopol. Det er ikke urealistisk med mye vold, det kan ikke være slik at litteratur som skildrer norske forhold og Norge er realistisk, mens alt som gjør noe annet er urealistisk og annerledes.

– *Du skrev jo romanen i 2008, flere år før 22. juli 2011, men jeg kunne ikke unngå å tenke på Utøya, at du på en måte hadde foregripet det som skjedde. Har du noen tanker om det?*

– Jeg kunne aldri ha skrevet boken etter 22. juli. Da kom det for nært. Det er nettopp fordi jeg sitter trygt og distansert at jeg kan ta opp slike vanskelige og store tema. Nærhet til stoffet for meg, handler om å kunne analysere det og legge det fram. Det kunne jeg ikke orket etter den grusomme terrorhandlingen i min egen by.

– *Noen av novellene dine omhandler unge menn fra bygdene som følger seg lite verdsett, og som kan være i ferd med å utvikle brune sympatier. Har du tatt tempen på*

uroen i en del av Norge før det dukket opp en faktisk terrorist – før vi andre ble oppmerksom på hvor mye hat som finnes?

– Jeg hadde heller ikke trodd at 22. juli kunne skje, men har i mange år vært oppatt av aggresjonen som finnes mot sosialisme, feminisme og innvandring, og som er kombinert med at man ikke vil høre på argumenter. Man tror så mye på sitt eget at man blir blind. Det er farlig. Men jeg ønsket ikke at leserne skulle finne så mange beskrivelser av konkrete politiske ytterligheter i boken, verken for mye ekstrem høyreside eller det motsatte.

Han skynder seg med å tilføye:

– Og jeg ønsket ikke å skrive en bygdebok – for et grusomt navn! Jeg ville skildre hele Norge, ikke Fræna. Norge og verden. Det vil jeg i bok nummer to og tre også. Jeg ønsker ikke begrense meg til Norge, jeg ønsker å begrense meg til fantasien.

Eichmann, ikke Deichman

Romanen «Eg kjem tilbake» begynner

med at hovedpersonen, Lied, begir seg ut for å se på liket av en hengt mann, og fortsetter ut i en skog hvor en moralsk tvilsom person som kalles «Eikmann» er i ferd med å skape et alternativt samfunn, sentrert rundt et bibliotek. På veien kommer Lied over flokker av barn. Disse barneflokkene dreper uten å nøle hvis det lønner seg for dem. Barna kaster seg over lik, som de stripper for verdisaker og våpen. Det hele topper seg i en skytemassakre i biblioteket i skogen, hvor barna er blant ofrene.

– Skal Eikmann leses som Deichman?

Nå blir Lars Petter Sveen helt stille et øyeblikk, og utbryter:

– Nei, det, det hadde jo vært helt grusomt! Eichmann! Som i «Eichmann i Jerusalem» av Hanna Arendt.

Han forteller at han er svært opptatt av Hannah Arendt, som han synes var beundringsverdig, men at hennes teori om ondskapens banalitet må utfylles av andre teorier.

– Å si at noen er grusom fordi han mangler moral, er en moralsk

ansvarsfraskrivelse.

Hennes tese er god, men ikke utfyllende nok. Men jeg skjønner hvorfor. På hennes tid demoniserte man de onde nazistene. De ble satt utenfor samfunnet som de eneste som var onde, de som ikke er som oss. Men alle mennesker kan utføre onde handlinger. Man må stille folk til ansvar, sier han.

– Det er ingen som har medfølelse i boken – alle personene oppfører seg som om den rå verdenen de lever i, er den eneste

Navn: Lars Petter Sveen

Født: 30 oktober 1981

Utgitt: Køyre frå Fræna (noveller, 2008) og Eg kjem tilbake (roman 2011).

Sivilstand: samboer, to barn

Utdanning: bibliotekar

Yrke: Prosjektmedarbeider i Foreningen lles. Tidligere bibliotekar på Torshov i Oslo

Utmerkelser: Tarjei Vesaas debutantpris og Statens kunststipend i to år.

de kjenner til, barna også. Mener du å fortelle at de er blitt ville små dyr?

– De har tatt etter de voksne, deres våpen og språk og maktpill. De går inn i et spill de er oppvokst i og oppfører seg som små revolusjonære. Når man er i et system, angriper man ikke systemet som man er en del av. Man prøver å overleve i det, og de som ikke gjør det, vel – de dør.

Jeg ser dem med blikket til fienden. De er avpersonifisert, små vesener uten navn. I krig er det typiske at det er lederne som har navn. Det er de vi husker, ikke masse- ne, soldatene.

– Er vi en sivilisasjon på vei nedover, hvor alt vil ende i vold og kaos?

– Nei, det tror jeg ikke. Men det er store problemer i verden som det gjøres for lite med – fattigdom, sult, klima, fordelingen av rikdom.

– I novellesamlingen din syntes jeg det dreide seg mye om skyld. Du beskrev flere mennesker som hadde ødelagt andres liv, enten fysisk eller psykisk. Hvilket forhold har du til begrepet skyld?

(Pause) – Det er ikke et ord jeg forholder meg til. Jeg vet nesten ikke hva ordet betyr. Ansvar har jeg mer sans for. I nesten alle konflikter hvor det skjer noe grusomt, er det noen som ikke vil innrømme at de hadde ansvaret. Få mennesker sier at de har gjort noe galt. Det er utrolig interessant, men også grusomt og provoserende – og noe jeg alltid vil skrive om. ■

La strekkodene hjelpe dere!

Alle biblioteker ønsker seg en effektiv og pålitelig løsning for merking av bøker samt inn- og utlevering.

Interconnect AS har levert strekkodelesere, etiketter, etikettskrivere og programvare for inn-/utlevering av bøker i mer enn 20 år.

Be om referanser, vi har mange!
Ring 67 16 64 00 eller kontakt oss på
data@interconnect.no

Krim. – Jeg leser mye krim når jeg er sliten.

–Les Kjørtan Fløgstad

– Jeg leser veldig mye, og prøver hele tiden å utvikle meg som leser gjennom å ha øynene åpne. Kjørtan Fløgstad og Anne Sexton har betydd mye for meg, sier Lars Petter Sveen.

– Fløgstad fordi han åpner opp tekstene, han viser meg hvor mye jeg kan gjøre med en tekst. Sexton fordi hun greier å skrive så nært inn til beinet uten å posere. Og så liker jeg Alice Munros noveller, Jennifer Egans «Bølle på døra», og José Saramago.

– *Hvilke krimforfattere leser du?*

– Jeg leser mye krim når jeg er sliten. Har lest alt av James Lee Burke, og er snart gjennom alt av Michael Connelly. James Crumley er en gammel rev. Fant en diamant, etter tips av Terje Thorsen på Tronsmo: «Night Dogs» av Kent Anderson. Den burde bli oversatt!

– *Hva vil du anbefale av film, tv, tegneserier, andre beslektede sjangre?*

– Jeg vil ikke anbefale noe av film og tv-serier. Folk ser så mye av det, de vet best selv. Selv om det er sjeldent jeg leser eller hører noe fornuftig når det skrives eller snakkes om tv-serier og filmer. Av tegneserier vil jeg anbefale «Hellboy» av Mike Mignola. Jeg har en drøm om at han skal lage omslag til en av bøkene mine en gang. Ellers er «Husfred» av Alison Bechdel en av de bedre bøkene jeg har lest, og «Epileptisk» av David B.

– *Hvilke store forfattere er etter din mening undervurdert?*

– Gode forfattere får den rosen de fortjener, synes jeg. Men det er trender som kanskje løfter noen for høyt, og holder noen andre nede. Jeg synes Fløgstad blir lest av for få av de som sier de leser bøker. Og så synes jeg det er kjipt at forfattere som Sharon Olds og Anne Sexton knapt har blitt oversatt til norsk.

– *Hvordan leser du – sluker du mange bøker i uken, grunner du lenge på hver bok, streker du under passasjer, leser du favorittbøker om igjen, finleser du sakte, leser du alltid på originalspråk?*

– Det kommer an på hva jeg leser, og hvordan jeg leser det. Er det research, som jeg gjør grundig og mye, så kjøper jeg bøkene og noterer, streker og klistrer lapper. Eller låner bøker og skriver av. Er det noe jeg må fort gjennom så bruker jeg å hurtiglese, det går veldig fort, men jeg blir veldig sliten av det. Og så er det tradisjonell lesing, det jeg gjør mest. Alt handler om å sette seg ned og prioritere lesing. Så langt jeg kan, leser jeg alltid på norsk. Jeg ser ikke noe poeng i å lese på originalspråket dersom jeg kan lese på norsk.

– *Har du et språkområde du er spesielt glad i, for eksempel USA?*

– Jeg leser mye amerikansk, men prøver å lete opp bøker fra utenfor USA og Europa.

– *Gjør du research til egne bøker når du leser?*

– Ja, jeg gjør mye research. Alt fra til hvordan ting skal se ut, til det teoretiske grunnlaget som bøkene mine opererer på. Det går jo kanskje alle hus forbi, men det jeg skriver ligger det en del bøker bak.

– *Leser du for barna dine?*

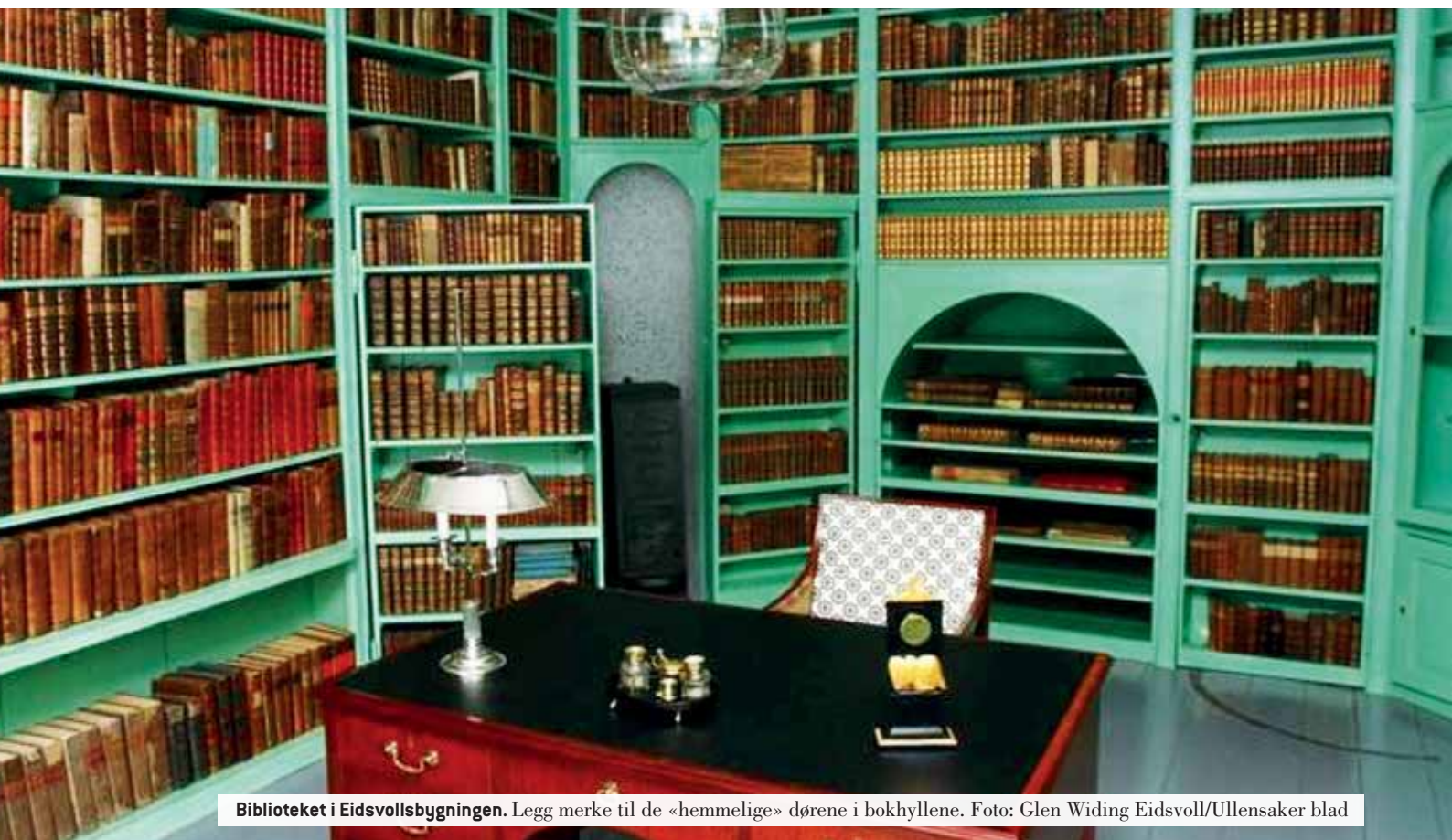
– Ja veldig masse! Jeg liker «Jakob og Neikob» av Kari Stai og «Til hutetuenes land» av Maurice Sendak. Jeg er kristen selv og vil at barna skal oppleve at far og mor er kristne, og at det er en naturlig del av hjemmet. Kees de Kort har skrevet flotte billedbøker om den barmhjertige samaritan og Sakkeus. «Når alle sover» av Nicolas Houm er en fantastisk barnebok. ■

Bøker — der ingen skulle tru...

Norge rundt i boksamlinger og bibliotek.

AV ØIVIND FRISVOLD
FØRSTEAMANUENSIS VED HØGSKOLEN I OSLO, AVD. ABI

Biblioteket i Eidsvollsbygningen. Legg merke til de «hemmelige» dørene i bokhyllene. Foto: Glen Widing Eidsvoll/Ullensaker blad

Nasjonallibloteket feiret i høst Bibliotekforeningens 100 år med å gi en bokgave til alle bibliotek. Det er en flott, påkostet og bilderik bok som kan ligge fremme på de beste kaffebord. Forskningsbibliotekar Elisabeth S. Eide har fartet landet rundt for å finne spor etter gamle boksamlinger. Resultatet er imponerende. Her er det mulig å få detaljerte opplysninger om et hundretalls

boksamlinger, blant dem er det mange som ikke har fått plass i vår bok- og bibliotekshistorie. Her får du nytt og spennende stoff om bøker i arbeiderforeninger, populære leiebibliotek og om bokgaver fra Slottet til allmuebibliotekene. Du kan lese om papir og trykkerier. Videre finner du hele spekteret av boksamlinger for brukere av høy rang, for damer, haugianere og rallare.

Med andre ord: Dette er et overflødigthorn av en bok, grundig og detaljert. Her undersøkes samlingenes innhold, språk, forskjeller mellom by og land, politiske strategier og hvem som leste hva. Spørsmålet er bare om det nesten kan bli for meget av det gode – og om vi får innsikt og forståelse for den betydningen alle disse forskjellige boksamlingene hadde for leserne og for samfunnsutviklingen. Bok-

tittelen sier at dette er om 1800-tallets «boksamlinger, leseselskap og bibliotek». Takket være et solid bakteppe om 1700-tallet og opplysningstiden får vi gode analyser for 1800-tallets første halvdel.

Forfatteren burde på samme måte gitt oss et lite glimt inn i det *neste* århundre. Den USA-inspirerte bibliotekrevolusjonen startet på tampen av 1800-tallet. Det nye samfunnet med industrialisering og demokratisering åpnet for sosial mobilitet, utvidet stemmerett og en ny mentalitet. Derfor skiftet også bokvalget karakter. Et slikt frampek ville forklart enda bedre hvorfor allmuesamlingene gikk ut på dato. Nå ble det gjort plass for bøker om nye fag, politikk – og underholdning. Eide stiller

spørsmål om hvor det da ble av de populære leiebibliotekene og om de «forsvant under jorden?» (s.295). De fleste ble lagt ned, men tre av de største og mest populære ble regelrett kjøpt opp og innlemmet i Deichmanskes samlinger! (Ringdal 1985:114). Det var ikke lenger behov for leiebibliotek. Det nye bokvalget spredte seg raskt til andre bibliotek.

Grunnloven i nytt lys. Som nevnt, samfunnsperspektivet er tydeligst i første del av boka. Samlingene, bøkene og leserne er så godt beskrevet at vi kan se boka som et bidrag til grunnlovsjubileet: Politikk og boksamlinger går hånd i hånd. Grunnloven var ikke demokratisk i vår forstand, men den var et definitivt brudd med ene-

veldet og arvede privilegier. På Stortinget (og etter hvert i formannskapene) var makt identisk med kunnskap og god argumentasjon. Det nye samfunnet krevde kompetente borgere. Eide dokumenterer klart og tydelig hvor de stemmeberettigede hentet sin kompetanse fra. Embetsmenn og patriasiat hadde selvsagt sin utdannelse utenfor landets grenser, men i gods og embetsgårder ble kunnskapen vedlikeholdt og utviklet i godt utstyrte bibliotek.

Eide tar oss med hjem til flere av landets ledende familier, heri også inkludert noen av eidsvollsmennene. Det betyr at vi får oversikt over mange av de beste privatbibliotekene i landet. Her er noen eksempler fra Østlandet: Bogstad, Eidsvoll, Jarlsberg og

Eidsvollsbygningens bibliotek. Christian Frederik ledsages av Carsten Anker gjennom en «hemmelig» dør. Tegning av Andreas Bloch

Fossum. Bokutvalget varierer selvsagt, men samlet sett viser dette en oppdatert elite som var godt orientert. Her er bøker om historie, naturvitenskap, næringsveier, men også filosofi og statsvitenskap.

Rousseau, Voltaire og Montesquieu ble lest og studert på originalspråket. Til og med den store franske Encyclopedien i 28 store skinnbind finnes her og der. Det er ingen tvil, storborgerskapet var godt oppdatert og hadde kjennskap til politikk og statsforfatninger ute i verden. Fra slike bibliotek kom det medlemmer av Rikssamlingen med solid kompetanse. En av dem, Jacob Aall på Nes jernverk, hadde et stort og variert bruksbibliotek med ledende tidsskrifter fra utlandet. Her fikk også andre slippe inn og låne.

Bøker – også for bønder. Gjennom boksamlingene ser vi at flere og flere fikk kunnskap slik at de kunne ta del i tidens politikk. Offentligheten ble gradvis utvidet. Leseselskapene, klubbelskapene og foreningsbibliotek var til mer enn den praktiske og religiøse nytte. Presentasjonen av boksamlinger fra folk i «enklere» kår understøtter Jostein Fets forskning om at bøndene faktisk leste og hadde bøker! Mest kjent er kanskje den samlingen som bonden, lensmannen, boktrykkeren og dannebrogsmannen(!) Sivert Aarflot bygget opp i Ørsta. Her var det flere enn Ivar Aasen som hentet kunnskap. Eide tar oss også til Aga-tunet i Sørfjorden i Hardanger. Her finner vi fortsatt den samlingen

som stortingsmann Johannes Pedersen Aga etterlot seg. Utvalget er variert, og selvsagt hadde han også den opprørske «Olaboka» som fikk stor betydning for økt bondeinnflytelse på Tinget.

For vanlige folk. Allmuebibliotekene hadde neppe mange slike bøker som inspirerte til de store samfunnsomveltninger. Selv om den opprørske Wergeland hadde frontet disse bibliotekene, var det nok meningen at de skulle ha en stabiliserende funksjon. Eide gir gode presentasjoner av både Folkeopplysningselskapet og Thranes sosialistiske bevegelse, men hun kunne gått enda mer inn på motsetningene mellom dem. Folkeopplysningselskapet, 1800-tallets «bibliotektilsyn», ble etablert som et taktisk mottrekk for å stoppe tidens fremvoksende subkulturer av politisk og religiøs art. Den første redaktøren i *Folkevennen*, som ble sendt til bibliotekene, var Ole Vig. I åpningsnummeret skrev han at leseren først og fremst skulle hjelpes slik at «du fik dit Fædreland, dit Hjem og dit jordiske Kald riktig kjært, og gjøre dig mere tilfreds og fornøiet med din Stilling, tror du ikke da, det gjorde stor nytte?» (1851). Denne linjen ble fulgt opp av etterfølgeren Eilert Sundt.

Kanskje var ikke dette så farlig? Boksamlingene formidlet kunnskap, og folk forsto at de kunne tenke selv. På slutten av 1800-tallet ble det sagt om sosialistene at de brukte de borgerlig styrte bibliotekene. Der fikk de tross alt kunnskaper, derfor

ble de fornuftige, og når de ble fornuftige ble de også sosialister!

Eide benytter seg av et godt forteller-grep: I en løpende rammefortelling tar hun oss med rundt på sine turer og til møtene med dagens eiere. Via fjernsynsprogrammet «Der ingen skulle tru at nokon kunne bu» fant hun frem til den avsides Skaaro innerst i Fyksefjorden i Hardanger. Boksamlingen gjenspeiler flere generasjoner flittige bønder, haugianere – og stortingsmenn.

Fransk erotikk og folkets brunst

Vi er mange som på ærbødig avstand har beundret den imponerende boksamlingen på Baadshaug i Orkdal. Godset var en gang residens for industrifamilien Thams, nå er det hotell. Eide er ikke akkurat ærbødig når hun avslører hva som skjuler seg bak de tallrike likeartede kalveskinnsbind. Vår bokinspektør konkluderer tørt med at husets frue, den franske adelsdamen, stort sett hadde «fornøyet seg med lettere erotisk fransk litteratur – hvor den grumme husherre forlyster seg med tjenestetipiken, og hvor brunst ellers er noe som finnes i de lavere sosiale lag.»

«Bøker i Norge» er til gjengjeld vakker både utenpå og inni. Et meget interessant, vesentlig og velredigert bidrag til norsk bok- og bibliotekhistorie.

Omtalt bok

Elisabeth S. Eide. *Bøker i Norge. Boksamlinger, leseselskap og bibliotek på 1800-tallet.* Pax 2013. ■

Ny etterforskning av svensk bibliotekstyveri

Etterforskningen av en mistenkt heler i Tyskland, som skal ha kjøpt og videresolgt bøker som for

noen år siden ble stjålet av en ansatt på Kungliga biblioteket (KB) i Stockholm, blir gjenopptatt. Det melder den svenske påtalemyndigheten til Aftonbladet.

Tyveriene ble oppdaget i 2004. Da var totalt 62 bøker, mange av dem svært sjeldne, blitt stjålet. Noen av bøkene ble senere levert tilbake, men de fleste av dem befinner seg trolig ennå hos samlere og bokselgere i ulike deler av verden. Den skyldige, den såkalte «KB-mannen», tok sitt eget liv i desember 2004 og ble aldri stilt for retten. ■

Svenske kommuner vil ha e-bokavtale

Siden årsskiftet har flere svenske bibliotek sagt opp avtalene sine med e-bokdistributøren Elib, eller begrenset antall utlån av e-bøker til ett lån per uke per person. Nå ønsker svenske kommuner å få en avtale med forlagsbransjen om e-bøkene, skriver Svenska Dagbladet.

Mikael Petrén, som leder Stockholms stadsbiblioteks digitale bibliotek, sier at utgiftene har vært uholdbare og at staten nå bør lage en nasjonal plattform for utlån av e-bøker. Elib sier at de fleste av kravene er ukontroversielle, men at selskapet håper på fri prissetning per lån. En alternativ modell er at visse e-bøker behandles på samme måte som fysiske utgaver, med utlån til én låner av gangen.

Det siste er en av anstøtssteinene for bibliotekene, som ugjerne ser karantene på e-bøker. Begge parter er imidlertid enige om at det er nødvendig med en avtale om distribusjon, utlån og prissetting. ■

Sprer leseglede

Lesesirkelen på Majorstua bibliotek er ikke som andre lesesirkler.

AV CAROLINE M. SVENSEN
JOURNALIST

Jeg tror ikke det er så mange andre som har en lesesirkel som er så strukturert, og der deltagerne inviteres til å svare på spørsmål om den aktuelle boka, forteller Jan Lasse Rotmo, konsulent på Deichmanske bibliotek, Majorstua. Han leder lesesirkelen og har selv bakgrunn som lektor og litteraturviter med hovedfag i nordisk litteratur.

Lesesirkelen møtes en gang i måneden og har rundt ti faste deltagere. I tillegg er det to engelske lesergrupper på Majorstua bibliotek, men disse er selvdrivne og er ikke ledet av noen av bibliotekets ansatte.

Mail og Facebook

Det er Jan Lasse Rotmo som velger bøker til lesesirkelen, selv om medlemmene gjerne må komme med forslag. Det er også han som lager spørsmålene til hver bok og forbereder relevante sitater. Spørsmålene blir lagt ut på bibliotekets Facebookside og sendt til alle som står på mailinglisten til lesesirkelen, slik at medlemmene rekke å forberede seg hjemme.

Samtidig legger ikke Rotmo skjul på at han ved å gjøre spørsmålene tilgjengelige

for andre interesserte når mange flere potensielle lesere enn de som møter opp i lesesirkelen fra gang til gang.

– Her er det fullt lov til å stjele ideer, smiler han.

Flest kvinner

Det er ikke til å legge skjul på at slike lesesirkler ser ut til å appellere mest til kvinner, uten at Rotmo har noe godt svar på hvorfor.

– Jeg vet ikke hvorfor mennene ikke deltar noe særlig i slike lesesirkler. Noe av det kan nok skyldes at menn ofte ikke er like interessert i skjønnlitteratur, men at de heller leser mer sakprosa.

Han mener at den digitale utviklingen der flere bøker nå kan leses på nettbrett eller Kindle, vil være en trend som kanskje vil få flere menn til å interessere seg for bøker. Selv ble hans sterke litteraturinteresse vekket gjennom skolen.

– Egentlig gjør jeg mye av det samme med lesesirkelen som da jeg underviste i litteratur, påpeker Rotmo. Han medgir at utfordringen kan være å finne bøker som er tilgjengelige, ettersom deltagere selv er

ansvarlige for å skaffe seg boken.

– Målet vårt på biblioteket er jo litteraturformidling. Det blir jo bare mer og mer viktig, forklarer Jan Lasse Rotmo.

– Nye perspektiver!

Når Bok og Bibliotek er på besøk holder lesesirkelen på å diskutere boken «Resten av dagen» av Kazuo Ishiguro. Mange av deltagerne bidrar engasjert til samtalen. Noen er klart mer aktive enn andre, uten at det gjør noe. Men i løpet av den timen lesesirkelen varer deltar alle og de henvender seg også til hverandre.

– Jeg har fulgt med lesesirkelen størsteparten av dette året og får mye ut av det, forteller Alf.

Sissel som sitter ved siden av Alf er svært fornøyd med måten lesesirkelen er lagt opp.

– Vi går gjennom bøker som det er verdt å lese. Jeg får en annen opplevelse av en bok etter å ha diskutert den her.

Les Jan Lasse Rotmos råd til lesesirkler på bokogbibliotek.no ■

Modernismens viktigste dikt

April er den grusomste måned, lar
syriener blomstre av døde marker, blander
minner og attrå, vekker
med vårregn røtter i dvale.
Vinteren holdt oss varme, dekket
jorden med snø og glemsel, næret
lite grand liv med tørre løker.
Sommeren overrasket oss,
der den kom innover Starnbergersee
med en regnskur. Vi stod litt i søyleraden,
så gikk vi videre i solskinn, til Hofgarten,
drakk kaffe og pratet en times tid.
Bin gar keine Russin, stamm' aus Litauen, echt deutsch.
Og da vi var barn, og bodde hos erkehertugen,
min fetter, tok han meg med på en aketur,
og jeg ble redd. Han sa: Marie,
hold deg fast, Marie. Og nedover bar det.
På fjellet, der kan en føle seg fri.
Jeg leser, ofte til langt på natt,
og reiser til syden om vinteren.

[Paal Brekke: *Det gylde landet*, 1949. Sitatet er et kort utdrag.]

T. S. Eliot

AV STEFAN ANDREAS STURE,
LÆRER OG LYRIKKENTUSIAST

Dersom jeg skulle svare på hvilket dikt som er det viktigste, ville det ikke være mulig å komme utenom T. S. Eliots (1888-1965) modernistiske mesterverk *The Waste Land* (1922) – selv om det kanskje ikke ville være det eneste svaret. Det er et dikt som ruver i litteraturhistorien og som kan virke uoverstigelig. Men vi diktlesere er vel ikke så ulike fjellklatrene? Det er de utilgjengelige toppene som trekker oss.

The Waste Land har rykte på seg for å være vanskelig og uforståelig, men også for å være et mesterverk og en klassiker. Heldigvis finnes det veier inn i dette øde landet, og det er verdt møyen. Det er et dikt med mange lag, allusjoner, sitater og forbindelser. Å lese dette diktet setter oss på prøve, og det kan virke som en svært destabiliserende opplevelse. Kanskje særlig fordi det ikke finnes en narrativ stemme og det er til enhver tid vrient å få tak i hvem som fører ordet.

Diktet er berømt for, eller kanskje beryktet er et bedre ord, for alle allusjonene. Det er en hel liten industri rundt *The Waste Land*, med kommenterte utgaver og tolkninger. Antakelig skremmer dette mange fra å begynne på å lese diktet, det er liksom så mange lag man må trenge gjennom. Allerede da T. S. Eliot publiserte diktet i 1922 ble han beskyldt for å gjøre det for vanskelig for leserne. Det ble hevdet at man måtte ha Eliots utdannelse og bakgrunn for å kunne ta til seg verket.

På mange måter har diktet blitt en test på hvor mange kulturelle og litterære referanser man kan ta. Dette er på mange måter et paradoks, fordi det som kan sies å lukke diktet er også det som åpner det. Ved å alludere til Bibelen, Dante, Shakespeare, Chaucer, Buddha, Ovid og Herman Hess – for å nevne noen, det er over 60 referanser til rundt 40 forfattere – så åpner *The Waste Land* seg mot annen litteratur og vestlig og østlig kultur. Diktet blir ufattelig mye større enn seg selv og utfordrer grensene mellom tekster.

Men viktigere enn å ta alle hentydninger, sitat og lån, er det å forstå hvilken funksjon disse har i diktet. Siden de er så mange, har de selvsagt ulike funksjoner. Likevel har de en overordnet virkning, som går på å vise at verden er fragmentarisk, «en haug av knuste bilder». Under ruinene finnes den verden, litteraturen og den kulturen vi bygger på. Lagt øde og knust. *The Waste Lands* umiddelbare, historiske kontekst er første verdenskrig, som la Europa i ruiner. Man kunne ikke lenger reise gjennom Europa og se det samme som man så før den store krigen. Vår kultur var fragmentert og ødelagt. Det golde landet er på mange måter det krigsherjede landet man nå levde i.

Like fullt er dette et dikt som fortsetter å virke langt, langt utover sin egen samtid. Det har blitt toneangivende for hva vi forstår som moderne dikt, *The Waste Land* har selv blitt et monument. Akkurat som det selv har lånt fra andre, og strekker seg bakover i tid, er det med på å forme og gi til all poesi som er skrevet etterpå, slik at det også strekker seg framover i tid. Det er et dikt som ikke slutter å gi, og som fortsatt virker moderne og relevant. ■

T. S. Eliot

Født 1888 i St. Louis, Missouri, USA, død 1965 London, England
Nobelpris i Litteratur 1948

Nesten som i livet sjølv

Kva er det med Alice Munro? Kva er det med forteljingane hennas, eigentleg. Kvifor er dei så vanskelege å gloyme.

ODDMUND KÅREVIK
BIBLIOTEKAR OG SKRIBENT

Alice Munro sine forteljingar lev vidare i meg, lenge etter dei er ferdig lesne. Som «Amundsen» i siste samlinga «Dear Life.» Korleis var det igjen. Gifta dei seg først? Eller var det sånn at dei akkurat ikkje gifta seg, før ho reiste inn til byen? Og Alfrida i novella «Arvegods» frå «Uvennskap, vennskap, forelskelse, forlovelse, ekteskap.» Ingen klassisk skjønnhet akkurat. Men kjøt og blod, måla opp med små strekar. Store nok til at ho står heilt levande for meg. Og det er som om ho lever, inni meg.

Det er kan hende den største sorga med å lese Alice Munro. Som lesar knyt eg meg opp til personane ho skildrar. Nokon vert eg sjølv sagt meir knytt til enn andre. Og så er historia plutsleg slutt. Og eg må byrja på nytt. Eg må bli kjend med nye personar. Nesten som i livet i sjølv.

Kaja Schjerven Mollerin har sagt noko om kor vanskeleg det er å skrive om Alice Munro, og kvifor ein set pris på henne. Kvifor er det så vanskeleg? Kanskje fordi Munro skriv på ein måte om store og viktige ting, men i ganske små vendingar. Å gjengi ei novelle av Alice Munro vil ofte nærmast bli absurd. For med mine ord, så forsvinn nyansane og dei skarpe og presise observasjonane som ber novellene.

Første gong eg las Alice Munro sat eg på eit tog. Eg hadde kjøpt samlinga «Friend of my Youth» i England, second-hand. Eg sat og las tittelnovella på eit tog i retning Kristiansand, då passasjereren som sat framfor meg plutsleg fekk store pustevanskar. Ho hyperventilerte. Venninna som satt attmed var i sjokk og ropte etter hjelp. Og alt eg kom på å gjere var å springe fram til kafévogna og rope til beteninga «Det er ein passasjer som dør her.» Då me kom tilbake, eg og kafédama, gjekk det til alt hell mykje betre. Passasjereren hadde klart å roa seg ned. Ei dame som tok situasjonen heilt roleg, hadde sett seg bort til

henne og bedt henne puste med magen. Men for eit drama! På mange måtar større drama enn dei som Munro sjølv skildrar. For i hennar forteljingar er det ikkje alltid lett å skjone kva som eigentleg har gått gale, eller kjem til å gå gale eller kven som dør og kvifor, viss ein ikkje les sakte.

Ofte tek eg meg i å bla att og fram. Var det verkeleg sånn? Vent litt, skulle ikkje han til Hawaii og gifte seg på nytt? Kvifor tok han flyet til Thunder Bay då. Eg heng ikkje med. Eg er ikkje kjapp nok, eg er ikkje smart nok. Og forteljarstemma i novellene, som Kaja Schjerven Mollerin skriv litt om i sitt glimrande essay «Livet selv,» er slett ikkje til å stole på. Kven kan ein eigentleg stole på? Kanskje det er eit slags nøkkelspørsmål. Alice Munro seier at det ho driv med er noko så enkelt og vanskeleg, som å seie noko om livet sjølv. Og kva det er, eller kan vere.

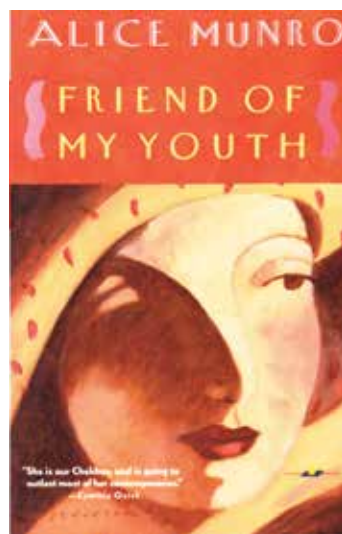
I novella «Hold me fast, don't let me pass» frå tidlegare nevnte «Friend of my youth,» er det lett å få sympati med hovudkarakteren. Enkja som har reist til Skotland for å oppsøke minner frå mannens unge dagar, krigsdagane. Stadane dei eigentleg skulle besøke saman. Eller skulle dei det? Han sa det ikkje ville bli det same. Og ingenting er tydelegvis det same. Hotellvertinna ber same namn som jenta mannen forelska seg i under krigen. Men ho nektar all kjennskap til denne fyren. Og avfeiar det med at «det var mange folk som var innom på den tiden.» Dessutan lyg ho seg yngre. Plutsleg er ho født nærmare 1940 og må med andre ord ha vore eit barn då mannen skulle ha møtt

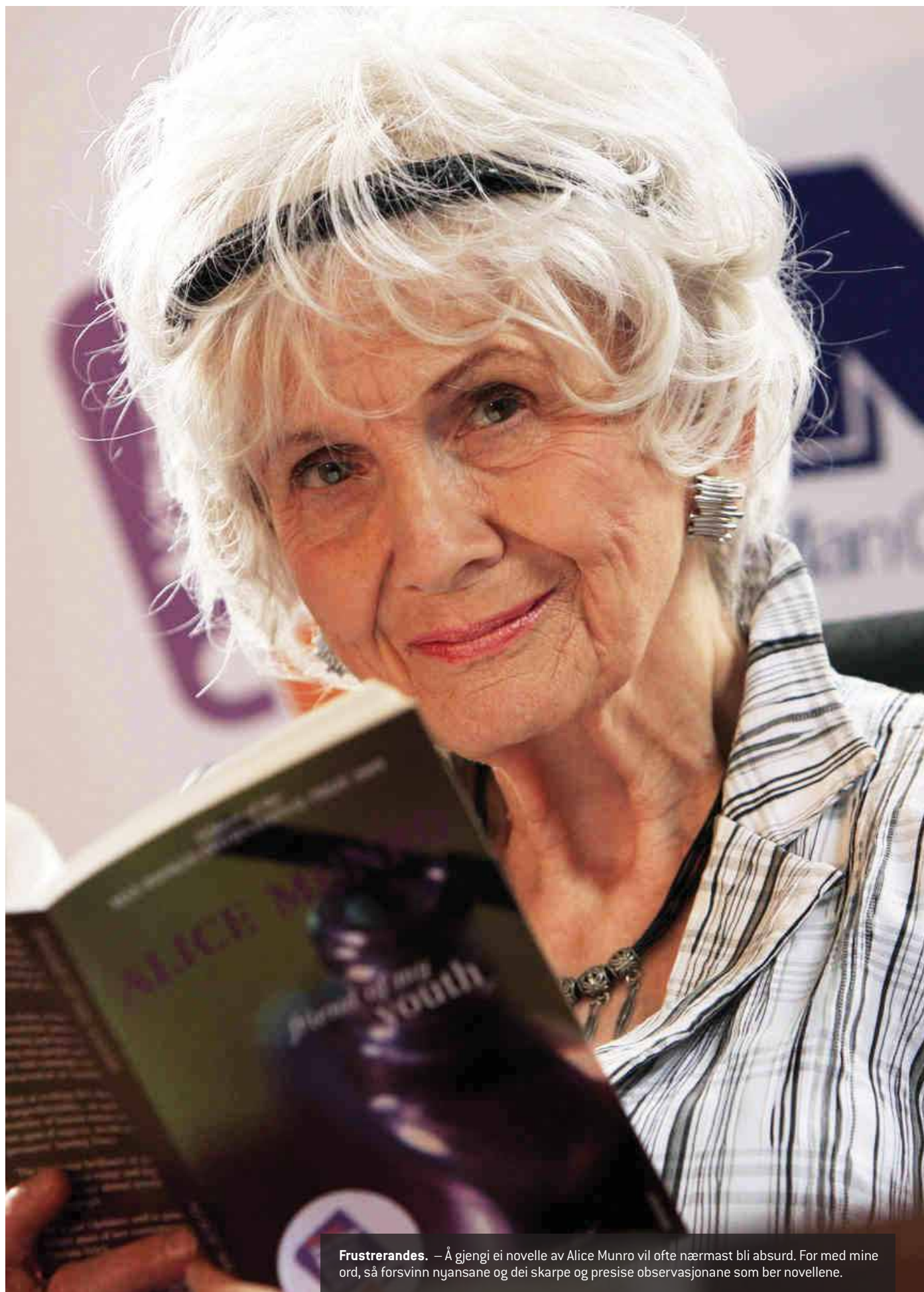
henne. Det går ikkje betre då ho oppsøker mannens påståtte kusine. Ho er ei steingamal dame, som bur ute på landet. Buande saman med seg har ho ei dame, med ein uekte unge. Den uekte ungen blir henta med buss til og frå barnehagen, noko den gamle dama finn høgst fascinerande. Ho finn det også fascinerande at folk reiser heilt frå Canada til Skotland. Men elles nektar ho all kjennskap til noko som helst. Ho vil helst bestemme sjølv kva dei skal snakka om. Og kven ho skal snakka til, for den del. Så enka frå Canada blir i grunnen

aldri tiltalt. Den gamle dama vel å snakka med hotelldama. Og midt opp i alt går den unge dama, som har fått eit barn utanfor ekteskap og klirrar med te-serviset. Ho raudnar og eksploderer, i stille sinne. Her er det verkeleg drama. Men igjen er eg ikkje skarp nok. Eg får ikkje med meg dei viktige detaljane. Eg må vere ein dum lesar. Eg må leite lenge før eg finn tråden. Eller trådane.

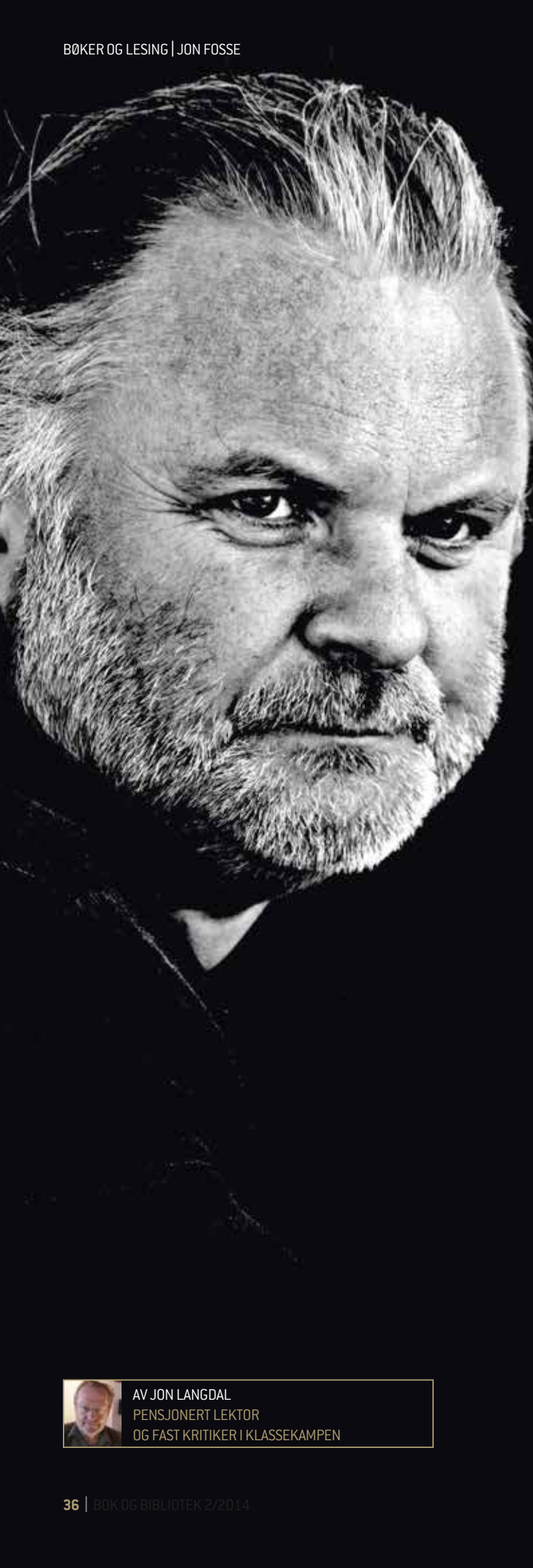
Det er ikkje det at Alice Munro skriv vanskeleg. Eigentleg skriv ho veldig lett. Språket hennar er ikkje tilgjort, det er beint fram. Så kvifor er det vanskeleg å henge med? Kan hende fordi brota som skjer, er så små at ein må vere heilt vaken om dei ikkje skal passere i stillhet.

Det er nesten frustrerandes. Samstundes er det kanskje i nettopp dette lukka med å lese Alice Munro ligg. Ho tullar med lesaren. Når me trur me har ho, gjer ho ein vri som endrar alt. Det er som ei takling frå sida. Plutsleg må eg skode verda med ryggen mot jorda. Likevel erfarer eg at utsikten med eitt har blitt ein del klårare. ■

Frustrerandes. – Å gjengi ei novelle av Alice Munro vil ofte nærmast bli absurd. For med mine ord, så forsvinn nyansane og dei skarpe og presise observasjonane som ber novellene.

FATALISME OG ABSURDISME

Om Jon Fosses dramatikk

Den svenske teaterkritikeren Leif Zern forfatta i 2005 eit lite skrift om Jon Fosses dramatikk med den Fosse-inspirerte tittelen «Det lysande mørket», gitt ut på nynorsk av Det norske samlaget, godt omsett av Elbjørg Hovland. Zern finn at kjernen i Fosses dramatikk er mystikken, «den skjøre balansegangen mellom tomleik og meining», og altså ikkje berre om «ingenting», slik enkelte har tolka han.

Hovudbasisen for vurderinga hans er – utanom lesinga av stykka – dei tyske og franske oppsetjingane, i tillegg til nokre få svenske og norske. Fosses minimalistiske, banale stil «rører seg mot ei usynleg grense», hevdar han, og han finn «det store drama-et» i dei små «forskyvingane» i dei erketyrisk repeterande, stemningsskapande replikkane. Det er som sitata gir hint om, ei bok i Fosses eiga ånd.

Zern er ein varm tilhengar av vestlendingen, og les han på utprega sympatisk vis. Det er ei velskriven og informativ og allsidig bok om både mange av stykka, om den litt varierende mottakinga i ulike land og om dei viktigaste inspirasjonskjeldene Fosse har dratt vekslar på: Den seine Ibsen, romantisk ironi, Beckett, fenomenologien, Heidegger, filmatisk neorealisme og gnostikken m.m.

Interessant nok nemner Zern også at franskmannen Claude Régy har kalla Fosse «vår tids Maeterlinck». Maeterlinck er ein av pionerane frå det seine 1800-talets lyriske drama. Både hans såkalla drames statiques (einaktarar utan konvensjonell dramatisk handling), vekta han legg på stemningar og den store interessa for døden som fenomen, tognar som viktig uttrykksmiddel for det useielege, mystiske – alt dette er ein arv frå nyromantikken tid som Fosse vidarefører, om han nå sjølv har studert Maeterlinck eller ei.

Som sagt har ikkje Fosse hatt like stor suksess overalt, og særleg i England har mottakinga vore blanda, frå stor velvilje til brutal slakt. Slakta har først og fremst gått ut over «Natta syng sine songar»; i ei engelsk avis blei stykket ekspedert i avgrunnen med påskrifta «this norwegian crap».

Dessverre gjer ikkje Zern noko ut av det paradokset at ein og same dramatistar, og eitt og same stykke, blir mottatt med så motsette kjensler. Det har å gjere med at Zern sjølv utan vidare tar det for gitt at dei negative reaksjonane skuldast manglar på reseptiv evne eller andre fatale skavankar hos tilskodarane, som t.d. at dei er dogmatiske shakespearianarar og held på den realistiske arven. Det er synd, for det er ikkje til å stikke under ein stol at det

AV JON LANGDAL
PENSJONERT LEKTOR
OG FAST KRITIKER I KLASSEKAMPEN

Dei sterke inntrykka stykka hans ofte etterlet, har m.a. å gjere med angsten som kjem til uttrykk gjennom den subtile vekslinga mellom tale og togn, og som samtidig illustrerer avstanden og spenninga mellom kjensler og språk.

blant det nordiske publikumet, og også hos profesjonelle litteraturkjenningar, finst tvert avvisande haldningar til Fosse. Han blir i uformelle samanhengar gjerne karakterisert som keisam, eller møtt med likegyldige skuldertrekk. Men suksessen Fosse har hatt har kanskje gjort at han på same måten som andre deler av eksportindustrien, er blitt møtt med overdriven ærefrykt.

Men det må også seiast: Fosse sjølv har i motsetnad til den delen av kritikarkorpset som har utnemnt han til «vår nye Ibsen», vist at han ikkje har kasta vrak på alle målestokkar. Han har hatt karakter til blankt å avvise samanlikninga med «Hans farmasøitiske Herlighed fra Skien» (Hamsun). (Som eit apropos til den naivt-entusiastiske kritikken kan nemnast at Maeterlinck, etter å ha debutert med eit stykke som ingen i dag hugsar, men som den gongen gjorde stort inntrykk, blei utnemnt til ein ny Shakespeare.)

Det lyriske dramaet kjenner folk i Norden mest gjennom Strindberg. Replikkane hos Fosse er markert som lyriske ved at dei i tekstane er delt i verselinjer. Og nett som i «Et drømspel» er det tragiske perspektivet også hos Fosse at «det er synd om människorna», som lid av «själens obotliga ensamhet». Den nyromantiske individualismen er ikkje lenger som i opplysningstradisjonen, som t.d. hos Brandes, ikkje knytt til frigjering, men til einsemda, som vel å merke ikkje er eit sosiohistorisk produkt av det borgarlege samfunnet, men eit gitt fenomen, som ein del av ein abstrakt, tidlaus eksistensiell lagnad.

I tråd med denne typen drama blir personane hos Fosse meir som skuggar enn karakterar av kjøt og blod. Frå forfattarens

side er dette sjølv sagt medvite, noko Zern sjølv sagt er klar over, men som ikkje er mindre problematisk av den grunn. Handlinga blir hos Fosse som hos forgjengarane erstatta av situasjonar, der personane oftast blir ståande og spinne i eksistensiell avmakt, som berre døden kan fri dei frå. Med andre ord: fatalisme for alle pengane. Både liv og død blir i denne sjangeren, i kontrast til den store, tradisjonelle dramatikken, (frå antikken og framover) lausrivne frå alle historisk-konkrete samanhengar, og dei kreftene som styrer menneskets lagnad er hemmelege, uutgrunnelege og irrasjonelle makter.

Men det kan ikkje nektast for at Fosse er ein ekte poet. Elles ville den internasjonale suksessen hans ha vore uforklarleg. Dei sterke inntrykka stykka hans ofte etterlet, har m.a. å gjere med angsten som kjem til uttrykk gjennom den subtile vekslinga mellom tale og togn, og som samtidig illustrerer avstanden og spenninga mellom kjensler og språk. Med rette er også Fosses rytme og den dramatiske strukturen blitt samanlikna med musikk. Og ein skal vere nokså vrangvillig for å ikkje oppleve t.d. «Ein sommars dag» som vakker poesi, omtrent som ei religiøs messe eller som ein gravferdsseremoni.

Men er det stor dramatikk? Stoffet er eindimensjonalt og programmatisk pessimistisk. Over døra til dette universet står det skrive: Den som vil tre inn her, må la alt håp fare. Her er ein tristesse utan like: Personane er kasta ut i einsemda og kontaktløysa så å seie i kraft av å vere menneske, dei er sterilt ambivalente og slitst mellom angst for nærleik og behov for kontakt. Og som skikkelsar er dei såre alminnelege, uinteressante, dersom dei då

ikkje i dramatikkens teneste er utstyrt med eit eller anna patologisk trekk, som er like uinteressant som skikkelsane sjølve. Den mislukka forfattaren i «Natta syng sine songar» lid av agorafobi og tør ikkje gå ut, den unge mannen i «Nokon kjem til å kome» lid av sjukleg sjalusi.

Som hos absurdisten Beckett er tilværet alt i utgangspunktet eit stort Ingenting, eit eksistensielt nullpunkt, men hos Fosse manglar den befriande humoren vi finn hos det irsk-franske førebiletet. Det er synd, for Fosse viser i det tidlege forfatterskapet at han også har talent for komikk. Overfor denne typen antirealistisk litteratur kan ein ikkje stille pedantiske, kvar dagsrealistiske krav til kva som er sannsynleg handling. Men det får vere visse grenser: I «Nokon kjem til å kome» har det unge paret kjøpt eit avsidesliggjande hus (for å vere åleine «i kvarandre») – usett(!). Dernest kjem det heilt overrumplande på dei at seljaren bur i nærleiken (og utløyser sjalusi). Til overmål finn dei – etter at huset har stått tomt i årevis – ei halvfull pissepotte under ei seng.

Mens «Nokon kjem til å kome» verkar som parodi på teater, er det tv-sende stykket «Susannah» (om Ibsens kone) ein parodi på parodien. Denne sterke, myndige kvinna blir her gjort til eit hjelpelaust mehe, som ikkje maktar anna enn å materialisere vente-motivet («Kjem ikkje han Henrik snart?») Her kjem dramatisk teknikk og historisk sanning i konflikt. Sofokles, som også var ein kyndig mann i fatalisme, visste at mennesket med si evne til å herske over naturen og sjølv skape sitt tilvære, representerer noko stort og unikt. Kanskje Fosse kan ha godt av å repetere denne visdomen, som står på trykk i «Antigone»? ■

Tilgjengelig: Biblioteket i Tromsø er lett å finne, der det ligger opplyst og innbydende midt i sentrum.

Folkebiblioteket — et godt tilbud for alle?

I ett og samme fylke har det en tendens til å utvikle seg a- og b-lag innenfor bibliotektilbud. I Troms er Tromsø en vinner, mens nabokommunen Balsfjord har et av landets laveste bibliotekbesøk.

TEKST OG FOTO: LILL-KARIN NYLAND
FRILANSJOURNALIST

Topp og bunn. Tromsø bibliotek- og byarkiv kan vise til gode besøkstall, og ble kåret til Norges beste bibliotek i 2009. Nabokommunen, Balsfjord, er på bunnivå med sine 0,6 besøk per innbygger i 2012.

Netto driftsutgift folkebibliotek, per innbygger i kroner (2012):

Tromsø	Balsfjord	Landet
233	174	270

Besøk i folkebibliotek per innbygger (2012)

8,0	0,6	4,2
-----	-----	-----

Antall innbyggere per årsverk i folkebiblioteket (2012)

2907	5562	2918
------	------	------

(Kilde: www.ssb.no)

Det er ofte sammenheng mellom kommunenes satsningsvilje og folkebibliotekenes besøkstall, kan man lese av tall i Statistisk sentralbyrås database. I reviderte tall fra oktober 2013 hadde Østfold drøye 1400 kroner i netto driftsutgift for kultursektoren per innbygger. Netto driftsutgift på folkebibliotekene per innbygger var 225 kroner. Besøk i folkebibliotekene per innbygger per år var 3,3. Til sammenligning brukte Troms 1881 kroner per innbygger på kultur, og 264 per innbygger på folkebibliotekene. Besøkstallene var 5,5 per innbygger.

Det er likevel store interne forskjeller på bibliotektilbudet i Troms. I fylkeskommunens bibliotekplan for 2011-2014, heter det at bibliotekene gjennom kultur- og kunnskapsaktiviteter bidrar til sosial utjevning og økt livskvalitet i befolkningen. Planen befester bibliotekenes unike posisjon i folks liv, og nødvendigheten av å utvikle gode tilbud uavhengig av blant annet bosted. Sistnevnte stemmer ikke med realiteten i bibliotek-Troms, der ulik politisk prioritering på kommunenivå fører til dårlig bibliotektilbud i én kommune, og bra i en annen.

Viktige prosjekter

Fylkesbiblioteksjef i Troms, Birgit Larsen, viser til kulturutredningen 2014 (Enger-utvalget). Der heter det at folkebibliotekene er systematisk underfinansiert og nedprioritert.

– Dette er delvis tilfelle også i Troms, der det har en tendens til at det utvikles a-lag og b-lag, sier Larsen.

Hun utdyper dette med at mange av folkebibliotekene har uhyre små ressurser å jobbe med fra kommunalt hold. En del av disse er likevel med på utviklingsarbeid, sammen med de kommunene som har mer ressurser. De som er med, blir dermed på a-laget, takket være statlige og fylkeskommunale midler.

– Vi og kommunene har derfor motvirket b-lagstendensen ved å jobbe med utviklingsprosjekter. De som da både sliter med ressurser og ikke er med på slike prosjekter, havner nederst i statistikken.

Larsen sier Troms fylke de siste årene har utmerket seg positivt med utviklingsprosjekter. Resultatene er blant annet økt faglig samarbeid mellom små og store biblioteker, og mer kontakt med barnehager og skoler.

– Likevel kan det bli en tretthet i prosjektene, fordi de er kraftkrevende. Særlig for de med få ressurser, som strekker seg langt og må løfte seg selv etter håret gang på gang.

Utfordringer

Larsen sier biblioteksituasjonen i Troms har mange lyspunkter, blant annet stor energi og endringsvilje. Samtidig er det noen utfordringer.

– Det er ei konstant utfordring for fylkeskommunen, i samarbeid med kommunene, å sørge for at beslutningstakere, bibliotekiere og potensielle samarbeidspartnere ser mulighetene som ligger i biblioteket. I Troms er vi så heldige at vi har gode eksempler, både i Tromsø bibliotek og i det nye biblioteket i Kunnskapsparken i Lenvik, men også i mindre bibliotek med sterk lokal forankring. Likevel, bibliotek med allerede små ressurser opplever nedskjæring. Det kan føre til at tilbudet i praksis blir lite attraktivt, og aktiviteten og tilgangen blir begrenset.

Kuttoffer. Biblioteksjef i Balsfjord, Geir Holmstad, fikk sin stilling halvert nærmest over natta. Nå har biblioteket åpent kun tre dager i uka.

– Innbyggerne i Troms opplever store forskjeller på folkebibliotekene rundt om i kommunene?

– Bibliotekets idé er at det lokale er forankret i det globale, det er et samarbeid av parter som i prinsippet skal gjøre alle ressurser tilgjengelig lokalt. Hvis biblioteket ikke er i stand til å være en del av et globalt system, er det ikke et folkebibliotek i lovens forstand.

– Betyr det at kommuner i Troms bryter loven?

– Loven er rund i kantene. For å sikre seg, må man ha kompetanse til ta nettverket i bruk. Hvis ikke den finnes, den forståelsen av å være del av større system, blir det lokale kun innenfor veggene. Da kan det ikke kalles folkebibliotek, sier Larsen.

Tromsø og Balsfjord

Vi har sett nærmere på to kommuner i Troms. Tromsø bibliotek- og byarkiv kan vise til gode besøkstall, og ble kåret til Norges beste bibliotek i 2009. Balsfjord, derimot, er på bunnivå med sine 0,6 besøk per innbygger i 2012. De to kommunene er nabokommuner, Tromsø bykommune med distriktsområder, Balsfjord distriktskommune. Tromsø kommune brukte 233 kroner per innbygger på folkebibliotek, Balsfjord 174. I Tromsø gikk hver innbygger i snitt åtte ganger til biblioteket, og lånte 5,7 medier.

For 2014 er likevel den største nedskjæringen i Tromsø noensinne varslet. Det vil konkret si en nedskjæring på 500 000 kroner, eller tre prosent.

– Biblioteket er en del av den kommunale forvaltningen, og vi må selvfølgelig finne oss i at vi i dårlige tider må bidra til en sunn økonomi, sier biblioteksjef Paul Henrik Kielland.

Det jobbes nå med å redusere aktivitetssnivået for å oppnå balanse. Det må også tas av bokbudsjettet.

– I tillegg ser vi oss nødt til å redusere sommeråpningstidene. Samtidig er vi utfordret av politisk ledelse for å innføre en løsning med selvbetjent åpningstid. Det gir oss nye muligheter til å tilfredsstille brukernes behov, sier Kielland og røper at det er mange ivrige boklånere fra nabokommunen Balsfjord.

– Folk er mer mobile enn tidligere, og vi har jevnlig besøk fra lånere i Balsfjord. Vi er glade for alle som bruker oss.

Halvert tilbud

Selv om altså by-biblioteket opplever en viss grad av nedskjæring i 2014, er det blant de mest besøkte folkebibliotekene i Norge. Med sin sentrale plassering midt i sentrum, og et lyst og luftig lokale, virker biblioteket som en magnet på befolkningen.

Lys er det også på folkebiblioteket i Balsfjord, men bare tre dager i uka. Folkebiblioteket ligger relativt sentralt plassert, mellom butikker og kafeer i kommunesenteret Storsteinnes. Likevel, Balsfjord kunne i 2012 vise til et gjennomsnittsbesøk på 0,6, noe som gjør det til et av landets dårligst besøkte biblioteker. I samme år brukte Balsfjord 814 kroner per innbygger på kultur, inkludert kulturskole og folkebibliotek. Det er Troms fylkes laveste beløp, og over 1000 kroner mindre enn gjennomsnittet. Den lave investeringslysten fra politisk hold når det kommer til kultur, toppet seg i budsjettforhandlingene rett før jul i 2012. Da fikk biblioteksjef Geir Holmstad beskjed om at stillingen hans var redusert med 50 prosent.

– Det var en skuffelse, selvfølgelig. Og når man kan lese i lokalavisa at kommunen har millionoverskudd på regnskapet i 2013, kan man jo tenke sitt.

Tidspress

Biblioteket i Balsfjord er preget av å være interiørmessig uforandret de siste tiårene. Det samme gjelder bokstammen, som Holmstad påpeker på enkelte felt er så

Populært: Tromsø bibliotek- og byarkiv er et av landets best besøkte biblioteker. Paul Henrik Kielland mener det er en klar sammenheng mellom nivået på bevilgninger og kvaliteten på tjenesten. – Politikerne kan derfor ikke klage på tjenestetilbudet dersom de ikke gir bibliotekene mulighet til å gjøre en god jobb.

utrangert at han ikke alltid kan hjelpe elever og studenter med riktig litteratur. Det første som skjedde etter politikernes kutt, var at åpningstiden ble halvert. Biblioteket har nå åpent tre dager i uka, og på samme tid skal Holmstad, som eneste ansatt, utføre kontorarbeid, rydding og sortering, kundebehandling og bestillinger.

– Jeg har prioritert maksimal åpnings-tid, basert på hvor stor stilling jeg har. Det sier seg selv at jeg på grunn av dette kommer til etter med alt annet.

En konkret effekt av kuttet er overtre-delse av innleveringer. Hvis en kunde har fjernlånt en bok og leverer denne i Balsfjord for eksempel på en torsdag, vil ikke Holmstad få den postlagt før tidligst tirsdag. Dermed kan kunden få bot.

Nå har det gått et halvt år siden reduksjonen trådte i kraft. Reaksjonen fra publikum har vært at det er vanskelig å besøke biblioteket.

– Vi har ikke hatt råd til å være med i e-bok-tilbudet, og det er utfordrende å presse inn noe særlig med arrangementer siden åpningstiden og økonomien er så marginal, sier Holmstad.

Lovbrytere

Kommunen var heldig. Holmstad var eta-

blert med hele sin familie da reduksjonen kom, han ble værende i den halve stillingen. Hvis ikke, er det ikke usannsynlig at kommunen hadde blitt lovbrøyer. Folkebibliotekloven slår fast at det skal være en fagutdannet biblioteksjef i alle kommuner. Men hvem vil ta til takke med halv stilling etter årelang utdanning?

Noen lyspunkter er det likevel. For ikke lenge siden ble et nytt spillerom åpnet i et av bibliotekenes flere små rom. Her kan ungdom og barn samles en ettermiddag i uka.

– Antall nye medier blir utlånt omtrent like hyppig som på andre biblioteker, sist jeg sjekket statistikken. Og det er jo positivt, sier Holmstad, som foreløpig holder stand fordi han tross alt trives i jobben.

– Det er en variert og fin arbeidsplass. Økonomien kan bare gå én vei, og det er opp. Og når det gjelder vyer om at bibliotekene skal være kulturarenaer og møterom, er jo det fine ord. Men her i Balsfjord er det ikke forenlig med ei halvering av tilbudet i samme åndedrag.

Ser ikke

Bibliotekene er som kjent ikke lenger bare bøker. De bibliotekene som kan vise til gode besøkstall, er de som klarer å skape et naturlig møterom, og en kulturarena.

Men når ressursene er små, og kuttene mange, er det ikke så lett å være kreativ og oppfinnsom. Fylkesbiblioteksjefen Birgit Larsen kjenner godt situasjonen i Balsfjord.

– Balsfjord og Torsken kommuner er de eneste i Troms som ikke er med på e-bok-tilbudet. Samtidig er det flere kommuner som har opplevd nedskjæring i stilling. For å rekruttere og beholde fagkompetanse, må kommunene kunne stille med full stilling. I små kommuner kan dette realiseres gjennom å inkludere flere kommunale arbeidsfelt i biblioteksjefens oppgaver.

Larsen tror at de som kutter ikke alltid ser konsekvensene av nedskjæringene.

– Biblioteket lever ofte et stille liv, selv om de utgjør en viktig forskjell for barn, eldre, fremmedspråklige, studenter og mange andre. Det er ikke alltid beslutningstakerne ser dette. Derfor må det å være synlig være en del av bibliotekoppdraget, sier Larsen, og legger til:

– Det er alltid en fare for at beslutningstakerne tenker at bibliotekets hovedoppgave er å stille den siste bestselgerromanen gratis tilgjengelig for publikum. En slik tjeneste er det lett å forstå at man vil fjerne, når de politiske prioriteringene er utfordrende. ■

A portrait of Vigdis Moe Skarstein, a woman with short blonde hair and glasses, smiling. She is wearing a patterned green and brown jacket. Her hands are clasped in her lap.

Vigdis Moe Skarstein

Bibliotekar og magister i litteraturvitenskap.
Hun har hatt en rekke lederstillinger innenfor biblioteksektoren.

1998–2003 universitetsdirektør ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet og fra 2004-2014 Nasjonalbibliotekar.

Skarstein har vært oppnevnt som medlem eller leder av flere offentlige utredninger. Har flere styreverv og var leder for Norsk kulturråd fra 2001 til 2009.

Gikk av med pensjon i mars 2014.

[Kilde: Store Norske Leksikon]

Grip dagens muligheter!

Gode digitale løsninger og attraktive biblioteklokaler med rom for kunnskap, kultur og opplevelser. Det er i et nøtteskall avtroppende nasjonalbiblioteker Vigdis Moe Skarsteins bibliotekariske håp for framtida. Vi snakket med henne den siste dagen på Nasjonalbiblioteket.

AV ODD LETNES
REDAKTØR

Bok og Bibliotek: Hva er de største utfordringene for bibliotekene i dag?

Vigdis Moe Skarstein: Skulle jeg svare kort og overordnet, må det bli at den største utfordringen er at bibliotekene klarer å følge med i samfunnsutviklingen. Vi kan ikke organisere oss til et godt bibliotekvesen. Bibliotekutviklingen må i skje ute i bibliotekene gjennom de tilbud som gis.

Bok og Bibliotek: Og Nasjonalbiblioteket skal gi drahjelp?

Vigdis Moe Skarstein: Det skal vi og det gjør vi. Den brukerundersøkelsen vi gjorde i 2013, viser at folkebibliotekene er veldig fornøyd med de tjenestene Nasjonalbiblioteket tilbyr og de initiativene vi tar. Det ligger i vårt mandat at vi gjennom tildeling og bruk av statlige midler bidrar til å gjøre folkebibliotekene bedre i stand til å utvikle seg i den retningen brukerne venter og ønsker.

La meg gi tre eksempler. For det første har vi en rekke bibliotekfaglige tjenester som hele biblioteksektoren drar nytte av, som nasjonalbibliografien, standarder i digitalisering og katalogisering, ISBN, depotansvar og det å være infrastruktur for forskning. For det andre driver vi en utstrakt digitalisering som bibliotekene i voksende grad benytter seg av. Bokhylla er et selvsagt eksempel. Ett annet eksempel er at vi digitaliserer og gir tilgang til mange av landets aviser. Dette har blitt enormt attraktivt de siste årene, både blant folke- og fagbibliotekene. Det er noe vi har fått til gjennom avtaler med avisene og som vi startet med etter av vi ble et strategisk organ for nasjonal bibliotekutvikling og uten at vi har fått ekstra midler til akkurat det.

Ett tredje område er plakatutstillinger

og av og til nettutstillinger. Plakatutstillingene er gjerne basert på utstillinger i Nasjonalbiblioteket. De sendes til de bibliotekene som måtte ønske å bruke dem. Det gjør at små bibliotek som ikke ville hatt ressurser til å lage egne utstillinger, likevel kan vise utstillinger om ulike temaer. I Munch-året 2013 laget vi i samarbeid med Munch-museet en utstilling over Munchs liv og kunst, som ble vist i mer enn 300 bibliotek omkring i landet.

Alle disse tre tingene avlaster de enkelte bibliotekenes budsjett slik at de kan bruke flere av sine egne midler til formidling. Hvis vi ser på antall oppslag i media om bibliotek, har kurven de siste årene gått bratt oppover, og veldig mange av oppslagene springer ut av tiltak som bygger på midler eller tjenester fra Nasjonalbiblioteket.

Bok og Bibliotek: Bokhylla har blitt en suksess. Hvis du i dag skulle gi en kort oppsummering?

Vigdis Moe Skarstein: Den startet med en idé da jeg for ti år siden tiltrådte med å si at å være et nasjonalbibliotek ved inngangen til det 20 århundre, vil si å være et digitalt nasjonalbibliotek. Siden utviklet det seg gjennom en god porsjon stahet. Enkelte så nok på dette som et umulig prosjekt, men vi tenkte: Nasjonalbiblioteket har fått tillatelse til å digitalisere sin store samling, det vil i praksis si alt som er utgitt i Norge, for bevaring. Men i en digital tid er det for galt at dette materiale ikke blir brukt. Vi ønsket dessuten å lære mer om hvordan folk leser digitalt. Dette var bakgrunnen for det vi kalte Nordområde-prosjektet, hvor vi etter avtale med rettighetshaverne gjorde litteratur om nordområdene tilgjengelig på nett. Det var så

vellykket at vi ønsket å gå et skritt videre. Hva om vi kunne tilby digitale bøker fra et tiår fra hvert av tre århundrer, blant annet 1990-tallet, hvor alle bøkene er rettighetsbeskyttet? Med utgangspunkt i den utvidete kollektive lisensavtalen som gir Kopinor rett til å forhandle på vegne av 22 rettighetsorganisasjoner, forhandlet vi fram en avtale om et forsøksprosjekt med dem. I dag er Bokylla permanent og inneholder avtale om alle bøker som er utgitt i Norge til og med 2000. Den vil inneholde ca. 250 000 bøker når tjenesten er komplett i 2017. Bruken av tjenesten øker og vi høster i dag anerkjennelse og ros fra hele verden for konseptet. Vi våger derfor si at Bokhylla er blitt en suksess.

Bok og Bibliotek: Er det et problem at Nasjonalbiblioteket både er et operativt bibliotek og et nasjonalt strategisk organ?

Vigdis Moe Skarstein: Jeg har vanskelig for å se det slik. Bakgrunnen for at Nasjonalbiblioteket fikk denne doble rollen, var at en skulle kunne dra nytte av egen drift og erfaring i rådgivning og utvikling av tjenester for andre bibliotek. Egen erfaring som bibliotek gjør oss bedre i stand til å fylle rollen som nasjonalt strategisk organ. Og ikke minst, de totale ressursene utnyttes bedre til beste for alle. Men det er klart en må være oppmerksom på at det er to roller, og løpende debatt om det sikrer at oppdraget ivaretas på best mulig måte.

Bok og Bibliotek: Har vi en god bibliotekdebatt i Norge?

Vigdis Moe Skarstein: Det er viktig med debatt. Debatt skjerper bevisstheten og gir innspill til de veivalgene vi må gjøre. Men når debatt glir over i angrep er den ikke

lenger konstruktiv. Vi er ikke alltid sjenerøse med hverandre i norsk bibliotekvesen. Da danner det seg lett et bilde utad av at vi sutrer, og det er ikke sektoren tjent med. For i det store og det hele er vi ingen sutrende yrkesgruppe. Det er utrolig mange ildsjeler som står på, får til en god utvikling og gjennomfører imponerende arrangementer på lokalt plan. Men de deltar ofte ikke i debatten, selv om det gjerne er disse bibliotekarene som går i første rekke og utvikler bibliotekene i Norge.

Bok og Bibliotek: Litteraturhusbølgen har rullet tyngre inn over Norge enn noe annet land utenfor Tyskland, hvor det hele startet. Du er ikke kjent for å frykte litteraturhusene, du sa til Bok og Bibliotek i 2012 at «bibliotekene langt på vei kan fungere som kommunens litteraturhus». Hva tenker du i dag, hvor vi snart har 10-12 litteraturhus i Norge?

Vigdis Moe Skarstein: Vi snakker ofte om den nye formålsparagrafen i bibliotekloven og omtaler den som litteraturhusparagrafen. Jeg mener at dette ikke er noe nytt, men at formålsparagrafen nå uttrykker hva biblioteket alltid har gjort og lenge har utviklet. Når det er sagt, kan det alltid være klokt med litt selvransakelse. En kan også se på framveksten av litteraturhusene i Norge som et korrektiv til eller en påminnelse om at bibliotekene ikke har utviklet seg i den retningen mange har ønsket.

Det er beklagelig hvis bibliotekene skal konkurrere med litteraturhusene om de kommunale budsjettene. På den ene siden kuttes det ned i kommunene på bevilgninger til bibliotek. Samtidig bevilger de samme kommunene penger til litteraturhus. Hvorfor utvikler de ikke heller bibliotekene til det litteraturhusene vil være? Jeg tror at dersom Nye Deichman allerede hadde vært etablert i Oslo, så ville biblioteket ha vært litteraturhuset i Oslo.

Bok og Bibliotek: Biblioteket mistet litteraturhuset i Trondheim?

Vigdis Moe Skarstein: Biblioteket i Trondheim har i mange år rommet det vi finner i et typisk litteraturhus: Forfatterkvelder, diskusjoner, café, rom til bruk for forfattere og liknende. Hvorfor kunne ikke politi-

I media. Hvis vi ser på antall oppslag i media om bibliotek, har kurven de siste årene gått bratt oppover, og veldig mange av oppslagene springer ut av tiltak som bygger på midler eller tjenester fra Nasjonalbiblioteket, mener Vigdis Moe Skarstein. Foto: Nasjonalbiblioteket

kerne bevilge penger til å forsterke dette i stedet for å stemme for et nytt hus?

Bok og Bibliotek: Du er ikke redd for at litteraturhusene skal sluke bibliotekene?

Vigdis Moe Skarstein: Det er en defensiv måte å se det på. Hvorfor skal vi i bibliotekene være redd for å bli visket ut hver gang vi skal ha en relasjon til noen andre? I stedet for å være redd for å bli slukt, kan det like gjerne være vi som «sluker» litteraturhuset. Jeg synes i det hele tatt metaforen om å sluke passer dårlig. Det handler heller om å slå ressurser sammen for at summen skal bli større enn enkeltdelene. Dersom vi ser på biblioteket som det naturlige litteraturhuset, vil vi få bedre litteraturhus, siden de da også vil være bibliotek.

Bok og Bibliotek: Gjennom mange år i biblioteksektoren har du sett utviklingen innenfor skole-, folke- fylkes- og fagbibliotek på nært hold. Ser du noen fellesnevner?

Vigdis Moe Skarstein: Det største spranget handler om de digitale mulighetene og en betydelig utvidelse av medier og aktiviteter. I løpet av mitt yrkesliv har et bibliotek blitt et sted for å få tilgang på mye mer enn bøker, for eksempel musikk og film, foredrag og debatt. Folkebibliotekene er en spennende blanding av kunnskap og opplevelse. Men jeg tror vi må se på hvordan denne utviklingen kan gjenspeiles i strukturene. Hver gang det kommer noe nytt,

har vi lett for å tenke at dette kommer i tillegg til alt det andre. I stedet burde vi tenke: Hva skal vi prioritere og hvordan skal vi organisere bibliotekene for å kunne håndtere det nye på best mulig måte?

Vi tenker struktur på samme måte som for femti år siden, enten det gjelder forholdet mellom hovedbibliotek og filialer eller folke- og fagbibliotek. Vi roper legitimt på penger, men vi må også spørre: Hvordan kan vi få mer ut av de pengene vi har? Det er det beste argumentet for mer penger. Her ligger kanskje en svakhet i Enger-utvalget. Det påpekes korrekt at bibliotekene har vært underfinansiert, men det analyserer ikke forholdene og peker på hvordan de bibliotekene vi skal ha i framtida skal være og dermed finansieres.

Bok og Bibliotek: Har du noen tanker om bibliotekene i framtida?

Vigdis Moe Skarstein: Jeg håper at folkebibliotekene blir sterkere integrert med andre institusjoner for kultur og kunnskap, slik for eksempel Drammen og Molde er eksempler på. Det er viktig å videreutvikle den digitale kompetansen og utvikle gode nettjenester. Men for at brukerne ikke bare skal foretrekke nettet, er det viktig med spennende og gode lokaler som gir rom for både kultur, kunnskap og opplevelser.

Skulle jeg komme med en appell helt til slutt, må det bli: Det er vanskelig å spå om framtida. Grip dagens muligheter og gjør noe konstruktivt med dem! ■

Amatørene inn i bibliotekene

Storbritannias kulturminister Ed Vaizey er stolt over hæren av amatører som nå hjelper til på landets bibliotek. Men før du gratulerer ham bør du også lese det som står med små bokstaver, mener kommentatoren Catherine Bennett i avisa The Observer.

Kulturminister Ed Vaizey.

Bennett mener at kulturministeren har vært altfor tilbakeholden når han beskriver eksplosjonen av frivillige bibliotekarere som bare «oppsiktsvekkende». I fjor økte nemlig antallet slike bibliotekarere med 44 prosent, fra 23.400 til 33.000. Samtidig sank antallet fulltidsbibliotekarere med 7 prosent. Dermed er Vaizey på vei mot noe virkelig mirakuløst: Å kunne levere en offentlig tjeneste for praktisk talt ingen ting.

Følgene av denne departementale alkymin er nesten uoverskuelig, mener Bennett. For hvor mange andre offentlige tjenester vil ikke da kunne bli utført av frivillige, som riktignok verken har rele-

vant utdanning eller erfaring? Da kan det heller ikke reises prinsipielle innvendinger mot ubetalt ledelse, og både museer og andre institusjoner kan lære noe.

I det minste burde regjeringen ta en titt på sin egen nettside om utdanning, for der blir det fortsatt påstått at utdanning, nettsikkerhet, budsjettering og kunnskap om opphavsrettigheter fortsatt har betydning i en bokorientert bransje. I stedet bør den som vil bli bibliotekar reise til Lincoln, Leicestershire eller Sheffield. Der blir nemlig stadig flere bøker overlatt til frivillige, uten at kvalifikasjoner er nødvendig.

Det er ikke klart hvordan Vaizey fant ut at hundrevis av Storbritannias bibliotek uten skade kunne overlates til amatører, skriver Bennett. Men ministeren har gjort personlig research. Alle frivillige han har møtt, har nemlig fortalt ham at de kunne drive bibliotekene mye billigere enn myndighetene, selv om flere av dem innrømmet at de egentlig ikke likte å lese.

I stedet for å beklage det raske synkende antallet underbetalte fulltidsansatte, ser Vaizey ifølge Bennett for seg en tid der frivillige blir foretrukket. Og Vaizey har til og med sett for seg muligheten for at enkelte frivillig vil betale for tjenestene.

Muligens kan dette likevel føre til at enda flere lånere blir borte, særlig de brukerne som ser etter bøker og kunnskapsrikt personale, og ikke minst i de mindre velstående bydelene. Der trekker nemlig bibliotekene ofte til seg mennesker med problemer. Dette kan, uten kvalifiserte ansatte, fort gjøre miljøet noe utrivelig og kanskje til og med gjøre det vanskelig å skaffe nye frivillige, filosoferer Bennett.

Selv om det ikke foreligger noen oversikt, er det all grunn til å tro at lånerne ikke får de tjenestene de burde få. Biblio-

tekene burde ha flere målsetninger enn bare å være billige i drift, skriver Bennett, som siterer forfatteren Philip Pullman og spør om noen tror en bibliotekars jobb er så enkel at alle og enhver kan gjøre den for en kopp te?

Bennett viser også til barnebokforfatteren Malorie Blackman, som nå er «childrens laureate» i Storbritannia, med hovedoppgave å fremme barnelitteraturen. Hun fortalte ved tiltredelsen at hun som barn praktisk talt bodde på biblioteket, og at hun hadde lest fantasiromanen *The Silver Chair* av C. S. Lewis femten ganger. I dag finnes det ifølge Bennett neppe en person i det smadrede biblioteksystemet som kan veilede en frivillig bibliotekar som ikke vet hvem Lewis er, eller som av religiøse årsaker ikke vil låne ut den religionskritiske Pullman. I tillegg kommer det hun kaller «den iPad-eiende klassen», som forteller alle at den fysiske boka er død og at bibliotekene skal gi folk IT, ikke bøker.

Men selv i IT finnes det mangler, noe de frivillige selv vet. Frivillig arbeid, skriver en av dem i *Public Library News*, blir i sakens natur ofte gjort av pensjonister. Mange av dem er usikre på data når det blir snakk om mer enn å sende en e-post, finne et emne på nettet, eller sende et bilde. Dermed kan det fort bli problemer når en frivillig med lite kjennskap til datasikkerhet og personvern skal bestille bøker om følsomme emner, som for eksempel trøstespising, for navngitte lånere.

Er slike tjenester konfidensielle? Svært, selvsagt. Men er du i tvil så bare spør den utrente og uerfarne frivillige bibliotekaren ved utlånsdesken, foreslår Catherine Bennett. ■

– Red.

Privatfinansierte folkebibliotek i Canada: Kan de inspirere?

Som en distansering fra sin mektige nabo i sør, hevder mange kanadiere at deres land ligner de skandinaviske – både når det gjelder kultur og natur. Langt på vei har landene sammenfallende sosial- og velferdspolitik, og vi finner mye av de samme holdningene til likestilling og familieliv som i Skandinavia. Forkjærlighet for friluftsliv og sans for vinteridrett har vi også felles. På folkebibliotekområdet finnes imidlertid noen iøynefallende ulikheter.

AV ÅSE KRISTINE TVEIT
STIPENDIAT VED HØGSKOLEN I OSLO OG AKERSHUS

To tradisjoner. I Montreal, Quebec, fikk jeg se at privatfinansierte folkebibliotek fungerte på lik linje med kommunebibliotek.

Canadas folkebiblioteksystem er forvirrende for en nordmann som kjenner norsk biblioteklov og norske administrative strukturer. I det store landet over dammen er det verken noen nasjonal lovgivning eller nasjonale strategier for folkebibliotek, bortsett fra en

knappt formulert Library and Archives of Canada Act, som slår fast nasjonale retningslinjer for bevaring av kultur, blant annet pliktavlevering av publikasjoner og sikring av allmenn tilgang til informasjon. På provinsnivå finnes det imidlertid folkebiblioteklovgivning, bortsett fra i annerle-

desprovinen Quebec, som lar retningslinjer for folkebibliotek være opp til den enkelte kommune (Wilson, 2008).

To folkebibliotekstradisjoner

Canada har i dag to offisielle språk og også to sett av folkebibliotekstradisjoner; den

angloamerikanske og den franske. Der den førstnevnte vektla enkeltmenneskets rett til fri tilgang på kunnskap og kultur, og henvendte seg til arbeiderklassen like mye som til borgerne, har den franske tradisjonen vært mindre tydelig, noe mer knyttet til interessegrupper eller private kretser, og heller ikke nødvendigvis gratis. Selv om disse to tradisjonene ikke lenger er så lette å skille fra hverandre, fikk jeg i Montreal, Quebec, se at privatfinansierte folkebibliotek fungerte på lik linje med kommunebibliotek.

Strukturelt har nasjonen Canada ennå ikke «satt seg» helt, noe som kan illustreres både ved at den nordlige provinsen Nunavut ble utskilt fra naboprovinsen

Kjettersk. Prinsippet om full offentlig finansiering av tjenester for brukerne har lenge vært en rådende doxa i det norske bibliotekvesenet. Det går an å stille det kjetterske spørsmålet om hvorfor. Det har jo ikke alltid vært slik. Etableringen og utviklingen av folkebibliotekene våre for drøyt hundre år siden, var helt avhengige av privatpersoners og bedrifters støtte.

så seint som i 1999, og ved gnisningene mellom fransk- og engelsktalende som med ujevne mellomrom har toppet seg, og som sist i 1995 førte til folkeavstemming om selvstendighet for Quebec, der separatistene tapte med hårfin margin.

For en utenforstående var det en merkbar forskjell mellom Ontarios utstrakte bruk av det offisielle kanadiske flagget på alle offentlige bygninger, eventuelt sammen med Ontarioflagget, til Quebec, der provinsflagget med franske liljer på blå bunn var det totalt dominerende. Her var det røde lønnebladet langt sjeldnere å se. Forunderlig var det også å treffe kanadiske bibliotekarer som behersket engelsk så dårlig at min egen gymnasfransk måtte hentes fram fra glemselen. Ontario og Quebec framsto som to forskjellige land.

Quebec har flere nye, flotte og offentlig finansierte folkebibliotek, et strålende eksempel er Bibliothèque du Boisé¹ i en av Montreals forsteder, som uten sammenlikning er det mest tiltalende bibliotek jeg noensinne har vært inne i. Hvorfor finnes det da samtidig så mange som mer enn åtte privateide og privatdrevne folkebibliotek, åpne for alle, i Montreal?

I tillegg til Goethe-instituttets bibliotek, som betjener en betydelig tyskspråklig minoritet, og flere andre folkebibliotek for språklige eller etniske minoriteter, finner vi i Montreal også privatfinansierte barnebibliotek² og allmenne folkebibliotek. Under et opphold i Canada høsten 2013 hadde jeg gleden av å besøke adskillige bibliotek, og jeg presenterer her to av de private folkebibliotekene jeg fant mest interessante.

Det jødiske folkebiblioteket

Jewish Public Library er åpent for alle, ikke bare for medlemmer av det jødiske samfunnet (som teller ca 100 000 i byen og omland). Bibliotekets historie går tilbake til 1903 og Kishniev-pogromen i det daværende Russland, som førte til en økt immigrasjon av jøder til Canada. Montreal hadde et svakt utviklet offentlig biblioteksystem, og det var i tillegg et stort behov for et møtested med aviser og litteratur for de jødiske immigrantene. Fra 1914 ble det første uttalte «Yidische Folks-biblyotek» etablert, en institusjon som skulle være 'for folket, av folket'. Fra starten av ble dette et kulturhus med mye aktivitet (Margolis, 2005).

Folkebiblioteket er en av flere jødiske institusjoner som ligger samlet; et engelskspråklig teater, et aldershjem og en skole. Strøket var tidligere en jødisk bydel, men har i dag en multietnisk befolkning, noe som betyr at bibliotekets brukere også er blitt mer differensiert. Om det er en strategi vites ikke, men det er lett å tenke seg at en åpen, formidlende institusjon som dette biblioteket er, kan motvirke antisemittiske holdninger som man finner også i Montreal.

Barneavdelingen; Norman Berman Children's Library, vektlegger å ha et bredt tilbud av judaica; det vil si bøker og filmer som formidler jødisk historie og kultur. På grunn av en sammensatt språksituasjon, med mange nye, jødiske immigranter fra Russland, kjøper de inn materiale på hebraisk, engelsk, fransk, jiddisch og russisk, inkludert allmenn litteratur; fantasy-serier, ung voksenlitteratur og barnelitteratur for alle aldre, samt dvd-er.

Voksenavdelingen tilbyr verdenspresen monterte på klassiske trestaver, med vekt på israelske og kanadiske aviser. Her er lesesal, omfattende arkiver over jødisk historie og en samling utlånslitteratur på flere språk. Biblioteket organiserer forfatterbesøk, diskusjoner, filmfestival og språkkurs, og framstår som et kulturelt kraftsentrum med et klart mandat: Å styrke jødisk identitet både språklig og kulturelt. Sett fra utsiden framsto biblioteket samtidig som en allmennkulturell institusjon.

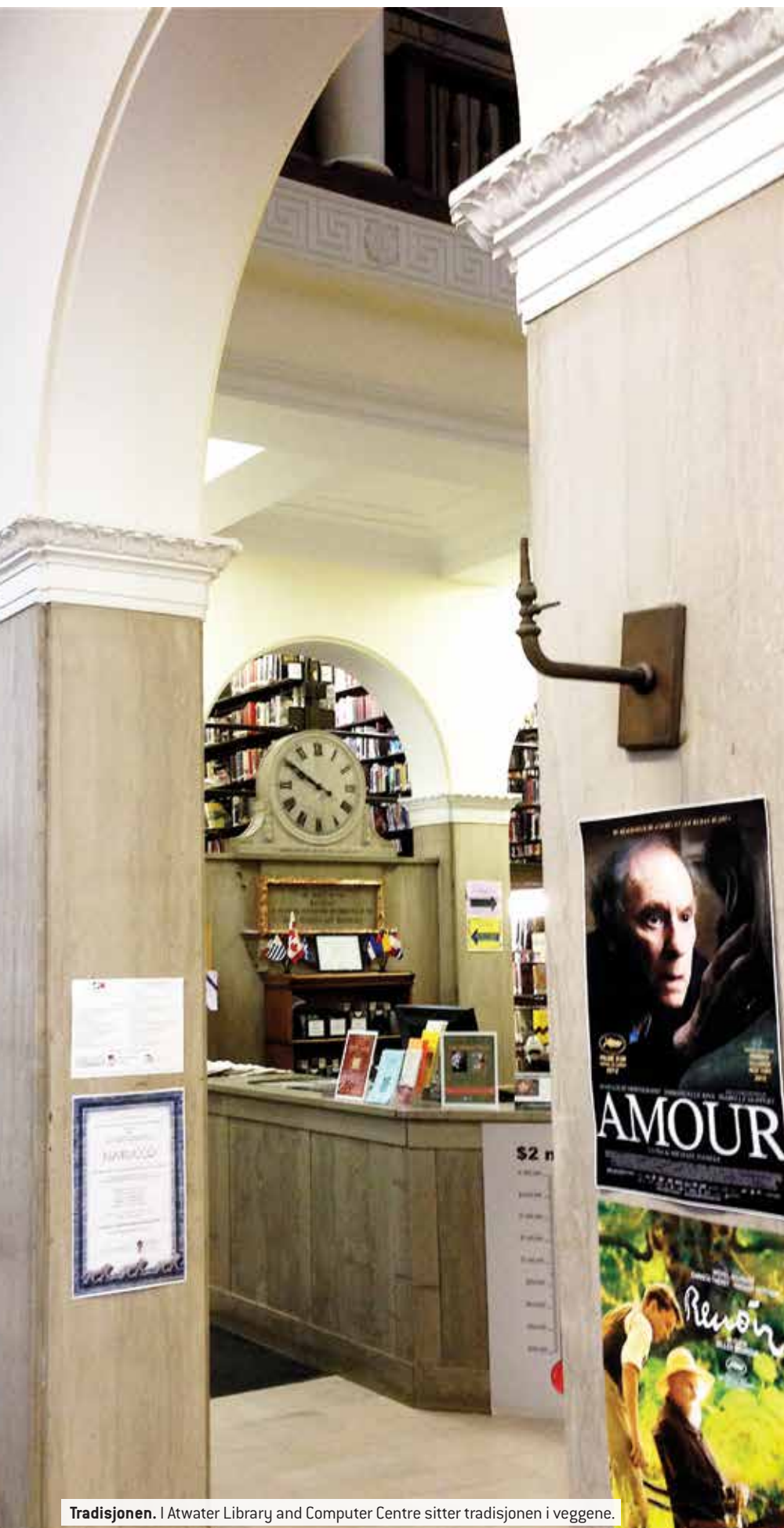
Biblioteket mottar noe offentlig støtte, men baserer seg hovedsakelig på private sponsorer og støttemedlemmer i tillegg til en medlemsavgift. Å bruke biblioteket koster lite nok til at det er et lavterskeltilbud, særlig for barn (15 dollar i året mot 50 for voksne). I likhet med andre private bibliotek, er mye av den daglige driften avhengig av frivillig gratisarbeid.

Yrkesskolens arvtaker

Et privatdrevet folkebibliotek i en helt annen tradisjon finner vi i Atwater, også i en av Montreals sentrale bydeler. Opprinnelsen til biblioteket finner vi i en yrkesskole, etablert i 1828 av en krets blant byens ledende menn, for å kvalifisere industriarbeidere. Adskillige slike skoler ble etablert i Canadas byer etter hvert som fabrikkene utviklet seg. Skolene ble

1 Bibliothèque du Boisé. <http://bibliotheque.saintlaurent.ville.montreal.qc.ca/home.php>

2 Montreal Children's Library er en sammenslutning av tre barnebibliotek, uavhengige av det kommunale folkebiblioteknettverket, og finansiert ved private donasjoner.

Tradisjonen. I Atwater Library and Computer Centre sitter tradisjonen i veggene.

utformet etter britiske forbilder, og undervisningens mål var både å gi innsikt i mekanikken i industriell produksjon, men også å tilføre allmenndannelse. Til dette var det behov for leserom og bibliotek. Et slagord fra 1855 sier noe om virksomhetens opplysningsidealer: «To Make a Man a Better Mechanic and the Mechanic a Better Man.». Virksomheten ble utover 1800-tallet utvidet til allmenn folkeopplysning, med kveldsskoler i mange fag.

Framover på 1900-tallet økte den allmenne delen av bibliotekets og skolens virksomhet. Fra 1960-årene av ble biblioteket den viktigste delen av institusjonen, det ble arbeidet for lesing i allmennhet og skjønn- og generell litteratur ble den viktigste delen av samlingen. Den opprinnelige skolen framsto fra 1980-tallet av som et rent folkebibliotek, også med barneavdeling. I tråd med sine folkeopplysningstradisjoner, begynte biblioteket på 80-tallet å tilby datakurs for voksne («History of the Mechanics Institute of Montreal,» 2009).

Biblioteket er underlagt et eget styre, og fungerer som en non-profit organisasjon. Fra begynnelsen av har driften vært finansiert delvis av medlemsavgifter, delvis av veldedige stiftelser og delvis av egne midler. Biblioteket mottar offentlig støtte, men baserer seg i stor grad på gaver.

Det som i dag heter Atwater Library and Computer Centre er særegent i folkebiblioteksammenheng. Andre bibliotek ved tilsvarende skoler ble enten nedlagt eller innlemmet i det kommunale folkebiblioteksystemet. Bygningen som ble oppført i 1920, er stilfull og lite forandret. Å gå inn her, er en tidsreise tilbake til mellomkrigstida, om en greier å overse dataskjermene på skranken og de nye fantasyromanene i fargesterke omslag som er stilt ut. Det knirker i trapper og knaker i gulv, og man får en forventning om at Miss Marple skal stå på galleriet og betrakte brukerne på gulvet. Den gammelmodige innredningen gir biblioteket en museal framtoning. Bygningen er da også fredet siden 2005, og blir stående som et stykke folkebibliotek- og industrihistorie, samtidig som tjenestene og medietilbudet utvikles.

Av økonomiske hensyn er den daglige driften basert mye på frivillige. Et korps av 175 bibliotekvenner arbeider gratis,

Hvorfor er det så utenkelig at vi i Norge kunne finansiere bibliotek på liknende vis? Det er jo helt vanlig å benytte seg av sponsorer ved enkeltarrangementer eller arrangementsserier på biblioteket. Hvorfor ikke en hel filial eller bestemte tjenester?

mens staben av ansatte bare teller ni personer. En enslig ansatt bibliotekar var på jobb en hverdagsformiddag, mens de frivillige tok seg av skranken og annet arbeid.

Alternativ finansiering

Erfaringene fra kanadisk folkebibliotekvirksomhet i Quebec og Ontario er at arbeidsmåter og tjenester stort sett er de samme som i Norge, men at kanadierne er mer vant med å søke alternativ finansiering til driftsutgifter. Både private og offentlige bibliotek mottar donasjoner og mange har dessuten stor støtte i sine venneforeninger, som er en viktigere støttespiller enn hva som er vanlig i norske folkebibliotek. Ved det kommunale biblioteket i London, Ontario, drev venneforeningen for eksempel en relativt stor brukt-bokhandel med kasseringer fra biblioteket som viktigste kilde. Bokhandelen var åpen alle hverdager, den ble flittig besøkt, og inntektene ble tilbakeført til bibliotekets mediebudsjett. Å la ubetalte frivillige som i Atwater gjøre bibliotekjobben, for å spare personalutgifter, virker temmelig trist, sett fra en som utdanner norske bibliotekarer. Det må samtidig sies at frivillighetskulturen er ganske annerledes på flere hold i Canada, der også en god del av sosialhjelpsarbeidet gjøres via frivillige. Velledighet er et begrep som gir ulike signaler i Norge og i Canada.

I Ontario, i likhet med mange av USAs stater, ble adskillige av de eldste, kommunale folkebibliotekene etablert gjennom økonomisk støtte fra den amerikanske industrigründeren og filantropen Andrew Carnegie. Tradisjonen med privatfinansiering har fortsatt, ved siden av den offentlige finansieringen, både med private firmaers sponning og fra andre kilder. I Canadas nyeste provins, Nunavut, som også er den største i utstrekning, bor det ikke mer enn 30 000 innbyggere. Her er det små ressurser til bibliotek fra lokalt

hold. I tillegg til provinsens støtte, har det offentlige folkebiblioteknettverket her inngått samarbeidsavtaler med flere partnere, inkludert Bill and Melinda Gates Foundation og Starbucks Coffee Company («About Nunavut Public Libraries,» 2008).

Noe for Norge?

Hvorfor er det så utenkelig at vi i Norge kunne finansiere bibliotek på liknende vis? Det er jo helt vanlig å benytte seg av sponsorer ved enkeltarrangementer eller arrangementsserier på biblioteket. Hvorfor ikke en hel filial eller bestemte tjenester?

Prinsippet om full offentlig finansiering av tjenester for brukerne har lenge vært en rådende doxa i det norske bibliotekvesenet. Det går an å stille det kjetteske spørsmålet om hvorfor. Det har jo ikke alltid vært slik. Etableringen og utviklingen av folkebibliotekene våre for drøyt hundre år siden, var helt avhengige av privatpersoners og bedrifters støtte. Et kjent eksempel er kjøpmann Oluf Bjørnseth, som finansierte viktige tjenester i barneavdelingen ved Bergen offentlige bibliotek fra åpningen i 1917 og framover – med årlige faste donasjoner (Rieber-Mohn & Rieber-Mohn, 1974). Et annet eksempel er Drammen sparebank som bekostet byggingen av biblioteket som sto ferdig 1916 (Drammens folkebibliotek, 1958). Vår tidlige bibliotekhistorie har et mangfold av slike eksempler, og vi kan finne noen fra nyere tid også; Sandefjord rådhus og bibliotek ble bekostet av skipsreder Anders Jahre i 1975.

Den åpenbare innvendingen mot privat finansiering er at folkebibliotekene er en lovpålagt offentlig oppgave som kommunen har ansvar for. Like åpenbart er det at man kan tenke seg problemer i balansegangen mellom ytringsfrihet og sponsorlojalitet. Slikt har jo forekommet. I Sandefjord ble det for 100 år siden en slik

konflikt, da den lokale sparebanken satte som forutsetning for sine lovede ytelser at biblioteket ikke kjøpte inn bøker på «landsmål», verken for kommunens eller bankens midler (Vestfold, 26.04.1909). Slike kvestelser av faglig autoritet må unngås, og kanadiske eksempler har vist meg at økonomisk samarbeid lar seg forene med bibliotekets samfunnsoppdrag.

Inntrykket fra tre måneders studieopphold i Canada, er at folkebibliotekene er glade for sine bidragsytere, men at disse ikke får styre tjenestetilbudet eller dominere med logoer og navn. Inntrykket er også at folkebibliotek har en sterk rolle i de canadiske lokalsamfunnene, som noe langt mer enn et utlanssted. Som en av bibliotekarene på det nye Bibliothèque du Boisé sa det: «Vi har jo ikke åpnet dette biblioteket for at folk først og fremst skal låne noe og gå ut igjen. Biblioteket er her fordi folk skal kunne komme hit for å være her, for å gjøre noe». ■

Kilder:

About Nunavut Public Libraries. (2008). Nunavut Public Library Services. Retrieved from <http://www.publiclibraries.nu.ca/about.html>

Drammens folkebibliotek. (1958). Beretning om Drammens folkebibliotek 1916-1956: Centralbiblioteket for Buskerud 1943-1956. Drammen.

History of the Mechanics Institute of Montreal. (2009). Atwater Library and Computer Centre. Retrieved from <http://www.atwaterlibrary.ca/news/history-of-the-mechanics-institute-of-montreal>

Margolis, R. E. (2005). Yiddish literary culture in Montreal, 1905-1940. Ann Arbor, MI.

Rieber-Mohn, H., & Rieber-Mohn, C. K. (1974). «... alle Bergenseres aandelige Løftning ...»: Bergen offentlige bibliotek gjennom 100 år 1874-1974. Bergen: Bergen offentlige bibliotek.

Vestfold (1909). Referat fra møte i skolestyret og bibliotekstyret 26.04. Sandefjord.

Wilson, V. (2008). Public libraries in Canada: an overview. Library Management, 29(6/7), 556-570. doi:10.1108/01435120810894554

Folkebiblioteket som studiebibliotek?

Hvordan fungerer folkebiblioteket som studiebibliotek? Dette spørsmålet var utgangspunkt for en undersøkelse i Vestfold rundt folkebibliotekarers holdning til studenter, opplevelse av egen kompetanse og erfaring med studentenes bruk av bibliotekenes tjenester.

AV ANITA HVARNES EVENSEN (VESTFOLD FYLKESBIBLIOTEK)
RIGMOR HAUG (LARVIK BIBLIOTEK)
OG KRISTIN ØSTERHOLT (BIBLIOTEKET VED HØGSKOLEN I BUSKERUD OG VESTFOLD)

«Biblioteket i det digitale kunnskapssamfunnet» (BibDig) er et samarbeidsprosjekt mellom ulike bibliotek i Vestfold. Prosjektet har fokus på temaet informasjonskompetanse blant bibliotekarer. Målet er økt samarbeid rundt kompetanseheving og kompetansedeling. Et relevant spørsmål er å se på om prosjektet kan bidra for å heve kvaliteten på folkebibliotek som studiebibliotek. I den sammenheng er det interessant å undersøke om bibliotekarer i folkebibliotekene tenker på studenter som en gruppe som genererer ekstra arbeid og som bibliotekarene synes det er vanskelig å forholde seg til. Undersøkelsen er utført av en prosjektgruppe bestående av representanter fra fylkesbibliotek, folkebibliotek og høgskolebibliotek.

Temaet studenter i folkebiblioteket behandles i Christensen (2012). Han spør om studentene kjenner for dårlig til studiestedsbibliotekets tilbud og nevner at de ofte ikke kjenner til databaser og andre ressurser som de har tilgang til gjennom sitt studiestedsbibliotek.

Metode

Fokusgruppeintervjuer kan egne seg til å få fram holdninger, synspunkter og erfaringer (Malterud, 2012). Denne metoden ble valgt for å få en forståelse av hvordan studentenes bruk av tilbudene i folkebibliotekene i Vestfold oppleves av bibliotekansatte. En slik forståelse kan brukes til å heve kvaliteten på bibliotekenes tjenester, og til å fremme samarbeid mellom bibliotekene.

Det ble gjennomført to fokusgruppeintervjuer blant bibliotekansatte i Vestfold: ett med bibliotekarer og ett med biblioteksjefer. Bibliotekargruppen bestod av sju bibliotekarer fra både store, mellomstore og små bibliotek og inkluderte personer med fjernlånsansvar. Biblioteksjefgruppen var noe mindre, fem deltakere, hvorav en konstituert biblioteksjef og en tidligere biblioteksjef. Tre av deltakerne i prosjektgruppen deltok på begge intervjuene som moderator og observatører. Moderatorens rolle var å holde samtalen i gang med utgangspunkt i en intervjuguide, og observatørene tok notater og observerte samhandlingen i gruppene. Begge gruppene fungerte bra og alle deltakerne deltok aktivt. Intervjuene ble tatt opp med diktafon og transkribert i sin helhet. Hvert intervju varte 90 minutter.

Resultater og diskusjon

Intervjuene viste at fokusgruppedeltakerne var positive til studenter og så på dem som en viktig brukergruppe. Deltakerne strakk seg langt for å gi studenter gode tjenester og mente at folkebibliotekene ga studentene god service. Biblioteksjefene la særlig vekt på at studenter var med på å gjøre biblioteket til et levende bibliotek. Tre områder utpeker seg i intervjuene: fjernlån og samlingsutvikling, det fysiske biblioteket og kompetanse.

Fjernlån og samlingsutvikling

«... så har vi en del som er for gammalt».

I begge fokusgruppeintervjuene var det enighet om at studentene bestilte veldig mye fjernlån. Bibliotekarene sa at fjernlån ble vurdert opp mot innkjøp, og dersom bøkene var av allmenn interesse eller ofte etterspurt ble de gjerne kjøpt inn.

Bibliotekene hadde ulik praksis i forhold til fjernlån. Enkelte intervjudeltakere praktiserte en øvre grense på antall fjernlån som kunne bestilles om gangen. «Hva skal de med mer enn ti?» spurte en av fokusgruppedeltakerne. Begrunnelser for begrensningene var hensyn til studentens arbeidsmengde og til andre som trengte samme materiale. I biblioteksjefintervjuet ble det presisert at: «*Er det ledig, er det fint at det blir brukt.*» I gruppen ble det hevdet at folkebibliotekene av og til kunne skaffe pensumlitteratur

Natt og dag. Undersøkelsen viser at studentene ønsker døgnåpne bibliotek. Foto: Trond Isaksen

Studiested. Mange studenter bruker biblioteket som et sted å studere, uavhengig av litteraturbehovet. Foto: Trond Isaksen

raskere og med lengre lånetid enn høgskolebiblioteket, og studentene ble positivt overrasket over hva folkebiblioteket kunne hjelpe med.

Det er en selvfølge å se på studenter som en brukergruppe på lik linje med øvrige brukergrupper i folkebiblioteket. Samlingsutvikling for denne gruppen kan være krevende både økonomisk og faglig, og folkebibliotekene har ikke muligheter til å tilby de samme faglige ressursene som et høgskolebibliotek. Pors (2005) viser at mange studenter bruker folkebiblioteket til å studere i, men hevder at det ikke er litteraturbehovet som avgjør om en student velger å bruke folkebiblioteket. Bibliotekene i Vestfold kjøper inn pensumlitteratur dersom den er allmenngyldig og noen fag er mer relevante enn andre. I en slik sammenheng er det viktig at folkebi-

bliotekene har en raus fjernlånsstrategi. Det er behov for kontinuerlig gjennomgang av bibliotekenes fjernlånsrutiner og lokale regler, slik at fjernlånet kan utføres mest mulig effektivt og med fokus på motakerens behov. Det er en fordel om studentene møter like regler og holdninger til fjernlån i hele fylket.

Bibliotekene i Vestfold skal også være en læringsarena (Bibliotekplan Vestfold, 2010). Dersom man investerer tid på å lære studentene å søke og bestille selv, vil det både gi studentene nye ferdigheter i oppgaveskriving og det kan gi en arbeidsbesparelse på sikt for bibliotekene.

Det fysiske biblioteket

«Det er om å gjøre å ha noen ruller med kabler»

Gruppenes diskusjon om det fysiske

biblioteket dreide seg mye om begrensninger. Bibliotekarene ønsket seg bedre arbeidsplasser for studentene, noen av bibliotekene manglet lesesal, grupperom eller studieceller. Bibliotekarene sa at de prøvde å imøtekomme behovene ved å tilrettelegge med gruppebord, trådløst nett, pc-er, kontakter, utskrifts- og kopimuligheter. I intervjuene ble det også sagt at behovet for ulike typer arbeidsplasser varierte. Begge gruppene ytret ønsket om døgntilgang til biblioteket (for eksempel gjennom egen nøkkel), utvidede åpningstider, oppbevaringsbokser og flere grupperom og studieceller.

De fysiske lokalene har begrensninger, men bibliotekarene tenker kreativt og finner gode løsninger og tilrettelegger så godt de kan innenfor sine rammer. Der man har for små lokaler kan det være grunn til å

Kompetanse

«Forsåvidt er det jo moro å gjøre det detektivarbeidet innimellom»

Biblioteksjefene mente at de som jobbet mye med studenter hadde god nok kompetanse, og at studentene var med på å vedlikeholde og øke bibliotekarenes kompetanse. Usikkerhet ble gitt som grunn til at man ikke ønsket å tilby «lån en bibliotekar». Bibliotekarene uttalte at de av og til følte seg utilstrekkelige og manglet terminologi til å hjelpe på alle fagområder. De nevnte imidlertid at god intervjuetknikk ville være nyttig for å veilede. Det var ønske om å bruke Høgskolens bibliotek mer aktivt, for eksempel gjennom hospiteringsordninger. Begge gruppene mente at egne studentkontakter i bibliotekene og et felles forum med rådgiver fra høgskolebiblioteket kan være en måte å øke kompetansen på. En idé fra bibliotekarene var å arrangere en studentuke i folkebibliotekene ved studiestart.

Bibliotekarene ønsket å bruke tid på veiledning, men på grunn av tidspress utførte de ofte søket for studentene. Veiledningen begrenser seg til søk i Bibsys, egen database og bruk av litteraturlister i fagbøker. Noen sa at de henviste studenter til studiestedsbiblioteket. Det ble uttrykt et ønske om at studentene burde vært bedre forberedt og hatt en generell kunnskap om å bruke bibliotek.

Søking og gjenfinning utgjør en kjerne i bibliotekarers kompetanse. Tjenesten «Lån en bibliotekar» ble nevnt flere ganger i intervjuene, og det var tydelig en motvilje mot å sette i gang dette fordi man ikke følte seg kompetent nok. Bibliotekarere trenger bedre selvtilitt når det gjelder egen kompetanse og vil kunne bidra positivt i studenters behov for innhenting av kilder og referanser uansett fagområde. Kollegaveiledning kan bidra positivt til å styrke bibliotekarenes kompetanse og selvtilitt.

Referanseintervjuet er et godt verktøy for å avklare forventninger og definere behov i en veiledningssituasjon. En oppfriskning av kunnskapen om hvordan man gjennomfører et godt referanseintervju, kan være nyttig for å bedre kommunikasjonen mellom studenter og bibliotekarere.

Bibliotekarene lanserte en idé om at bibliotekene skulle ha en studentansvarlig. Dette kan være en god idé. En studen-

tansvarlig kan ha ansvar for kontakt med Høgskolebiblioteket om samarbeid og hospiteringsordninger.

Konklusjon

Folkebibliotekarere og bibliotekledere vises en positiv holdning til studenter og det vises en raushet i forhold til denne brukergruppa. De viser kreativitet og fleksibilitet og ytrer ønske om å tilpasse tilbudet til studentene. En overgripende holdning er at studenter er en brukergruppe på lik linje med andre brukergrupper.

I BibDig-prosjektet planlegges en fagdag for bibliotekarene i Vestfold. Innholdet på fagdagen vil være gjennomgang av høgskolebibliotekets ressurser og informasjon om studenters hverdag og arbeidsmåter. Det planlegges også et opplegg for hospitering ved høgskolebiblioteket.

Som en forlengelse av prosjektet kan det opprettes et samarbeidsforum med fokus på bibliotekene som læringsarena. Et godt samarbeid mellom bibliotekene i Vestfold kan bidra til kompetanseheving og kompetansedeling. Det krever forankring i bibliotekenes ledelse for å få til et levedyktig fagforum.

Fokusintervjuene ga et innblikk i hvordan bibliotekarere oppfatter studenter. Det kunne være interessant å gjennomføre tilsvarende intervjuer med studenter også for å undersøke om de samsvarer med bibliotekarenes oppfatninger. ■

Referanselitteratur:

- Bibliotekplan Vestfold. [2010]. *Vestfoldbibliotekene – mennesker møter muligheter: Bibliotekplan Vestfold 2011-2014*. Hentet fra <http://www.vfk.no>
- Christensen, Lasse. [2012]. *Studenters bruk av folkebibliotekene. Bibliotekforum*, 37(4), 32-33.
- Larvik bibliotek. [2013]. *Stavern: Tilbud og tjenester*. Hentet 03.01.2014 fra <http://www.larbib.no>
- Malterud, Kirsti. [2012]. *Fokusgrupper som forskningsmetode for medisin og helsefag*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Pors, Niels Ole. [2005]. *Studerende, Google og biblioteker: Om studentenes bruk av biblioteker og informationsressourcer*. Hentet fra <http://www.bs.dk>

diskutere bruken av arealene man har. Det kan for eksempel ryddes plass til studiebord etter en god runde med kassering og fjerning av hyller. En trafikkteiling for å kartlegge bruken av bibliotekets lokaler kan gi en pekepinn på hvor det kan være mulig å frigjøre arealer.

Å satse på døgnåpne, tilgjengelige bibliotek kan være en god løsning. Larvik bibliotek har åpnet sin avdeling i Stavern (Larvik bibliotek, 2013) for alle som ønsker det. Det er selvbetjent fra kl 06.00 til 22.00, med noe bemannet åpningstid. Studenter er en aktiv brukergruppe ved avdelingen. En annen løsning kan være å slippe inn studenter i deler av biblioteket (for eksempel lesesal) utenom ordinær åpningstid. Noen Vestfoldbibliotek har praktisert en slik ordning og fått gode tilbakemeldinger på det.

Det vi i Norge bygger ned, bygger Finland opp

Det som man i landet med kan hende verdens beste bibliotekvesen beskriver som den viktigste indikatoren på kvalitet – personalets kompetanse – har vi i Norge valgt å bygge ned kravene til.

AV PROFESSOR RAGNAR AUDUNSON
HØGSKOLEN I OSLO OG AKERSHUS, AVD. ABI

I januar 2014 trådte en ny biblioteklov i kraft i Sverige. Det var også ikrafttredelsesdatoen for den reviderte norske bibliotekloven. Danmarks biblioteklov ble vedtatt i 2000, men de siste revisjonene er gjort så seint som i 2010. Finland har den eldste bibliotekloven i Norden. Den finske loven ble vedtatt i 1998. Men det ansvarlige departementet i Finland – Undervisningsdepartementet – utviklet i 2009 nasjonale retningslinjer for folkebibliotekpolitikken i form av dokumentet Undervisningsministeriets bibliotekspolitik 2015. Vi har dermed et godt grunnlag for å sammenligne hvordan man i Norden på politisk nivå tenker om folkebibliotek.

Kunnskap og opplysning. Alle disse lovene og politikk-dokumentene er skrevet etter framveksten av internett, sosiale medier og – ikke minst – det som gjerne kalles opplevelsesøkonomien. Mange bibliotek og bibliotekledere har grepet fatt i det siste og profilerer seg som *opplevelsessentra*. Det er ikke noe galt i det. Formidling av opplevelser har alltid vært en del av folkebibliotekkonseptet.

Samtidig er det interessant å se hvor sentralt kunnskap og opplysning står i de nordiske biblioteklovene: Formålsparagrafen i den nye svenske loven – §2 – slår fast at «bibliotekene i det allmenne bibliotekvesenet skal arbeide for det demokratiske samfunnets utvikling gjennom å bidra til kunnskapsformidling og fri meningsdanning». Her er det ikke mye postmodernistisk alt-er-likegyldig-tenkning. Det finnes noe som er kunnskap – det vil si *sant*, målt opp mot de beste metodene vi har for å skille mellom sant og ikke sant. Dette skal bibliotekene formidle. Heller ikke er det snakk om opplevelser for opplevelsens skyld. Bibliotekene skal formidle kunnskap fordi en kunnskapsbasert offentlig samtale bidrar til å fremme demokrati og fri meningsdanning.

Finsk dannelses. Også den danske og den norske loven fokuserer på opplysning og kunnskap gjennom nesten identiske formuleringer. De danske og norske folkebibliotekene skal fremme opplysning, utdanning og annen kulturell virksomhet. Da den norske bibliotekloven ble revidert i 2013 skrev departementet i proposisjonen at

formålsparagrafen slik den har vært uformet siden 1985 – i praksis siden 1971 – med vekt på opplysning, har fungert godt. «Det er imidlertid likevel hensiktsmessig å justere den slik at den også reflekterer bibliotekenes funksjon som møteplass og deres ansvar for aktiv formidling av kunnskap og kultur».

Altså: formidling av kunnskap til forskjell fra det som ikke er kunnskap og – i likhet med den svenske loven – knytte kunnskapsformidlingen til rollen som tilrettelegger for en opplyst offentlig samtale og fri meningsdanning. Den finske bibliotekloven slår fast at formålet med de allmenne bibliotekene er «å fremme befolkningens like muligheter til dannelses». Ikke noe mindre enn dannelses, altså. I tillegg skal de finske bibliotekene fremme livslang læring; de skal legge til rette for at alle kan leve ut litterære og kunstneriske interesser – her kommer opplevelsesdimensjonen inn – og bibliotekene skal utvikle borgerferdigheter.

Det siste er en interessant formulering. Biblioteket skal ikke bare være en arena for offentlig samtale – det skal bidra til å utvikle den kompetansen og de ferdighetene som gjør at den offentlige samtalen foregår på en sivilisert måte. Like viktig som å arrangere debattmøter kan det da være å initiere siviliserende kunnskapsutvikling som forhindrer at diskusjonen i for eksempel avisenes kommentarfelt forfaller til primalskrik fra rennesteinen.

Også den svenske lovens formålsparagraf pusser stov av dannelsesbegrepet. Ensidig vekt på utdanning blir for instrumentelt og snevert, argumenterer den svenske lovproposisjonen.

Felles for fag og folke. Den svenske loven omfatter alle offentlige bibliotek – folkebibliotek, skolebibliotek, universitets- og høyskolebibliotek og andre bibliotek som i hovedsak er offentlig finansiert. Det er ikke nytt i Sverige – også den tidligere loven fra 1996 gjorde det. Det nye er at alle disse bibliotekene nå er omfattet av den samme formålsparagrafen. Også universitets- og høyskolebibliotekene skal fremme demokratiet gjennom kunnskapsformidling og fri meningsdanning; også folkebibliotekene skal fremme forskning og interessen for forskning og også

Den nye regjeringen må utvikle en bibliotekpolitikk. Da er mitt råd: Se til Finland

Personalets kompetanse er helt avgjørende for kvaliteten på bibliotektiltjenestene. [Illustrasjonsfoto fra Lørenskog bibliotek: Trond Isaksen.]

fagbibliotekene skal fremme litteraturens stilling og interessen for dannelse, utdanning og kulturell virksomhet – selv om lovforslaget understreker at de ulike elementene i formålsparagrafen vil ha forskjellig vekt i forskjellige bibliotektyper. «Selv om for eksempel forskning i en viss utstrekning også drives i folkebibliotek, er det formålet naturligvis viktigere for forskningsbibliotekene».

Utdanningskrav. Da den norske loven ble vedtatt i fjor, var spørsmålet om kravene til fagutdanning et sentralt debatttema. Selv om kravene til den kommunale biblioteksjefens fagutdanning ikke ble fjernet helt slik man en stund kunne frykte, er kompetansekravene temmelig kraftig redusert i den forskriften vi til slutt endte opp med. Også her er en nordisk sammenligning interessant.

Den svenske loven sier ingenting om krav til fagutdanning. Det kan være en bedre løsning enn den vi har fått i Norge. For profesjonsutdanningen står historisk og tradisjonelt sterkt, og de aller fleste som tilsettes, har profesjonsutdanning. Det kan sikre tilgang på bibliotekarkompetanse bedre enn en løsning som eksplisitt skjærer ned på kravene. Den danske loven er nesten like snau. Der heter det at den kommunale biblioteksjefen skal ha relevant utdanning. Punktum. Og en bachelor eller master i bibliotek- og informasjonsfag skårer høyere enn de fleste andre med hensyn til relevans.

Krav til alle ansatte. Men igjen er den finske loven og det finske departementets bibliotekpolitiske strategi svært interessant. I forskriften til den finske bibliotekloven stilles det krav til hele bibliotekpersonalets faglige utdanning. 45 prosent av det totale antall ansatte i en kommunes bibliotek skal ha universitets eller høgskoleeksamen med minst 60 studiepoeng bibliotek- og informasjonsfag. Av de øvrige må 25 prosent enten av en yrkesrettet grunnutdanning med minst 35 studieuker bibliotek- og informasjonsfag eller yrkeseksamen i bibliotek og informasjonsfag. Minst 70 prosent av de ansatte i kommunale folkebibliotek må altså ha en bibliotek- og informasjonsfaglig utdanningsbakgrunn. Denne forskriften er ny – den ble utferdiget sommeren 2013.

Og strategidokumentet Bibliotekpolitikk 2015 følger opp. Der man i Norge svekker utdanningskravene, understreker dette dokumentet i avsnitt etter avsnitt nødvendigheten av å styrke og fordype den bibliotekfaglige kompetansen.

I et avsnitt med tittelen Kvalitet og kompetanse er prioriteringsområder heter det for eksempel: «Ettersom behovet for personlig veiledning øker, trenger bibliotekenes kundeservice mer kjernekompetanse enn før. Innbyggerne i kommunen venter at bibliotekpersonalet er velutdannet og har brede kunnskaper og vet hva slags innhold som holder høy kvalitet». Eller i avsnittet Veiledning i informasjonshåndtering: «Høgskoleutdanning med innretning mot bibliotek- og informasjonsfag gir grunnlaget for å forstå sammenhenger og bedømme brukernes informasjonsbehov». Eller det viktige avsnittet om tiltak for å garantere det som i Finland kalles de kulturelle grunnrettighetene: «Et kompetent personale er den *viktigste indikatoren* (min uth.) på tjenestenes kvalitet».

Det som man i landet med kan hende verdens beste bibliotekvesen beskriver som den viktigste indikatoren på kvalitet – det har vi i Norge valgt å bygge ned kravene til.

Lovformuleringer og forskrifter er i laget for evigheten. De kan revideres om de ikke er gode nok. Og den nye regjeringen må utvikle en bibliotekpolitikk. Da er mitt råd: Se til Finland ■

Folkebiblioteket som ikkje kasserte lyrikken

I heimbygda til Olav H. Hauge har folkebiblioteket ikkje kasta éi einaste lyrikksamling sidan 1965. Den unike lyrikksamlinga er på rundt 5.000 bøker. Det kunne lett ha gått annleis.

AV GEORG ARNESTAD
SENIORRÅDGJEVAR OG KULTURFORSKAR
VED HØGSKULEN I SOGN OG FJORDANE.

Våren 1969 kom sjefsbibliotekar Thorstein Berg Larsen ved Sentralbiblioteket i Tromsø med «en bredside mot den automatiske innkjøpsordningen for litteratur til bibliotekene» (VG 4.3.69). Han seier mellom anna at det er ein fare for at «Kulturfondets spesielle innbinding og symbol vil bli et mindreverdsstempel på litteraturen». I følge bibliotekdirektør Andreas Andreassen er dette «et vanlig syn i bibliotekketser.»

«Denne uttalelsen burde gi grunn til ettertanke,» skriv VG strengt, og konstaterer at biblioteka er betenkte over «et stort antall kulturelt sett likegyldige og litterært sett underlødige titler som automatisk innkjøpsordning medfører.»

Det striden stod om, var den nye lyrikken. Lyrikken som fram til innkjøpsordninga for ny norsk skjønnlitteratur kom i 1965, levde under trange kår, fekk ei blømingstid frå slutten av 1960-åra. Men

norske lyrikarar skreiv ikkje lenger som Wildevy. Dagens dikt var ikkje det dei ein gong hadde vore.

Dei var modernistiske, rimfrie og eksperimenterrande.

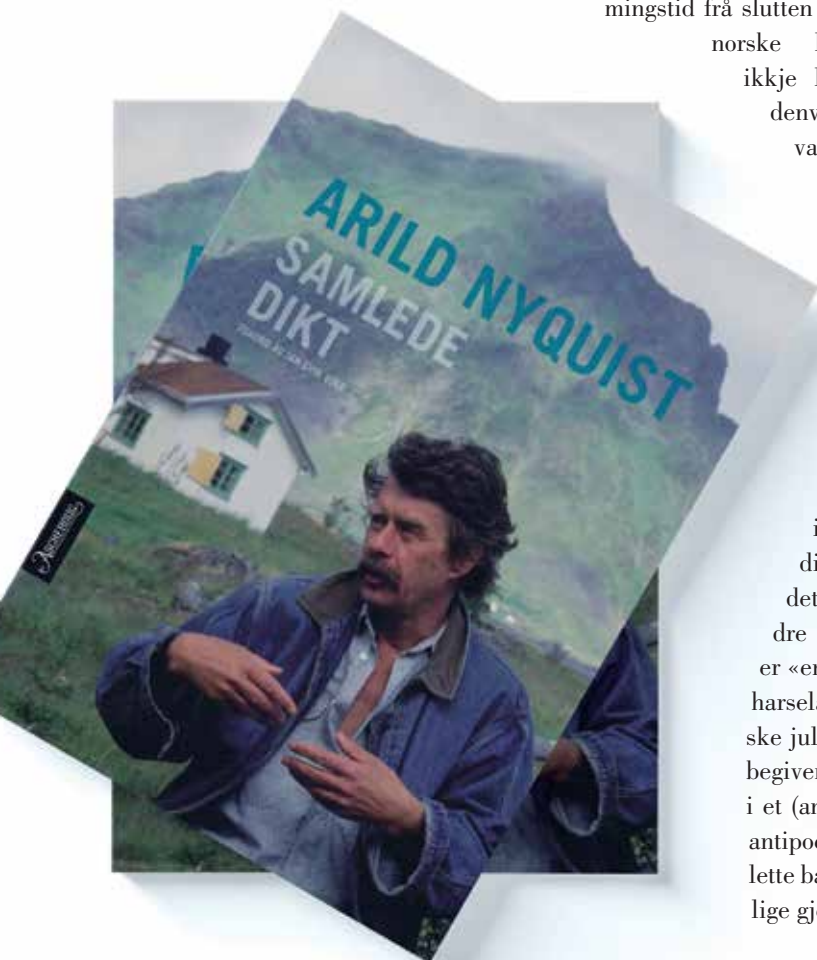
Det var smått for alt i 1972. Då gav Arild Nyquist ut si første diktsamling, *Nå er det jul igjen* og andre dikt. Titteldiktet er «en eneste lang lystharselas med den norske julaftens små, corny begivenheter i sentrum, i et (anno 1972) aldeles antipoetisk skrift med lette barnerim og uendelige gjentakelser av «Nå

er det jul igjen», skreiv Morgenbladet i 2005, det året Nyquist døde.

«Fei vekk søppelet» var kravet på førstesida i VG i november 1972, og kritikaren Bjørg Jønsson ville ha diktar Arild steina av det norske kulturliv. VG «køyde» dette «julediktet» heilt til Stortinget. Det vart debatt om innkjøpsordninga i Stortinget 12. desember 1972, der Jacob Aano (KrF) sto i spissen for kritikken, støtta av fleire andre. Slikt skulle ikkje staten bruke pengar til. Den einaste som konsekvent forsvarte ordninga, var Einar Førde, heiter det i referatet i Aftenposten dagen etter. Og så inviterte fjernsynet med Kjell Arnljot Vig til debatt mellom Bjørg Jønsson og Ebba Haslund, som sjølv sagt forsvarte lyrikken frå start til slutt.

VG var forresten ikkje aleine. Venstre-avisa Bergens Tidende (BT) formulerte seg slik på leiarplass denne hausten: «Statsstøtte til en forsøpling av litteraturen, som allerede nå er i ferd med å bringe denne kunstart i et slikt vanry, at også kvalitet og talent blir tilføyet ubotelig skade i folks omdømme.»

Det har ofte vorte sagt at diktet «Nå er det jul igjen» vart lese opp frå Stortingets talarstol, til skrekk og åtvaring, under debatten om innkjøpsordningane. Dette vert ikkje stadfesta av kjeldene. Lars Roar Langslet var den som først i debatten refererte til sjølve diktet, medan Jacob Aano kritisk las opp resolusjonen der Norsk forfattersentrum samrøystes fordømte kritikken av «Nå er det jul igjen». Men inga

diktopplesing i stortingssalen. Kanskje skjedde det i vandresalen?

Uansett. Noka positiv oppleving var ikkje dette for diktar Arild: «Det er tyve år siden og det var ikke noe gøy. Det var helt jævlig, jeg fikk så mye dritt i posten at jeg så vidt kunne stå. Jeg turde ikke gå ut av huset før jeg hadde drukket to kopper stupøl, jeg var livredd for å få en stein i hodet når som helst,» sa han til BT i 1993.

Men lyrikkstormarane i VG, BT og Stortinget vann ikkje fram. Litteratureksperimenta gjekk sin gong. Dei unge lyrikarane frå siste halvdel av 60-talet tok etter kvart plass i det norske litterære parnasset. Arild Nyquist vart folkediktar. Lyrikken blømde.

I åra 1966-96 kom det ut vel 3.200 dikt-samlingar i Noreg, dvs. rundt 100 i året, skriv Ottar Grepstad i Nynorsk faktaårbok 2005. Ein tredel av bøkene var på nynorsk. I dag er det årlege talet noko mindre. Dei fleste lyrikksamlingane er kjøpte inn av Kulturrådet og distribuerte til (lett) motvilleg norske folkebibliotek. Kasseringsbølga som har råka bibliotekvesenet dei seinare åra, har likevel ført til at dei fleste bibliotek har kvitta seg med mesteparten av dei rundt 5.000 lyrikksamlingane som har kome ut sidan innkjøpsordninga vart innført. I Nasjonalbiblioteket i Mo i Rana finn du dei alle.

Det gjer du også i folkebiblioteket i posesibygda Ulvik i Hardanger. I heimbygda til Olav H. Hauge har biblioteket ikkje kasta éi einaste lyrikksamling sidan 1965,

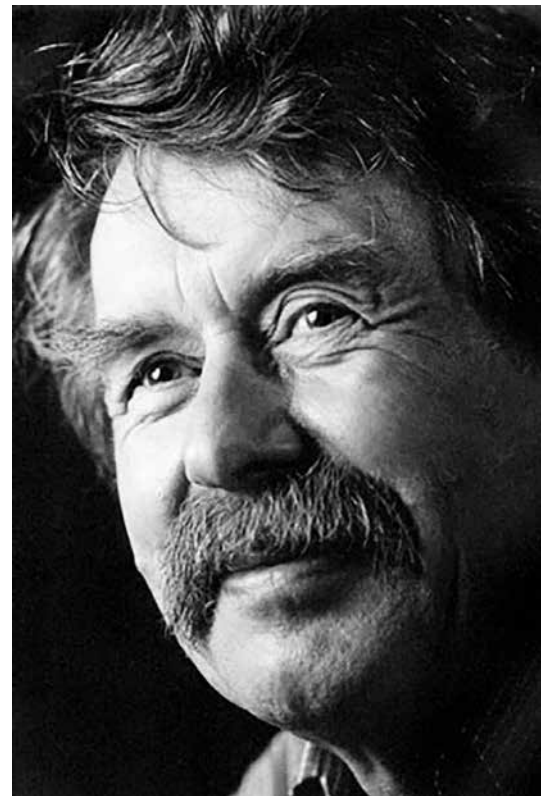
heller ikkje etter at dikteren døydde i 1994. I boktitlar dreier den unike lyrikksamlinga seg om fleire tusen bøker. Ho utgjer i alt 22 hyllemeter.

Torsdag 4. september i år opnar Olav H. Hauge-senteret i Ulvik. Senteret vil då presentere eit komplett tilbod, med ei flunkande ny basisutstilling om Olav H. Hauge sitt liv og verk, saman med mange former for lyrikk på tvers av språkgrenser. Det nye senteret inneheld også heile boksamlinga til Olav H. Hauge som tel 6.237 eksemplar

I tillegg vil det nye senteret også innehalde den store samlinga som Ulvik folkebibliotek har bygt opp dei siste 50 åra, med meir enn 5.000 norske lyrikksamlingar. Det er folkebiblioteket som ønskjer det slik. Og Hauge-senteret stiller seg sjølv sagt positiv til å låne denne unike samlinga. Då går det nok i orden.

Alle som tek turen til Ulvik tidleg i september, kan i tillegg til Hauge-senteret med si heilt nye Hauge-utstilling og boksamlinga til dikteren, også få med seg eit fantastisk skattkammer av norsk lyrikk. Ikkje noko anna bibliotek i Noreg har ei slik samling. Alt takka vere dei særmerkte norske innkjøpsordningane, Olav H. Hauge og Ulvik folkebibliotek.

Olav H. Hauge-senteret opnar dørene torsdag 4. september. Dagen etter, fredag 5. september, opnar Ulvik Poesifestival. Velkomne til lyriske tidleghaustdagar i vakkre Ulvik. ■

Arild Nyquist. Det litterære bunadspolitiet fordømte ham og den moderne lyrikken i 1972, men Ulvik bibliotek så sitt ansvar og har i dag landets mest komplette lyrikksamling på mer enn 5000 titler.

Biblioteksjef ønsker færre bøker

Forfattere slipper unna med slett håndverk fordi forlagene vet at de tjener penger på bøker som inkluderes i innkjøpsordningen. Dette gjelder over hele linjen, enten forfatteren er debutant eller har skrevet i 35 år, sa fylkesbiblioteksjef Ruth Ørnholt i Hordaland til Morgenbladet få dager før Kulturrådet vedtok reduksjon av innkjøpsordningene.

Ørnholt mente at det ikke virker som om forlagene bryr seg om hvorvidt bøkene blir solgt eller lånt ut, så lenge de får støtte til tusen eksemplarer fra staten. Hun mente at kravene til innkjøpsordningen for ny, norsk skjønnlitteratur ikke er høye nok, og at dette fører til at bibliotekene må ta imot lass med bøker som aldri når publikum. Bibliotekene kan heller ikke selv velge hvilke titler og hvor mange eksemplarer de vil motta, men må motta alt eller ingenting. De må også beholde bøkene i fem år før de kan kasseres. ■

Linnea Myhre fylte biblioteket

Kjendisforfatter og eks-blogger Linnea Myhre sørget i januar for at ungdommene strømmet til Bergen bibliotek. Hele 250 ungdommer hadde troppet opp da hun møtte bergenspoeten Erlend O. Nødtvedt i forfattersamtale og snakket om sin selvbiografiske roman Evig Søndag, skriver Bergens Tidende.

Forfattersamtalen var samtidig avsparket for bibliotekets nye ungdomsrom, UROM, der Bergen Arkitekt Skole (BAS) samarbeider med biblioteket om å utforme en ny arena for unge lesere. Debattarrangør og prosjektleder for Bergen Leser, Charlotte Myrbråten, sier at hun var glad for at det kom så mange mens arkitektstudentene fortsatt jobbet med rommet. Hun sa at det er viktig for biblioteket å nå unge lesere, og at disse blir klar over alle aktivitetene som er rettet mot nettopp dem. ■

Ut med møkka. Først krim, så ... kjærlighetsromaner? Regjeringen vil fjerne underholdningsdelen i bibliotekene, mener Jostein Gripsrud.

Den vanskelige kulturen

– Problemet med den nye regjeringen er at de vil kutte ut visse populære genrer fra bibliotekene slik at de blir mindre attraktive. De vil loppe de offentlige institusjonene slik at underholdningsdelen tas bort og blir sittende bare med det som det er umulig å tjene penger på, og trekke mange folk, sa Jostein Gripsrud i Bergen i slutten av januar.

AV AUD GJERSDAL, FRILANSJOURNALIST

Samtalen i det lille Flygelrommet på Bergen offentlige bibliotek en kveldstid den 30. januar dreide seg om kultur og kulturpolitikk. Det var det nye tidsskriftet «Snitt» som inviterte til samtale. Utgangspunktet var debatt i dette tidsskriftet og boken «Kulturbloffen» av Kristian Meisingset. I panelet satt kunstner og kurator Maya Økland, Kristian Meisingset og professor i medievitenskap, Jostein

Gripsrud. Diskusjonen ble ledet av Ida Torjellsdatter Storehaug.

Viktig med kunstformidling

Som kulturaktør og utøver har Maya Økland forholdt seg både til de blå med lokale bevilgninger, og de røde med nasjonale bevilgninger:

– De blå vil ha kunsten til å smykke seg med, som et skryteobjekt, mens de røde er

opptatt av nytteverdien, sier hun. Økland mener at benevnelsen «kultureliten» bør forbeholdes de profesjonelle utøverne av kunst og kultur.

– Kultureliten er utøverne. Det finnes eliteutøvere i sporten, men det er ingen som sier at sporten har et elitepublikum, sier hun og forteller videre at den norske kultureliten består av mennesker fra alle samfunnsklasser, og disse vil alltid at så mange

– *Kunsten og kulturen overlever uansett, selv om FrP kommer til makten så vil det bli produsert kunst og kultur, sier Maya Økland. Likevel mener hun at den røde politikken er best, for privatisering som høyresiden er for, legger makten over til de som har penger.*

som mulig skal se oppsetningene, ellers er det ingen vits i å lage kunst. Økland tror også at det finnes en kunst som snakker til alle. Samtidig ønsker hun mer mangfold, blant annet ved å få inn flere innvandrere og kvinner i kunsten, og teater for blinde.

– Den manglende forståelse for kunst som en møter blant folk flest bunner i manglende kunnskap, de er ikke blitt kjent med kunst, sier hun. Kunsten sitt problem er at den mangler synlighet. Kunst og kultur må sterkere inn i skolesystemet, for det er ikke et reelt valg å velge bort noe de ikke kjenner. Økland tror det blir magrere tider fremover.

– Kunsten og kulturen overlever uansett, selv om FrP kommer til makten så vil det bli produsert kunst og kultur, sier hun. Likevel mener hun at den røde politikken er best, for privatisering som høyresiden er for, legger makten over til de som har penger.

Kontri er også kultur

Kristian Meisingset viser til at den bærende kulturpolitiske ideologien fra etter krigen er å åpne opp kulturen for alle. Poenget er å senke terskelen og gjøre den inkluderende slik at alle kan bruke den. Politikken bygger på en sosialdemokratisk ide om utjevning av den kulturelle kapitalen i samfunnet. Fra konservativ side ser vi ønsket om å opplyse og sivilisere til verdige borgere. Statistikken viser ifølge Meisingset at dette ikke skjer. De kulturelle klaseskillene blir ikke utjevnet:

– Det er et gap mellom den egalitære ideologien og den empiriske virkeligheten, sier han og viser til at samfunnet består av forskjellige grupper med ulik smak. Kulturrelitene kan en f.eks se på teateret:

– De er eldre, finere kledd, nipper til rødvinen i pausen og konverserer om dannede temaer, sier han og peker på at den distinkte smaken og måten å være på er ekskluderende. Meisingset mener at velmenende politikere som ønsker folk til teateret for å like Ibsen opptrer fornærmende når de synes synd på folk som heller går på

køntrifestival. Han mener at vi heller bør akseptere at folk oppsøker det de er interessert i. Mye av litteratur fra innkjøpsordningen er et eksempel på kultur få liker:

– Så vidt jeg skjønner blir mange innkjøpsbøker lite lånt ut, og flere havner i støvete kjellere, kanskje særlig poesi, sier han. Samtidig hevder han at ideologien om å formidle kultur til alle er feilslått. Meisingset viser til at bibliotekene måles på utlånstall, og når en ser topplistene så er det stor sett internasjonale bestselgere og krim.

– Å ha høye utlånstall er ikke et viktig sivilisatorisk mål, sier han. Han mener at to ting er viktig. For det første å nå de mest utsatte gruppene, altså de som leser minst. SSB-tall antyder at bibliotekene klarer det mindre enn før. For det andre å formidle kunst og kultur av høy kvalitet, og det er uklart om bibliotekene er gode nok på det. Mye litteratur klarer seg imidlertid selv i markedet. Bestselgere trenger ikke statsstøtte, og bibliotekene trenger ifølge Meisingset heller ikke ta ansvar for denne litteraturen.

Et hus med mange rom

Jostein Gripsrud tar utgangspunktet i et klassesdelt samfunn. Dette har med penger å gjøre, men det har også noe med kultur å gjøre. Gripsrud peker på historikken til den offentlige støtten, som var at teatrene ikke hadde penger til å drive på profesjonelt nivå, og derfor trengte å utvide sitt publikum.

– Det norske borgerskap var for lite og for gjerrig til å drive teatrene og de måtte ha hjelp av folket, sier han, og forteller videre at dette gav grunnlag for en distributiv kulturpolitikk ut fra arbeiderbevegelsens opplysningsideer og ideen om at dette var kulturressurser som burde vært fordelt bedre. Dette ansvaret ble senere overtatt av staten.

– Det handler om å spre godene, innsiktene, opplevelsene fra den høye kulturen til arbeiderklassen og folk flest, som av økonomiske og sosiale grunner var utestengt, sier han. På 1970-tallet forlot man tanken om at

kulturen var noe som skulle utbres til steder den ikke fantes fra før. Kulturen var mange steder, slik Toten hadde sin Prøysen.

– Kultursektoren i et egalitært samfunn som Norge må ha mange rom, og ha anerkjennelse for mange typer kreativitet, sier han. Bildet av hva kultur var ble differensiert og de sosiale forskjellene er blitt tydeligere. Problemet er ifølge Gripsrud en samfunnsutvikling med fritt valg. Det betyr at kulturpolitikken, som er å distribuere noe du ikke visste at du likte, er viktigere enn før. Flest mulig bør få del i den høye kulturtradisjonen, som har ressurser viktige for å skape aktive autonome borgere. Dette går også andre veien. Den som sogner til den «høye» kulturen skal også kunne oppdage verdier i populærkulturen. Dette betyr ifølge Gripsrud at samfunnsinstitusjoner må programmere bredt for å vise at de er hele befolkningens hus. Jon Michelet selger mye, og skriver godt for eksempel om krigsseilerne. Antakelig har ikke kulturrelitene lest denne akseptable kvalitetslitteraturen, men heller andre grupper.

– Tendensen i den nye regjeringens politikk er å gå i retning av at bibliotekene ikke skal ha krimlitteratur. Neste genre kan være kjærlighetsromaner. Så får vi et smakspoliti som avgjør hva som er verdig å sette inn i boksamlingene. Dette handler om demokratiets kjerne ytringsfrihet og informasjonsfrihet, sier han og peker på at grunnloven forplikter det offentlige til å tilrettelegge for en opplyst og mangfoldig samtale. Institusjonene som leverer kultur det ikke er markert for, må sørge for å bli oppfattet som fellesinstitusjoner. Derfor følger NRK også oppfordringen fra BBC's John Reith: «Inform, educate, entertain».

– Problemet med den nye regjeringen er at de vil kutte ut visse populære genrer fra bibliotekene slik at de blir mindre attraktive. De vil loppe de offentlige institusjonene slik at underholdningsdelen tas bort og blir sittende bare med det som det er umulig å tjene penger på, og trekke mange folk. Dette vil skade kulturlivet, understreker Gripsrud. ■

Svensk søketjeneste skal bli analyseredskap

Kungliga Biblioteket (KB) i Stockholm har fått i oppdrag å lede videreutviklingen av søketjenesten SwePub, som gjør det mulig å søke blant alle artikler, konferanseinnlegg, avhandlinger m.m., som er publisert ved svenske universitet og høyskoler. Hensikten er ifølge bibliotekets hjemmeside at tjenesten skal fungere som en heldekkende kilde, som blant annet kan brukes i analyseøyemed av den svenske regjeringen.

KB skal derfor, sammen med Vetenskapsrådet, videreutvikle tjenesten for å muliggjøre og kvalitetssikre bibliometriske analyser. Oppdraget medfører helt nye kvalitetskrav, da tjenesten i dag brukes som søketjeneste og ikke til analyseformål. ■

Lite mangfold i bibliotekblogger

Både private leserblogger og bibliotekblogger bruker i hovedsak eget morsmål og engelsk som språk. Selv om bibliotekene gjerne vil bruke bloggene sine til å rive ned barrierer og få kontakt med nye grupper, gjør bristen på mangfold at de risikerer å stenge lesere som kommer fra andre språkområder ute, mener Camilla Andersson og Agneta Holmgren i en artikkel i svenske Biblioteksbladet.

Andersson og Holmgren skriver også at de private bloggerne har flere besøkere og mer interaktivitet enn bibliotekbloggerne. De er imidlertid også alt overveiende skrevet på svensk eller engelsk. ■

Dobbelt så mye bibliotekforskning i Sverige

Høyskolen i Borås i Sverige, som blant annet utdanner bibliotekarere, skal fra og med 1. juli samle sine nåværende seks institusjoner til tre enheter, eller akademier. Dette betyr ifølge Biblioteksbladet at fordelingen mellom undervisning og forskning, som i dag er 80 prosent i forhold til 20, vil bli endret fra 60 til 40.

Bibliotek, informasjon, pedagogikk og IT vil dermed få sitt eget akademi, der Bibliotekshögskolan kommer til å inngå. De to andre akademiene skal henholdsvis dekke tekstil, teknikk og økonomi, og pleie, arbeidsliv og velferd. Prefekt ved Bibliotekshögskolan, Ann-Sofie Axelsson, sier at ambisjonene er å doble forskningsvolumet og å bli universitet, gjerne i løpet av en femårsperiode. ■

MIK i sentrum på svensk forskerdag

Medie- og informasjonskunnskap, forkortet til akronymet MIK, sto i sentrum på Svensk Biblioteksforenings forskerdag før jul. Foreningen mener dette emnet var i ferd med å bli et stadig viktigere politisk spørsmål. Blant deltakerne på konferansen var i tillegg til representanter for universitets- og høyskolebibliotek derfor også tjenestemenn fra departementer og myndigheter.

Akronymet kommer fra FN-systemet og har vært brukt av Unesco som et rammeverktøy for lærerutdanning. Begrepet har fått stadig større gjennomslag, men på konferansen spurte flere forskere om det virkelig dekket all kunnskap som er bygget opp på området. Det var imidlertid ifølge Biblioteksbladet enighet om at ordet MIK kunne gjøre feltet lettere å forstå, og dermed kanskje også få beslutningstakere til å fatte interesse for slike saker. ■

Hva skjer når biblioteket forsvinner: Tre folkebibliotek i Tohoku-regionen¹

Folkebibliotekene bidro på flere måter i hjelpearbeidet etter katastrofen i Tohoku, både gjennom informasjonstjenester og som sosiale ankerfester i en ekstremt vanskelig tid. Hvilke tjenester var i fokus og hvordan ble de utført? Hvordan var og er folkebibliotekenes deltagelse i hjelpearbeidet og i gjenoppbyggingen?

AV ANDREAS VÅRHEIM
PROFESSOR I DOKUMENTASJONSVITENSKAP,
UIT NORGES ARKTISKE UNIVERSITET.

Studier av innsatsen til folkebibliotekene i tiden etter orkanen Katrina og etter andre orkaner som rammet kysten langs Mexicogolfen inkludert New Orleans i 2004/2005, indikerer at folkebibliotekene spilte en viktig rolle i hjelpearbeidet og at informasjonstjenester var sentralt. For eksempel viser Jaeger, Langa, McClure, & Bertot (2006) at en rekke tjenester, både beredskaps- og hjelpetjenester som bibliotekene utførte, ikke ble gitt av andre offentlige organisasjoner og ikke kunne ha blitt gitt av disse.

I forskningslitteraturen om katastrofer vektlegges i økende grad de sosiale aspektene ved alvorlige hendelser. Hendelser blir katastrofer på grunn av feilslått politikk. Begge katastrofene nevnt i denne artikkelen skyldes i stor grad manglende beredskap. Stengslene mot høyvannet i New Orleans var utilstrekkelige på samme måte som i Fukushima og langs kysten nordover. Det manglede ikke kunnskap. Størrelsen på hendelsene var innenfor det som kan forventes på de aktuelle stedene, og konsekvensene kunne i stor grad vært ha vært avverget.

Og selv der de overordnede politiske beslutninger og iverksetting av disse mangler, er det likevel rom for at lokale initiativer for beredskap og hjelpearbeid kan gjøre stor forskjell.

Den amerikanske statsviteren Howard Aldrich viser i studier av Katrina i New Orleans og undersøkelser av forskjellige katastrofer i Japan (helt fra

Kanto-jordskjelvet i 1923), at godt sosialt integrerte lokalsamfunn har atskillig større mulighet for å lykkes både med beredskapsiltak, hjelpearbeid og gjenoppbygging. Nivået på sosial kapital (forekomst av nettverk og tillit) i lokalsamfunnet er et mål for sosial integrasjon. En viktig påminnelse er det at manglende integrasjon på tvers av befolkningsgrupper kan ha negative konsekvenser for hjelpearbeid. Segregert bosetting i New Orleans førte til lite hjelp på tvers av nabolag, og i nabolag der hvor den sosiale kapitalen var høyest var en minst villig til å få opprettet midlertidige brakkebosetninger i egen bakgård. Sosial kapital som ikke overskrider egen sosial gruppe kan fungere bra internt, men er også et stengsel mot fremmede. Blandet bosetting og likhet mellom samfunnsgrupper og dermed flere felles arenaer/møtesteder, øker sannsynligheten dramatisk for kontakt på tvers mellom lokalsamfunnsgrupper.

Tidligere forskning blant annet i PLACE-prosjektet 2007-2012 («Public libraries as arenas for citizenship») legger vekt på at folkebibliotekene spiller en rolle som sosial arena i lokalsamfunnene både som formell og uformell møteplass, og bygger trygge rammer rundt møtene også for de som i andre sammenhenger er satt utenfor. Samlet betyr det at bibliotekene kan skape tillit og bidra til utvikling av gruppeoverskridende sosial kapital i lokalsamfunnene.

Bibliotekene i Tohoku

251 bibliotek ble skadet i tsunamien, 62 av disse lå i de tre hardest rammede prefekturane. De aller fleste var folkebibliotek. Åtte bibliotek ble feid vekk og total-skadd. Disse lå i Iwate og Miyagi prefekturer, og av de 10 bibliotekarbeiderne som omkom arbeidet disse i tre av de åtte bibliotekene. I Fukushima ligger seks bibliotek i den evakuerte sonen rundt atomkraftverket og må regnes som tapt.

Katastrofene i Tohoku

11. mars 2011 ble den nordøstlige delen av hovedøya Honshu i Japan rammet av en tre-hodet katastrofe: et mega-jordskjelv, en mega-tsunami og en nedsmelting av atomkjerne i et kjernekraftverk. Området som ble hardest rammet strekker seg langs den østlige kysten av Tohoku-regionen, fra Fukushima prefektur (fylke) i sør via Miyagi til Iwate i nord. Om lag 18500 mennesker omkom og i første rekke i tsunamien. Nesten 130000 bygninger ble totalskadet, mens over en million bygninger ble delvis skadet. En halv million mennesker ble evakuert fra området rundt kjernekraftverket. Det virkelige nivået på den radioaktive strålingen ble dysset ned, og langsiktige effekter for helse og for tilbakeflytting til området rundt kraftverket i Fukushima er fortsatt uklare.

1 Denne artikkelen rapporterer noen data fra et pågående forskningsprosjekt om folkebibliotekenes rolle etter Tohoku-katastrofen.

Rikuzentakata rådhus etter tsunamien. Nåværende biblioteksjef overlevde ved å søke tilflukt på taket.

Tre byer med totalskadde bibliotek ble besøkt. Minamisanriku hadde 18000 innbyggere før tsunamien rammet. I november 2012 var folketallet 15000. 820 døde. Omlag 2000 har flyttet. 3300 familier bor i midlertidige brakker. Biblioteket er i likhet med hele byens sentrum borte. Biblioteket hadde fire ansatte. Biblioteksjefen omkom i tsunamien. Ingen av de andre tre er i dag ansatt ved biblioteket.

I Rikuzentakata ble byen og biblioteket skylt bort, og alle seks bibliotekansatte omkom. Brukerne ble evakuert til trygge områder, men kommunalt ansatte skulle møte på et spesielt tilfluktssted som viste seg å være livsfarlig. Nåværende biblioteksjef som også tidligere har vært sjef for biblioteket (fra det åpnet i 1978), var ansatt i annen stilling i rådhuset på katastrofetidspunktet. Der berget hun livet ved å søke tilflukt på taket fire etasjer over bakken. Vannet nådde dit også, men ikke høyere enn at hun klarte å holde seg der.

Innbyggertallet i Rikuzentakata var

24000 før katastrofen. I november 2012 var tallet 20000. 1800 var drept og 2200 hadde flyttet. 2168 brakkeboliger ble bygd.

Biblioteket forsvant også i Otsuchi. Hele bibliotekpersonalet berget seg. I denne byen omkom 1000 mennesker, og 2000 har flyttet. Folketallet er redusert fra 15000 til 12000. 6000 innbyggere bor i brakker, og biblioteksjefen sier at en regner med at de blir boende der fra tre til fem år: «det er små boliger, men beboerne har det bra».

Felles for disse stedene er det at det tok noen måneder før det lokale biblioteket var etablert i nye midlertidige lokaler. I denne første fasen flyttet de gjerne fra mindre til gradvis større brakker. Men før de lokale bibliotekene gjenoppsto hadde likevel befolkningen tilgang til bibliotek tjenester. Katastrofen utløste et stort frivillig engasjement i Japan og internasjonalt. Det kom også biblioteksektoren til gode. Bokbusstjenester ble etablert av fri-

villige organisasjoner. Disse har også satt opp midlertidige lokaler. Bokmobilene kjører mellom brakkenabolagene og er godt organisert. Folkebibliotekene får også i gang sine bokbusser. Rikuzentakata bibliotek har nå fått to bokbusser, en fra Italia og en fra Shiga prefektur. I Minamisanriku bygger en australsk bank nytt kulturhus hvor det også er plass til biblioteket. Jevnt over har det blitt donert så mye bøker at mange bibliotek har måttet takke nei til ytterligere gaver. Fylkesbibliotekene har forsøkt å systematisere donasjonene, men enkelte bibliotek har mottatt mer materiale enn de hadde før tsunamien, og det er vanskelig å ta vare på alt.

I etterkant av katastrofen tørstet befolkningen etter informasjon for å klare seg i hverdagen. Her spiller bibliotekene en sentral rolle. Søking etter arbeid, leting etter, og kontakt med familie er sentralt. I tillegg til å være de eneste stedene for denne informasjonen var de også stedet for alle typer nyheter og spesielt lokale nyhe-

Biblioteksjefen og hennes assistent. Nye Rikuzentakata folkebibliotek høsten 2012. Donert av folket i Hokkaido.

ter. Bokbusstoppene og de midlertidige bibliotekene ble også de eneste lokale møteplassene. Bibliotekene var bokstavelig talt livgivende institusjoner.

Informasjon og sosialt lim

I den akutte katastrofekonteksten viser bibliotekene sin nytte som kilde til informasjon og sosialt lim. Verre er det å oversette denne posisjonen til den fysiske gjenoppbyggingsfasen. I intervjuene med lokale biblioteksjefer, med fylkesbibliotekadministrasjonene og med kulturetatene på fylkesnivå, samt i MEXT, departementet for utdanning, kultur, sport, vitenskap og teknologi, og den japanske bibliotekforeningen, går det klart og tydelig frem at det aller meste av annen infrastruktur må være på plass før nye biblioteklokaler kan realiseres. Noe annet er ikke politisk mulig i dagens situasjon. For eksempel, i Rikuzentakata regner biblioteksjefen at først i 2020 kan det nye biblioteket påregnes å være ferdig. En kompliserende faktor er at

i motsetning til det som var forventet vil ikke regjeringen i Tokyo dekke gjenreisningskostnadene for kulturinstitusjoner fullt ut. Lokal finansiering er vanskelig, og spesielt på grunn av lavere skatteinntekter som følge av redusert innbyggertall og færre arbeidsplasser.

Kritiske situasjoner og katastrofer avdekker grunnleggende menneskelige behov. I tillegg til tak over hodet og kalorier er informasjon og sosial kontakt livsnødvendigheter. Fysiske institusjoner, også fysiske

bibliotek, er avgjørende. «The Great East Japan Earthquake and Tsunami» viser dette i klartekst. ■

Metode

Bibliotekenes hjelpeinnsats i Tohoku beskrives på bakgrunn av intervjuer med biblioteksjefer og personale i tre folkebibliotek i Iwate og Miyagi, samt intervjuer med bibliotekadministrasjonen i prefekturane. De tre folkebibliotekene var tre av de åtte som ble totalskadet av vannmassene. Forfatteren og japanske forskere gjennomførte intervjuene på senhøsten 2012. I tillegg benyttes kvantitative data samlet inn av Diet-biblioteket (det japanske parlamentets bibliotek og samtidig Japans nasjonalbibliotek). Diet-bibliotekets rapport fra katastrofen fokuserer først og fremst på bibliotekenes innsats for å bevare materiale, gjenoppbygge samlinger og bibliotekbygninger, dokumentering av hva som skjedde under katastrofen, samt hvordan biblioteker utenfor Tohoku har bidratt i gjenoppbyggingen og til å utføre bibliotektenester. Datamaterialet gir grunnlag for å bidra til forskningen om bibliotekenes katastrofearbeid.

Skoleelever i Stockholm leser mer

Grunnskoleelevene i Stockholm leser mer enn de gjorde for noen år siden. Fra 2009 har utlånet av skjønnlitterære bøker i grunnskolen økt med hele 24 prosent. Antall utlånte bøker per elev har i samme periode økt fra 7,5 til 8,5, skriver svenske Biblioteksbladet.

På skoler som har satset på skolebibliotek lånte hver elev i gjennomsnitt 39 bøker, mot 32 tidligere. Fra 2007 har det også pågått en egen lesekampanje i Stockholm, som tar sikte på at alle barn tidlig skal lære seg og lese og bli innført i bøkernes verden. Ifølge skolebyråd Lotta Edholm (Folkpartiet) i Stockholm, er målet at alle skoler i byen skal ha et skolebibliotek. Lesekampanjen har også satset på egne leseombud på skolene, forfatterbesøk og andre tiltak. ■

Danske bibliotek baner vei for e-bøkene

I januar hadde hver tiende danske den siste måneden lest en bok på nett. Ikke minst har bibliotekenes gratis utlån av e-bøker satt fart i utviklingen. Nesten 35 prosent av de danske e-bokleserne bruker bibliotekene, ifølge Berlingske.

Medlemmene av Berlingskes leserpanel forteller at de både kjøper e-bøker på nettet og låner dem på biblioteket. Dette er lettvinnt, og enten billig eller helt gratis. Dessuten tar bøkene ikke lenger noen plass, og de veier heller ikke noe. Leserne mener det er et poeng at bokhyllene deres nå begynner å bli godt fylte, og vel så det.

Leserne bruker vanligvis iPad, mens noen bruker Kindle. Bare et fåtall bruker PC eller mobil. Professor Stig Hjarvard ved Københavns Universitet mener at utviklingen vil gå videre av seg selv, fordi så mange nå har begynt å lese e-bøker og anbefaler dette videre til andre. ■

Mener amerikanske bibliotek driver sensur

Den amerikanske forfatteren Daniel Handler har innstiftet en egen bokpris i protest mot det han mener er amerikanske biblioteks sensur av barnebøker. Han kommer derfor, i samarbeid med den amerikanske bibliotekforeningen, til å dele ut en årlig pris til bibliotekarer som forsvarer det frie ordet.

Prisen har fått navnet *The Lemony Snicket prize for noble librarians faced with adversity*, etter Handlers forfatterpseudonym Lemony Snicket. Ifølge The Guardian ble det i 2013 gjort 49 forsøk på å sensurere barnebøker ved amerikanske bibliotek.. ■

Levende bokkjede i Riga

15.000 latviere dannet 21. januar kjede i hovedstaden Riga, i 14 minusgrader, for å flytte 2000 bøker over til landets nye nasjonalbibliotek (bildet). Den første boken som ble flyttet var et eksemplar av Bibelen, skriver britiske The Telegraph.

Flyttingen var ifølge organisatoren Aiva Rozenberga rent symbolsk, og spilte på balternes menneskekjeder i 1988 da 2 millioner mennesker dannet kjede for å kreve uavhengighet fra Sovjet. Nå ville latvierne vise at de også kunne stå opp for kulturen.

Selve åpningen av det nye nasjonalbiblioteket vil skje i august måned. Flyttingen av de øvrige 4 millionene bøker i det gamle biblioteket vil skje motorisert, skriver avisen. ■

Hvem skal bruke bibliotekene?

Hvem skal bruke fremtidens bibliotek? Dette var spørsmålet tenketanken Fremtidens Biblioteker i Danmark i vinter stilte i undersøkelsen *Fremtidens Biblioteker – målgruppebasert viden til biblioteksutvikling*. I undersøkelsen, som var planlagt lagt fram i mars måned, ble det blant annet spurt om folkebibliotekene fortsatt skulle være et bredt tilbud til alle, eller om framtidens bibliotek i stedet ville bli innrettet mot særlige målgrupper og med færre, men mer målrettede tilbud til utvalgte grupper.

Undersøkelsen stilte ifølge Danmarks Biblioteksforening også spørsmålet om hva konsekvensene i tilfelle ville bli. I tillegg ble danskenes motivasjonsfaktorer og barrierer i forhold til bibliotekbruk belyst. ■

Biblioteket holder liv i danske landsbyer

Bibliotekene er med på å holde liv i fraflyttingstruede danske landsbyer, mener avisen Politiken, som har besøkt Ryomgaard på Syddjurs, der det nettopp var kommet en ny bokkafé. De lokale beboerne savnet nemlig både en møteplass og et sted der de kunne låne bøker etter at biblioteket forsvant, og dermed tok de initiativet i egne hender.

Avisen mener at det lokale biblioteket kan spille en avgjørende rolle for om en landsby skal overleve eller ikke, også som idéverksted. Siste uke i februar anbefalte Dansk Byplanlaboratorium at overflødige landsbyhus ble revet og at enkelte landsbyer faktisk burde jevnnes med jorden. ■

Danske bibliotek og folkeskoler i tett samarbeid

Danmarks Biblioteksforening har sammen med det danske bibliotekarforbundet spurt landets biblioteksjefer hvordan og i hvilket omfang de samarbeider med folkeskolene. 71 prosent av biblioteksjefene svarer at et slikt samarbeid er en del av den overordnede bibliotekpolitikken, og 46 prosent planlegger nye tilbud til folkeskolene.

Spørreskjemaet ble sendt til alle danske bibliotek, og hadde en svarprosent på 73. De største hindringene for et godt samarbeid var ifølge biblioteksjefene smale fagfelt, små bevilgninger og dårlig kommunikasjon mellom biblioteket og skolen. ■

Vil lære leserne å lese digitalt

Biblioteket i Silkeborg på Jylland vil nå lage en «digital lesesal», der de vil vise leserne både hva som finnes på nettet, og hvordan de skal finne det. Ifølge biblioteksjef Lars Bornæs er det vanlig at de besøkende av ren lyst kaster seg ned i en stol og leser de trykte magasinerne som er utstilt, men det er ikke like lystbetont å gå til en pc og lete etter en artikkel.

– Når magasinene står på en hylle er de lette å få øye på, men digitale magasiner kan ikke ses umiddelbart, sier han til Politiken. Han mener mange brukere ikke vet hvor de skal finne nettpublikasjonene, og at det derfor ligger en utfordring i å bygge en bro over til det digitale universet. ■

Danske bibliotek vil fortelle godnatthistorier

I løpet av våren vil beboerne i to utsatte boligområder vest for København få en overraskelse, når en gammeldags vekt vil dukke opp mellom blokkene for å samle folk og fortelle historier. Det er Albertslund wKommunes Biblioteker som står bak tiltaket, som ifølge Politiken er et ledd i bevilgningen på 15 millioner kroner den danske Kulturstyrelsen nylig ga til nytenkning på bibliotekene.

100 danske bibliotek har søkt om å bli med i puljen, og vel 50 av dem har nå fått penger til utradisjonelle tiltak. Meningen er ifølge sjefkonsulent i Kulturstyrelsens bibliotekskontor Jonna Holmgaard Larsen å trekke inn lesergrupper som ellers aldri kommer til bibliotekene, samt å eksperimentere med nye modeller. ■

Bli inspirert!

KRITISK BLIKK
PÅ JON FOSSE

HAN KOMMER UTEN PISTOL

GRIP
MULIGHETENE

BOK og BIBLIOTEK

ET FAGBLAD OM BIBLIOTEKSEKTOREN – Nr. 2/2014

Roman|Samtid|Norge

Tilskudd til litteraturformidling i bibliotekene, 2014-15

Hva skjer i romankunsten i dag? Hva forteller nye romaner om livet i det norske samfunnet? Hvordan kan bibliotekene utvikle sin virksomhet gjennom nye formidlings- og aktivitetsformer?

Fritt Ord lyser ut tilskudd à kr 50 000 til formidling og diskusjon med utgangspunkt i norske samtidsromaner. Det kan eksempelvis søkes midler til forfattermøter, seminarer, dramatiseringer eller nettbasert formidling.

Søkere kan være folkebibliotek eller enkeltpersoner og organisasjoner som har avtale med bibliotek om arrangementer. Tilskudd kan søkes til enkeltarrangementer eller til en serie arrangementer. Tiltakene bør gjennomføres høsten 2014 eller i løpet av 2015. Søkere oppfordres til å utforme en prosjektskisse som gjør rede for tematikk, aktiviteter og tidsperspektiv. Budsjett og finansieringsplan legges ved.

Fritt Ord søker med utlysningen å stimulere til formidling av litteratur og styrke folkebibliotekene som formidlingsarena. Søknader leveres via skjema på nett, se www.fritt-ord.no og valget søknadssenter. Innsendelsen merkes med *RomanSamtidNorge* i tittelfeltet.

Søknadsfrist 20. juni 2014.

Vedlegg kan leveres per post til:

Stiftelsen Fritt Ord
Uranienborgveien 2
0258 Oslo

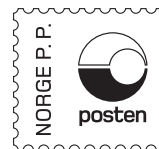
Kontaktperson: Oskar Kvasnes, Fritt Ord, tlf. 23 01 46 44

E-post: oskar.kvasnes@fritt-ord.no

Fritt Ord er en allmennyttig, privat stiftelse. Fritt Ords fremste formål er å verne om og styrke ytringsfriheten og dens vilkår i Norge, særlig ved å stimulere den levende debatt og den uredde bruk av det frie ord.

FRITT ORD

Returadresse: Bok og Bibliotek
DB Partner AS, Postboks 163,
1319 Bekkestua

Ønsker nyansert debatt om innkjøpsordningene

AV ODD LETNES
REDAKTØR

– Marit Egaas, du er utpekt som biblioteksektorens representant i arbeidet med å evaluere innkjøpsordningene. Hvordan reagerte du da du fikk henvendelsen?

– Jeg tenkte at dette har jeg lyst til, og at jeg med lang erfaring både fra store og små folkebibliotek har noe å bidra med her, sier Marit Egaas.

– Overrasker det deg at den nye regjeringen nå ønsker å revidere den 50 år gamle innkjøpsordningen?

– Nei, dette har vært diskutert så lenge jeg kan huske, både blant forfattere, forlag og i bibliotekmiljøet. Derfor er det på tide med en skikkelig gjennomgang slik at alle sider ved ordningen blir vurdert.

– I den debatten som har gått i media så langt, ser det ut til å være en spenning mellom bibliotekene og forlagene. Hva kan du gjøre for ikke å komme i en klemme mellom ulike interesser?

– Jeg synes debatten i media har vært lite nyansert. Det er viktig å huske at hovedformålet med ordningen er å styrke norsk språk og litteratur, altså forfatterne. Her er ordningen en ubetinget suksess, det er bare å se på bredden i norsk litteratur for voksne og barn. Mange andre land misunner oss denne ordningen. Det at det er så mange gode, norske forfattere er viktig for folkebibliotekene. Det er bare å se på lis-

tene over de mest utlånte bøkene for både voksne og barn, der veldig mange av forfatterne er norske. I utgangspunktet er altså dette en vinn-vinn ordning for alle parter. Men for bibliotekene har ordningen noen klare svakheter, og jeg håper vi klarer å gjøre noe med dem i denne gjennomgangen.

– De sterkeste motstanderne av innkjøpsordningene mener at pengene heller burde gå direkte til bibliotekene, slik at de selv kan velge hva slags bøker de vil kjøpe inn. Deler du det synet?

– Hvis ordningen var innført for å styrke folkebibliotekene, burde den vært organisert på en helt annen måte, for eksempel ved å la bibliotekene selv bestemme hva slags bøker de ville kjøpe inn. Men det er den altså ikke, så her er det viktig å finne løsninger som ivaretar alle de litteraturpolitiske sidene. Jeg ønsker meg også mer offensive folkebibliotek i denne debatten. Det er mange «skjulte skatter» blant bøkene i innkjøpsordningen. Det er vår oppgave å finne dem og løfte dem fram, slik at de får de leserne de fortjener.

– Hvis du kunne velge helt fritt på øverste hylle, hva slags innkjøpsordninger ser du for deg da?

– Etter mitt syn er det tre hovedproblemer

med ordningen, sett fra bibliotekenes synspunkt. For det første kommer bøkene for seint til bibliotekene. For det andre får vi altfor mange eksemplarer av enkelte titler. For det tredje brukes det lite ressurser på formidlingstiltak, slik

at folkebibliotekene lettere kan løfte interessante titler som er lite kjent. De to første punktene bør det kunne gjøres noe med, når vi nå har muligheter til å få bøkene som e-bøker i stedet for papirbøker. Det med formidling er viktig å se nærmere på for å finne gode tiltak. En del gjøres allerede, men jeg tror det kan arbeides mye mer systematisk med dette. De rådgivende utvalgene kan være en viktig ressurs her, for de leser alle bøkene og har god oversikt over hva som finnes, sier Marit Egaas. ■

Marit Egaas, leder for Sjølvberget, Stavanger bibliotek og kulturhus.

mikromarc

Bibliotekenes beste venn!

Bibliotekenes IT-senter

22 08 34 00 - www.bibits.no